

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kateřina Musilová

Surogátní mateřství

**Komparace s právní úpravou ve francouzsky
mluvících zemích**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. 11. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 184 500 znaků včetně mezer.

Kateřina Musilová

V Praze dne 22. 11. 2022

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D. za souhlas s vedením mé práce, vstřícnost a cenné připomínky v průběhu jejího vzniku. Ráda bych také poděkovala své rodině a blízkým za všechnu podporu a pomoc, kterou mi v průběhu psaní práce a celého mého studia poskytovali.

Obsah

Obsah

Úvod	1
1 Pojem a formy surogátního mateřství	3
1.1 Pojem surogátního mateřství	3
1.2 Subjekty surogátního mateřství	4
1.3 Neplodnost a metody umělého oplodnění	5
1.3.1 Neplodnost	5
1.3.2 Metody umělého oplodnění (asistované reprodukce)	7
1.4 Formy surogátního mateřství	9
2 Právní úprava surogátního mateřství v České republice	12
2.1 Surogátní mateřství a občanský zákoník	12
2.2 Osvojení dítěte	14
2.2.1 Rozhodnutí Ústavního soudu I. ÚS 3226/16	16
2.3 Smlouva o surogátním mateřství	17
2.4 Trestněprávní aspekty surogátního mateřství	21
3 Právní úprava surogátního mateřství v zahraničí	24
3.1 Belgie	24
3.1.1 Určování mateřství a otcovství	28
3.1.2 Osvojení	29
3.1.3 Trestněprávní konsekvence	29
3.1.4 Surogátní mateřství v belgické judikatuře	30
3.1.5 Dílčí závěr	31
3.2 Francie	33
3.2.1 Určování mateřství a otcovství	34
3.2.2 Osvojení	35
3.2.3 Trestněprávní konsekvence	36
3.2.4 Surogátní mateřství ve francouzské judikatuře	37
3.2.5 Dílčí závěr	39
3.3 Quebec	40
3.3.1 Určování mateřství a otcovství	41
3.3.2 Osvojení	42
3.3.3 Trestněprávní konsekvence	43
3.3.4 Surogátní mateřství v quebecké judikatuře	43
3.3.5 Dílčí závěr	47
4 Evropský soud pro lidská práva a surogátní mateřství	48
4.1 Mennesson v. Francie	48
4.2 Foulon a Bouvet v. Francie	51
4.3 D. a další v. Belgie	53
4.4 Shrnutí judikatury Evropského soudu pro lidská práva	54

4.5	Poradní stanovisko ESLP k surogátnímu mateřství	55
5	Postavení klinik asistované reprodukce k surogátnímu mateřství	57
6	Surogátní mateřství de lege ferenda	60
6.1	Zhodnocení současné právní úpravy	60
6.2	Úvaha nad komerční formou surogátního mateřství	62
6.3	Postoj veřejnosti k surogátnímu mateřství na základě dotazníkového šetření	63
6.3.1	Obecné informace	64
6.3.2	Právní úprava surogátního mateřství	65
6.3.3	Komerční surogátní mateřství pohledem respondentů	67
6.3.4	Pohled respondentů na etičnost surogátního mateřství	68
6.4	Navrhovaná právní úprava – Zakázat nebo povolit?	72
	Závěr	75
	Seznam použitých zkratk	80
	Seznam použitých zdrojů	81
	Název práce v českém jazyce	89
	Název práce v anglickém jazyce	89
	Abstrakt	90
	Abstract	91
	Klíčová slova	92
	Key words	92
	Seznam příloh	93
	Příloha č. 1 – Dotazník	94

Úvod

Surogátní mateřství je v současné době hojně diskutovanou metodou asistované reprodukce. Jedná se o metodu, která bývá využívána jako léčba neplodnosti, ale také jako prostředek získání vlastního biologického dítěte homosexuálními páry. Jakým způsobem ji mohou lidé využívat závisí na konkrétní právní úpravě v jednotlivých státech. Vzhledem k mnoha medializovaným případům a mezioborovosti surogátního mateřství se jedná o téma, které se dotýká mnoha etický a morálních aspektů.

Tato diplomová práce se zabývá surogátním mateřstvím jako světovým fenoménem, jeho formami a komparací současné právní úpravy v České republice s právními úpravami v Belgii, Francii a Quebecu. Práce si klade za cíl vyhodnotit, zda je současná právní úprava surogátního mateřství v České republice dostatečná či nikoli. Komparace s právními úpravami jiných států je zvolena z důvodu popularity surogátního mateřství napříč celým světem a pro účely vyrovnané komparace byla vybrána Belgie, jelikož se jedná o stát, ve kterém je právní úprava ve stejném stavu jako v České republice, Francie, která surogátní mateřství výslovně zakazuje a Quebec, ve kterém se surogátní mateřství, podobně jako v České republice, nachází v tzv. šedé zóně, ale došlo již alespoň k minimální právní úpravě surogátních smluv.

V první kapitole práce je rozebrán pojem surogátního mateřství a jeho subjekty, ale i neplodnost a možnosti její léčby. Opomenuty nejsou ani surogátní smlouvy. Ačkoli jsou surogátní smlouvy ve většině států považovány za neplatné a nejsou právně vymahatelné, je vhodné, aby si strany určité požadavky vyjasnily ještě před počátkem surogace a surogátní smlouva k tomu může být nápomocná. Surogátní mateřství je v této práci pojímáno jako metoda asistované reprodukce, jejíž podstata spočívá v léčbě neplodnosti prostřednictvím umělého oplodnění surogátní matky. Z toho důvodu je krátká pozornost věnována i metodám umělého oplodnění – intrauterinní inseminaci a in vitro fertilizaci. Pojednáno je i o formách surogátního mateřství, které jsou rozděleny na dvě skupiny – s ohledem na použitý genetický materiál a s ohledem na finanční odměnu.

Následně je pojednáno o současné právní úpravě surogátního mateřství v České republice. Rozebráno je zakotvení mateřství a otcovství v občanském zákoníku, ale i možnosti osvojení dětí dle občanského zákoníku. Pro téma surogátního mateřství je nezbytné zabývat se také surogátními smlouvami a jejich vynutitelností. K dokreslení současného

stavu bylo vhodné zařadit i pojednání o trestněprávních aspektech surogátního mateřství, zejména jeho komerční formy, která je za současné právní úpravy zakázána.

Ve třetí kapitole jsou rozebrány právní úpravy surogátního mateřství jednotlivých států a pro dokreslení i příklady vybraných soudních rozhodnutí a postupů tamních státních orgánů. U podkapitoly týkající se belgické právní úpravy jsou zmíněny i dva nejnovější návrhy na tamní právní úpravu surogátního mateřství. Jeden se týká úpravy belgického *Code pénal*, který by kriminalizoval komerční formu surogátního mateřství a druhý zřízení center pro surogátní mateřství, ve kterých by mohlo být surogátní mateřství prováděno. Druhý návrh také stanovuje základní podmínky pro podstoupení surogátního mateřství. Tyto návrhy mohou být vhodnou inspirací při navrhování případné právní úpravy surogátního mateřství v České republice. Čtvrtá kapitola popisuje rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech stížností občanů Francie a Belgie na porušení jejich práv zaručených Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.

Cílem práce je také navrhnout možnou právní úpravu pro případ, že by bylo surogátní mateřství uzákoněno v České republice. S ohledem na tento cíl bylo nutné zjistit také postoj klinik poskytujících asistovanou reprodukci k surogátnímu mateřství, jelikož by to byly právě ony, kdo by zúčastněným stranám se surogátním mateřstvím pomáhal. V poslední kapitole práce je zhodnocena dostatečnost současné právní úpravy, krátká úvaha nad vhodností komerční formy surogátního mateřství a také navrhnutá právní úprava.

1 Pojem a formy surogátního mateřství

Pro náležitou analýzu daného tématu a komparaci s právní úpravou v jiných zemích je důležité nejprve rozebrat jednotlivé pojmy, které jsou pro surogátní mateřství stěžejní, a které se prolínají právními úpravami napříč státy. Nejprve je nutné se zabývat samotným významem pojmu surogátní mateřství, dále subjekty, které jsou pro realizaci surogátního mateřství nezbytné, ale také metodami oplodnění či druhy surogátního mateřství, které se ve společnosti objevují a mnohdy jsou považovány za kontroverzní.

1.1 Pojem surogátního mateřství

Surogátní mateřství je pojem, který ve světě nabírá stále větší popularity. V České republice jej známe také pod názvem surogační či náhradní mateřství, v angličtině jako *surrogate motherhood* a ve francouzsky mluvících zemích jako *gestation pour autrui* či *procréation pour autrui*. Dle Králíčkové a Kyselovské se o surogátní mateřství jedná v případech, kdy surogátní matka donosí a porodí dítě pro objednatelský pár.¹

Surogátní mateřství je metoda asistované reprodukce připadající v úvahu pro ženy, které ze zdravotních důvodů nejsou schopné otěhotnět či jsou schopné otěhotnět, ale ze zdravotních důvodů by samy nebyly schopné dítě donosit a porodit. Tato metoda může připadat v úvahu i pro homosexuální páry, u kterých je přirozené mateřství biologicky vyloučeno.

Žena, která dítě porodí, je v této práci označována jako surogátní matka, možná jsou ale i další označení např. náhradní matka, gestační matka či surogátka. Pár, který se rozhodl přivést na svět dítě prostřednictvím surogátního mateřství je v této práci označován jako objednatelský pár, zamýšlený pár či zamýšlení rodiče, objevuje se ale i pojmenování neplodný pár. Pojmosloví v oblasti surogátního mateřství není jednotné, autoři se v pojmech liší a mnohdy používání určitých pojmenování kritizují. Haderka kritizuje pojmenování ženy, která dítě odnese a porodí jako náhradní matky a nabízí pojem surogační rodička. Dle jeho názoru totiž role této ženy v surogátním mateřství končí již porodem.²

¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 484

² HADERKA, Jirí. Surogační mateřství. Právní obzor, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917

Dle Ministerstva zdravotnictví ČR je surogátní mateřství postupem asistované reprodukce, který je vyhrazený pouze pro medicínské indikace.³ Mezi indikace umožňující provedení surogátního mateřství, které si české kliniky stanovují, patří např. poškození děložní dutiny, chybějící děloha, opakující se potraty nebo jiná závažná onemocnění.⁴

O surogátním mateřství se zmiňuje i občanský zákoník v ustanovení § 804, které se týká osvojení mezi příbuznými a je také jediným ustanovením upravujícím osvojení v případě surogátního mateřství.⁵ Dle zmiňovaného ustanovení je osvojení v případě surogátního mateřství umožněno příbuzným v přímé linii a sourozenců. Jedná se o výjimku, jelikož osvojení mezi příbuznými v přímé linii a sourozenci je jinak občanským zákoníkem vyloučeno. Popularitu surogátního mateřství reflektuje i důvodová zpráva k občanskému zákoníku, která uvádí surogátní mateřství jako případ, kdy se ženě, která není biologickou matkou, narodí dítě.⁶ Jedná se tedy o metodu asistované reprodukce, díky níž se může neplodný pár stát rodiči, aniž by žena musela dítě sama odnést a porodit.

K surogátnímu mateřství by mělo docházet zpravidla na základě surogátní smlouvy a implantování embrya, které je genetickým materiálem objednatelského páru, do těla gestační matky.⁷ Jinými slovy, surogátní mateřství je možnost pro neplodný pár, jak mít vlastní biologické dítě prostřednictvím ženy, která dítě odnese a porodí.

1.2 Subjekty surogátního mateřství

Surogátní matka je nejstěžejnějším subjektem, bez kterého by nebylo surogátní mateřství možné uskutečnit. Latinské *surrogare* znamená v překladu nahradit⁸. Odtud odvozujeme pojem surogátní matka neboli náhradní matka. Surogátní matka je žena, která se rozhodla prostřednictvím asistované reprodukce odnést a porodit dítě, kterého se dobrovolně po

³ Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů. *Ministerstvo zdravotnictví České republiky* [online]. Dostupné: <https://www.mzcr.cz/104-2021-ve-veci-nahradniho-materstvi-1-zda-ministerstvo-zdravotnictvi-pripravuje-legislativu-upravujici-podminky-pro-provadeni-umeleho-oplodneni-v-ramci-nahradniho-materstvi-zejmena-zmenu-zakona-c/>

⁴ Viz. kapitola č. 5 Postavení klinik asistované reprodukce k surogátnímu mateřství

⁵ SEDLÁK, P. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana., KRÁLÍČKOVÁ, Z., Westphalová, L. a kol.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 804). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 596-597

⁶ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*

⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z., KYSELOVSKÁ, T. In: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L., a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 484-499

⁸ PRAŽÁK, J., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český slovník*. Praha: Česká grafická unie a.s., 1948, str. 1247

porodu vzdá a svá rodičovská práva a povinnosti převede na někoho jiného.⁹ Jak je popsáno v dalších kapitolách, může být jak matkou genetickou, tak pouze „odnositelkou“, která není s dítětem geneticky spojena. Někteří autoři označují surogátní matku také jako „matka hostitelka“ či „děloha na pronájem“. Z podobných pojmenování lze vyčíst negativní podtext surogátního mateřství, který mu někdy odborná veřejnost přikládá.

Dalším stěžejním pojmem a subjektem surogátního mateřství je objednatelský pár neboli zamýšlení rodiče. Tím může být jak heterosexuální, tak homosexuální pár. Objednatel, či také zamýšlený otec, je muž, který poskytl spermie a je tak genetickým otcem dítěte, mnohdy ale může docházet k dárcovství spermií třetí osobou. Objednatelkou a zamýšlenou matkou je žena, která může být genetickou matkou dítěte, pokud je současně poskytovatelkou vajíček. V případech, kdy je objednatelka neplodná, dochází k dárcovství vajíček surogátní matkou či třetí osobou.¹⁰ Pokud je z objednatelského páru neplodná jak objednatelka, tak objednatel, dochází k situaci, kdy jsou darovány jak vajíčka, tak spermie.

Kromě surogátní matky a objednatelského páru se v průběhu procesu mohou objevit i další subjekty, bez kterých by surogátní mateřství nebylo uskutečnitelné – dárkyně vajíček a dárcové spermií. V České republice však nelze surogátní mateřství uskutečnit, pokud gamety nedaroval alespoň jeden ze zamýšlených rodičů.

1.3 Neplodnost a metody umělého oplodnění

1.3.1 Neplodnost

Světová zdravotnická organizace definuje neplodnost neboli poruchu plodnosti jako neschopnost muže či ženy otěhotnět po 12 a více měsících pravidelného a nechráněného sexu.¹¹ Neplodnost je dále možné dělit na primární a sekundární. Primární neplodnost je stav, kdy žena nikdy neotěhotněla a lze ji zařadit do kategorie neplodná, přičemž druhotná neplodnost je stav, kdy žena není schopna otěhotnět, ale dříve těhotná byla.¹² To stejné lze aplikovat i na příklad muže. Podle Mardešiče je věk ženy základním faktorem pro spontánní

⁹ NOVÁKOVÁ, Karolína, H. KONEČNÁ a M. SUDOVÁ., Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. Časopis zdravotnického práva a bioetiky 2018, roč. 8, č. 2, s. 32 – 34, ISSN 1804-8137.

¹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Z., Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. Právní rozhledy. 2015, č. 21.

¹¹ Infertility. *World Health Organization* [online] [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/infertility#tab=tab_1

¹² ZEGERS-HOCHSCHILD, Fernando, G. David ADAMSON, Silke DYER, et al. The International Glossary on Infertility and Fertility Care, 2017. *Fertility and Sterility*. 2017, Vol. 108, No. 3, s. 404. ISSN 00150282

koncepti i pro úspěšnou léčbu neplodnosti.¹³ Mezi společné faktory ovlivňující plodnost muže i ženy patří například stres, velký kalorický deficit či přílišná fyzická zátěž, obezita, kouření cigaret či marihuany, neléčený diabetes a celiakie či nedostatek vitamínu D.¹⁴

Neplodnost čistě ze strany muže se objevuje ve 20 – 30 % případů, celkem ale přispívají k neplodnosti až v 50 % případů.¹⁵ Příčiny neplodnosti u muže lze dělit na testikulární a posttestikulární. Testikulární příčiny neplodnosti se vyznačují nekvalitním ejakulátem, a to buď z důvodu nedostatečného počtu životaschopných a pohyblivých spermií (oligospermií) či jejich úplné absence v ejakulátu (azoospermií). Nekvalitní ejakulát se také může vyznačovat vadnými spermii z hlediska tvaru či složení, tedy tzv. teratospermií.¹⁶ Kvalita ejakulátu může být ovlivněna stresem, vrcholovým sportem¹⁷, ale i spalničkami, malárií či jinými onemocněními.¹⁸ Posttestikulární příčiny způsobují, že se spermie nemohou dostat z těla ven, ale funkce varlat je normální. Jedná se zejména o neprůchodnost chámovodů, absenci chámovodů či záněty prostaty.¹⁹ Tyto příčiny můžeme dělit na cystické a pozánětlivé, přičemž cystické jsou většinou vrozené a pozánětlivé jsou sekundárního původu.²⁰

Pokles v ženské plodnosti začíná zhruba od 25 let, přičemž stále větší množství žen porodí své první dítě teprve mezi 30. a 35. rokem.²¹ Podle Eijkermanse a dalších²² se neplodnost spojená s věkem zvyšuje z původních 4,5 % ve 25 letech až na 20 % ve 38 letech. Existuje několik možných faktorů ovlivňujících ženskou plodnost a řadíme mezi ně například předčasné ovariální selhání, polycystické vaječníky či endometrióza.²³

¹³ MARDEŠIĆ, Tonko. Diagnostika a léčba poruch plodnosti. Grada, 2013, s. 31. ISBN 978-80-247-4458-2.

¹⁴ VANDER BORGHT, Mélo die a Christine WYNS. Fertility and infertility: Definition and epidemiology. Clinical biochemistry. OXFORD: Elsevier, 2018, 62, s. 7. ISSN 0009-9120

¹⁵ Tamtéž, s. 3

¹⁶ Teratospermie. Pronatal [online] [cit. 2021-04-14]. Dostupné z:

<https://pronatal.cz/cs/slovnicek/teratospermie>

¹⁷ VANDER BORGHT, Mélo die a Christine WYNS. Fertility and infertility: Definition and epidemiology. Clinical biochemistry. OXFORD: Elsevier, 2018, 62, s. 5. ISSN 0009-9120

¹⁸ Příčiny mužské neplodnosti. Gennet [online] [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: <https://www.gennet.cz/priciny-muzske-neplodnosti>

¹⁹ Tamtéž

²⁰ VANDER BORGHT, Mélo die a Christine WYNS. Fertility and infertility: Definition and epidemiology. Clinical biochemistry. OXFORD: Elsevier, 2018, 62, s. 7. ISSN 0009-9120

²¹ Tamtéž, s. 4

²² EIJKERMANS, M.J.C, F.W.A VAN POPPEL, J.D.F HABBEMA, K.R SMITH, H LERIDON a E.R TE VELDE. Too old to have children? Lessons from natural fertility populations. Human reproduction OXFORD: Oxford University Press, 2014, Vol. 29 No. 6, s. 1304-1312, ISSN 0268-1161.

²³ Příčiny ženské neplodnosti. Gennet [online] [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.gennet.cz/priciny-zenske-neplodnosti>

1.3.2 Metody umělého oplodnění (asistované reprodukce)

Metodami umělého oplodnění nebo také asistované reprodukce se rozumí „*souhrn postupů, využívajících k dosažení těhotenství laboratorní ošetření zárodečných buněk (spermii, oocytů) a embryí*“.²⁴ Umělé oplodnění je v českém právním řádu upraveno zákonem č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a rozumí se jím dle ustanovení § 3 odst. 2 ZSZ buď zavedení spermii do pohlavních orgánů ženy či přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermii mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy. Zákon také v ustanovení § 6 odst. 1 ZSZ stanoví podmínku, kdy „*umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, pokud její věk nepřekročil 49 let, a to na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto zdravotní službu hodlají podstoupit společně*“. K umělému oplodnění je možné použít jejich vlastní vajíčka a spermie či darované zárodečné buňky. Darované zárodečné buňky mohou dle ustanovení § 3 odst. 4 ZSZ pocházet buď od ženy, jíž je mezi 18 a 35 lety nebo od muže, jemuž je mezi 18 a 40 lety.

1.3.2.1 Intrauterinní inseminace

Jednou z možností léčby neplodnosti je intrauterinní inseminace („*IUI*“), která je využívána zejména u párů, které jsou postiženy nevysvětlitelnou neplodností či sníženou plodností u muže. Při IUI je muž odebrán ejakulát, který je následně v laboratoři zbaven např. infekčních agens²⁵, nepohyblivých spermii či nezralých forem zárodečných buněk, čímž dojde ke zvýšení fertilizačního potenciálu. Takto upravený ejakulát je poté v období ovulace pomocí inseminace vpraven do děložní dutiny ženy.²⁶

1.3.2.2 In vitro fertilizace

In vitro fertilizace („*IVF*“) je populární metodou asistované reprodukce, která se dnes již běžně používá k léčbě poruch plodnosti. Techniku IVF vyvinul britský vědec Robert Edwards a společně s britským gynekologem Patrickem Steptem jí zdokonalili natolik, že ji bylo možné použít i na lidské zárodečné buňky. Edwards za tento objev v roce 2010

²⁴ ŘEŽÁBEK, K., POHLOVÁ, R.: Asistovaná reprodukce v České republice 2016. [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2018, str. 6. Dostupné na: <http://www.uzis.cz/publikace/asistovana-reprodukce-v-ceske-republice-2016>

²⁵ Tj. biologické faktory, které u vnímavého jedince mohou vyvolat infekční onemocnění.

²⁶ MARDEŠIĆ, Tonko. Diagnostika a léčba poruch plodnosti. Grada, 2013, s. 193 – 195. ISBN 978-80-247-4458-2.

dokonce obdržel Nobelovu cenu za fyziologii a lékařství. V roce 1978 se díky IVF narodilo první „dítě ze zkumavky“, Louise Brownová.²⁷

In vitro fertilizace je metodou asistované reprodukce, během které oplození probíhá mimotělně. Počátkem procesu je hormonální stimulace ženy pomocí hormonálních léků, díky kterým je vícenásobně zvýšen růst kvalitních vajíček. Ženě jsou následně pod celkovou anestezií odebrána zralá vajíčka, a muži jsou ve stejný den, ve speciální místnosti odebrány spermie. Muž by měl několik dní před odběrem podstoupit sexuální abstinenci s cílem odběru co nejkvalitnějšího vzorku spermatu.²⁸

Další fází je oplodnění vajíčka, které probíhá v laboratorních podmínkách a za normálních okolností k němu dochází spontánně vlastním pohybem spermií k vajíčku ve speciálním roztoku. Vajíčka a spermie se takto v roztoku společně kultivují až 20 hodin. Po uplynutí této doby je embryologem kontrolována úspěšnost oplodnění a pokud k oplodnění došlo, nastává fáze kultivace vzniklých embryí, která trvá mezi 2 až 6 dny. Pokud se fáze oplodnění zdařila a vzniklo více embryí, je možné je zamrazit a uskladnit pro další případné použití (kryokonzervace).²⁹

Ačkoli běžně probíhá proces oplodnění vajíčka spermií přirozeně, při některých indikacích³⁰ je nutné použít metodu intracytoplasmatické injekce spermií (ICSI), při které je spermie nasáta do kapiláry, kterou je poté zavedena do vajíčka.³¹ Zdokonalená technika intracytoplasmatické injekce spermií (PICSI) umožňuje vybrat a vpravit do vajíčka zralou spermii a zvýšit úspěšnost fertilizace. Techniku PICSI lze ale použít pouze v případě dostatečného množství pohyblivých spermií v ejakulátu. Po úspěšné kultivaci embryí nastává tzv. embryotransfer neboli přenos 1 – 2 embryí do děložní dutiny ženy za pomoci speciálního katetru.³² Vnáší se obvykle 2 embrya stejné kvality za účelem zvýšení pravděpodobnosti otěhotnění ženy.³³

Metoda IVF je za splnění podmínek zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ Robert Edwards. *Britannica: Encyclopedia Britannica* [online] [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Robert-Edwards>

²⁸ Léčebné metody. IVF Zlín [online] [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.ivf-zlin.cz/lecebne-metody>

²⁹ Tamtéž

³⁰ Jedná se například o nízkou pohyblivost spermií, imonologickou příčinu neplodnosti, vyšší věk či o několik předešlých neúspěšných pokusů umělého oplodnění

³¹ Léčebné metody. IVF Zlín [online] [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.ivf-zlin.cz/lecebne-metody>

³² Tamtéž

³³ ŘEŽÁBEK, K., POHLOVÁ, R.: Asistovaná reprodukce v České republice 2016. [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2018, str. 11. Dostupné na: <http://www.uzis.cz/publikace/asistovana-reprodukce-v-ceske-republice-2016>

(dále jen zákon o veřejném zdravotním pojištění) hrazena ze zdravotního pojištění. Pár, který se rozhodl tuto metodu podstoupit a žádá její úhradu od zdravotní pojišťovny musí mít doporučení od registrujícího poskytovatele v oboru gynekologie a porodnictví. Další podmínkou je věk ženy, který se musí pohybovat v rozmezí 18 až 39 let v případě oboustranné neprůchodnosti vejcovodů a 22 až 39 let pro ostatní ženy. Úhrada IVF zdravotní pojišťovnou je možná až čtyřikrát za život, pokud bylo do dělohy ženy přeneseno nejvýše jedno lidské embryo vzniklé oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, v ostatních případech pouze třikrát za život.³⁴

Proces IVF je zajisté jak fyzicky, tak psychicky náročný nejen pro ženu, ale i pro muže. Kromě zákroku odběru gamet obou partnerů, který je zejména fyzicky náročný, poté nadchází fáze vyčkávání, zda se embryo v děloze ženy uchytí a zda dojde k úspěšnému těhotenství, které dospěje až do konce, tedy k porodu. Tato fáze je pro oba partnery velmi psychicky náročná, a to zejména v případě, že se embryo neuchytilo a celý proces, či jeho část³⁵, je nutné opakovat. Dle výzkumu z roku 1999³⁶ oba partneři během IVF pociťují úzkost a depresi, která přetrvává i během těhotenství.

1.4 Formy surogátního mateřství

Formy surogátního mateřství lze rozdělit do dvou skupin – dle původu genetického materiálu ze strany matky a dle poskytnutí finanční kompenzace surogátní matce. Do první skupiny řadíme tradiční a gestační surogátní mateřství.

V případě tradiční surogace je surogátní matka genetickou matkou dítěte. Surogátní matce jsou přímo do dělohy vpraveny gamety zamýšleného otce či dárce a nedochází tedy k umělému oplodnění v laboratorních podmínkách.³⁷ Tradiční surogátní mateřství je vhodnější variantou z hlediska bezpečnosti, jelikož nedochází k odběru vajíček ani anestezii, ale z hlediska právního se jedná o variantu velmi rizikovou.

Další formou je úplné neboli gestační surogátní mateřství, během kterého není využito genetického materiálu surogátní matky, ale za použití metody in vitro fertilizace je do její dělohy vpraveno embryo z gamet objednatelského páru, případně z darovaných gamet. Jako

³⁴ Ustanovení § 15 odst. 3 zákona o veřejném zdravotním pojištění

³⁵ Tzv. kryoembryotransfěr

³⁶ EUGSTER, A a A.J.J.M VINGERHOETS. Psychological aspects of in vitro fertilization: a review. *Social science & medicine* (1982). Oxford: Elsevier, 1999, Vol. 48 No. 5, s. 575. ISSN 0277-9536

³⁷ BEWKES, Frank J., *Surrogate or Mother: The Problem of Traditional Surrogacy*, 3 *Tenn. J. Race, Gender & Soc. Just.*, 2014, Vol. 3: Iss. 2, Article 3

genetický materiál je použito buď vajíčko od dárkyně či vajíčko zamýšlené matky a surogátní matka tak není s dítětem nijak geneticky spojena.³⁸

Riziko tradiční surogace spočívá právě v genetické příbuznosti surogátní matky na dítě. Dle většiny právních řádů je matkou žena, která dítě porodila, či má s dítětem genetické spojení. V takových případech je zejména nutné předem uzavřít dohodu, ve které surogátní matka souhlasí, že se i přes své přímé genetické spojení s dítětem vzdává jakýchkoli rodičovských práv.³⁹ Čím dál více dochází v případech tradičního surogátního mateřství k neuznání zamýšlené matky jako matky dítěte. Pro soudy je obtížné rozhodnout o odejmutí rodičovských práv a povinností genetické matky dítěte. Uvedené plyne například i ze známého případu *Baby M*, který se odehrál ve Spojených státech amerických. Surogátní matka, která podstoupila tradiční surogaci, se pod vlivem emocí rozhodla utéct i s dítětem. Příklad se dostal až k Nejvyššímu soudu v New Jersey, který se zabýval zejména otázkou vynutitelnosti smlouvy, kterou mezi sebou surogátní matka a zamýšlení rodiče uzavřeli. Soud rozhodl o svěřeni dítěte do péče zamýšlených rodičů na základě „nejlepšího zájmu“ dítěte, přičemž zamýšlený otec byl prohlášen za otce dítěte a zamýšlené matce bylo doporučeno požádat o adopci, aby se mohla stát právní matkou dítěte. Nicméně surogátní matce zůstala nadále zachována některá rodičovská práva, včetně práva dítě navštěvovat.⁴⁰

Další, pro toto téma důležitá rozhodnutí, budou rozebrána v následujících kapitolách, ale i pouze z výše zmíněného je patrné, že tradiční surogátní mateřství skýtá mnoho úskalí, a to jak pro surogátní matku, tak pro zamýšlené rodiče.

Druhá skupina je tvořena altruistickým a komerčním surogátním mateřstvím, jejichž podstatný rozdíl tkví v poskytnutí finanční kompenzace surogátní matce.

Altruistické surogátní mateřství spočívá na altruistickém gestu surogátní matky, která se rozhodla poskytnout dítě zamýšlenému páru bez jakékoli finanční kompenzace. Surogátní

³⁸ FRATI, Paola, R. LA RUSSA, A. SANTURRO, B. FINESCHI, M. DI PAOLO, M. SCOPETTI, E. TURILLAZZI a V. FINESCHI. Bioethical issues and legal frameworks of surrogacy: A global perspective about the right to health and dignity. *European journal of obstetrics & gynecology and reproductive biology*. AMSTERDAM: Elsevier B.V, 2021, Vol. 258, s. 1-8. ISSN 0301-2115

³⁹ CROCKIN, Susan L, Meagan A. EDMONDS a Amy ALTMAN. Legal principles and essential surrogacy cases every practitioner should know. *Fertility and sterility*. NEW YORK: Elsevier, 2020, Vol. 113 No. 5, ISSN 0015-0282

⁴⁰ MARGALIT, Y., From Baby M to Baby M(anji): Regulating International Surrogacy Agreements, *Journal of Law and Policy*, Vol. 24, no. 1 (2015). ISSN 1074-0635.

matka tedy za takový akt neobdrží žádný finanční obnos, kromě pokrytí nákladů spojených s otěhotněním, těhotenstvím a porodem.⁴¹

V případě komerčního surogátního mateřství obdrží surogátní matka kromě náhrady nákladů spojených se surogací také finanční kompenzaci dohodnutou ve smlouvě o surogátním mateřství.⁴² Surogátní matce je tedy poskytnuta odměna nad rámec daných výdajů.

Obě tyto formy surogace bývají odborníky často považovány za „obchod s dětmi“⁴³ či „dělohu na leasing“⁴⁴. U komerční surogace může být smluvně domluveno, že surogátní matce bude odměna vyplacena v plné výši pouze pokud objednatelskému páru předá živé dítě, a naopak pokud potratí či se dítě narodí mrtvé, odměna bude signifikantně nižší. V takovém případě se opravdu může zdát, že objednatelský pár poskytuje odměnu spíše za samotné dítě než za službu odnošení dítěte⁴⁵, což by při výkladu ve smyslu článku 2 (a) Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, dle které se prodejem dětí „rozumí úkon či transakce, při kterém kdokoli, jednotlivec nebo skupina, předá jinému dítě za úplatu či jinou protihodnotu“⁴⁶ mohlo být považováno za obchod s dítětem, který je mezinárodním právem zakázán.

⁴¹ MCLACHLAN, Hugh V a J KIM SWALES. Commercial surrogate motherhood and the alleged commodification of children: a defense of legally enforceable contracts. Law and contemporary problems. Duke University School of Law, 2009, Vol. 72 No. 3, s. 92. ISSN 0023-9186.

⁴² Tamtéž

⁴³ FRATI, Paola, R. LA RUSSA, A. SANTURRO, B. FINESCHI, M. DI PAOLO, M. SCOPETTI, E. TURILLAZZI a V. FINESCHI. Bioethical issues and legal frameworks of surrogacy: A global perspective about the right to health and dignity. European journal of obstetrics & gynecology and reproductive biology. AMSTERDAM: Elsevier B.V, 2021, Vol. 258, s. 1-8. ISSN 0301-2115

⁴⁴ HONZÁK, R. Děloha na leasing a proč jsem proti. Vesmír [online] [cit. 2022-03-27]. 2010, 14. 01. 2010, Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2010/cislo-1/deloha-leasing-proc-jsem-proti.html>

⁴⁵ FRATI, Paola, R. LA RUSSA, A. SANTURRO, B. FINESCHI, M. DI PAOLO, M. SCOPETTI, E. TURILLAZZI a V. FINESCHI. Bioethical issues and legal frameworks of surrogacy: A global perspective about the right to health and dignity. European journal of obstetrics & gynecology and reproductive biology. AMSTERDAM: Elsevier B.V, 2021, Vol. 258, s. 1-8. ISSN 0301-2115

⁴⁶ Čl. 2 písm. a) Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie

2 Právní úprava surogátního mateřství v České republice

2.1 Surogátní mateřství a občanský zákoník

Surogátní mateřství je v českém právním řádu upraveno pouze na jediném místě, a to v ustanovení § 804 občanského zákoníku, který stanoví, že „*osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství*“. Ostatní právní předpisy se o surogátním mateřství nezmiňují, ale i přes to se jedná o praktikovanou metodu asistované reprodukce. Článek 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen jako LZPS) totiž stanoví zásadu legální licence, tedy že „*každý může činit, co není zákonem zakázáno*“. Z výše uvedeného je zřejmé, že zákonodárce bere surogátní mateřství na vědomí, a dokonce s takovými případy, leč stroze, počítá v právní úpravě. To potvrzuje i důvodová zpráva k OZ, ve které zákonodárce zmiňuje, že musí počítat s pokroky lékařské vědy, která umožňuje do dělohy ženy přenést embryo jiné ženy. Ta dále poskytuje i jakýsi „návod“, jak lze následně příbuzenské vztahy mezi biologickou matkou a narozeným dítětem upravit pomocí osvojení. Zákonodárce v případě surogátního mateřství počítá s největší popularitou této metody mezi ženami navzájem příbuznými, protože se rozhodl v tomto případě učinit u osvojení mezi příbuznými výjimku.⁴⁷ V roce 2009, tedy ještě před vznikem nového občanského zákoníku, se Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo zdravotnictví ve společné spolupráci snažilo otevřít diskusi o uzákonění surogátního mateřství do českého právního řádu, konkrétně o uzákonění tzv. surogační smlouvy, která by upravovala poměry mezi subjekty surogátního mateřství. Jednat se mělo i o úpravu finanční kompenzace matky tak, aby nedocházelo k obchodu s dětmi, ale pouze kompenzací nákladů spojených s těhotenstvím surogátní matky.⁴⁸ Tato snaha o uzákonění však prozatím nepřinesla zdárné výsledky.

Jak již bylo řečeno výše, i přes nedostatek právní úpravy surogátního mateřství se toto praktikuje v České republice i nadále, proces je však o to právně náročnější a nejistější. V České republice je uzákoněna zásada *mater semper certa est* a projevuje se v ustanovení § 775 občanského zákoníku, dle kterého je matkou žena, která dítě porodila. Toto ustanovení je kogentní a nelze se od něj tedy nijak smluvně odchýlit. Žena, která dítě porodila se svého mateřství nemůže altruisticky ani úplatně vzdát, a to ani za předpokladu, že s dítětem není

⁴⁷ Důvodová zpráva k § 804 občanského zákoníku

⁴⁸ Spolupráce ministryní spravedlnosti a zdravotnictví v oblasti náhradního mateřství. In: Právní zpravodaj, č. 342/2009. [online]. 07. 09. 2009. Dostupné na: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembqhfpxa6s7gm2de&groupIndex=1&rowIndex=0>

nijak geneticky spojena. Smluvní ujednání, které by se od tohoto odchylovalo, by bylo sankcionováno absolutní neplatností.⁴⁹ Objednatelský pár a surogátní matka tak mezi sebou často uzavírají dohodu, na základě které surogátní matka porodí dítě doma a na základě druhé domněnky otcovství⁵⁰ určí jako otce dítěte muže, jež daroval spermie. Po zapsání zamýšleného otce do rodného listu dítěte může objednatelský pár zahájit kroky k osvojení dítěte zamýšlenou matkou (genetickou matkou).⁵¹

Králíčková a Kyselovská ve svém komentáři k ustanovení § 775 uvádějí, že objednatelský pár musí být zásadně rozdílného pohlaví a zamýšlené matce musí bránit v otěhotnění či donošení dítěte závažná zdravotní komplikace. Objednatelé jsou zpravidla poskytovateli gamet, surogátní matkou by měla být žena, která není vdaná, objednatelský pár hradí náklady spojené se surogátním mateřstvím a stanou se rodiči na základě osvojení a prohlášení otcovství.⁵²

Matkou dítěte je tedy podle platné právní úpravy žena, která jej porodila. Problém však nastává při určení otce dítěte, pokud je surogátní matka vdaná. V takovém případě se uplatní první domněnka otcovství⁵³ a otcem dítěte bude ex lege manžel surogátní matky. Pokud by taková situace nastala, mohla by připadat v úvahu konverze první domněnky otcovství⁵⁴ či popření otcovství⁵⁵ surogátním otcem. Nicméně při podání návrhu ke konverzi první domněnky, které má být jakousi rychlejší variantou k popření otcovství, by bylo nutné kromě souhlasného prohlášení o otci dítěte uvést také informace o již proběhlém či právě probíhajícím rozvodovém řízení či řízení o neplatnosti manželství.⁵⁶ Při podání návrhu na popření otcovství není rozvod surogátní matky a jejího manžela nutný. Ve většině případů surogátního mateřství se však využívá metoda umělého oplodnění, k němuž musí dát manžel surogátní matky souhlas, a možnost popření otcovství je tak dle ustanovení § 787 občanského zákoníku vyloučena.⁵⁷ Pokud by se tedy jednalo o surogátní matku, která je vdaná, právními rodiči dítěte by se stali oba manželé a následující proces osvojení by se stal

⁴⁹ JANTOŠOVÁ, K. In: Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. (§ 775) Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022

⁵⁰ Tj. souhlasným prohlášením surogátní matky a zamýšleného otce, že je otcem dítěte, které se činí před soudem či matričním úřadem

⁵¹ JANTOŠOVÁ, K. In: Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. (§ 775) Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022

⁵² Z. KRÁLÍČKOVÁ, T. KYSELOVSKÁ, In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 775). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020

⁵³ Ustanovení § 776 OZ

⁵⁴ Ustanovení § 777 OZ

⁵⁵ Ustanovení § 785 OZ

⁵⁶ Ustanovení § 416 zákona o zvláštních řízeních soudních

⁵⁷ Muž, který dal k umělému oplodnění souhlas se ex lege stává otcem.

o to komplikovanějším. Z těchto důvodů by surogátní matkou měla být vždy žena, která není vdaná. Pokud se bude jednat o ženu, která není vdaná, je proces určení otcovství mnohem snazší. V takovém případě se uplatní ustanovení § 779 OZ, dle kterého lze učinit souhlasné prohlášení matky a muže, že tento muž je otcem dítěte (druhá domněnka otcovství). Prohlášení musí oba učinit před soudem či matričním úřadem a lze tak udělat ještě před narozením dítěte, pokud již bylo počato.

Určováním otcovství a mateřství se zabývalo i několik odborníků, dle jejichž názoru by mělo mít dítě právo znát svůj původ – tedy všechny osoby, které se na surogátním mateřství podílely. Nemělo by se však jednat o systém, v němž by dítě mělo právo znát identitu anonymních dárců, čímž by docházelo k narušování soukromí daných dárců. Z toho důvodu se přiklání k surogátnímu mateřství pouze při využití vlastních gamet zamýšlených rodičů. Dle jednoho z nich by dokonce mělo dojít k prolomení domněnek otcovství a otcem dítěte počatého tímto způsobem by se měl po porodu stát muž, který k tomu poskytl své gamety.⁵⁸

2.2 Osvojení dítěte

Na základě výše uvedeného je tedy zřejmé, že v České republice se v případě surogátního mateřství nelze stát právním rodičem jinak než prostřednictvím osvojení, zejména pak pokud se jedná o zamýšlenou matku. To je upraveno ustanoveními § 794 a násl. občanského zákoníku. Na základě ustanovení § 794 občanského zákoníku osvojitel přijímá cizí osobu za vlastní. Osvojitelem se rozumí zamýšlení rodiče případně jeden z nich, tradičně zamýšlená matka. Osvojencem bude dítě, které porodila surogátní matka a která je také jeho právní matkou.

K osvojení dítěte musí dát surogátní matka souhlas, který může udělit nejdříve po 6 týdnech od porodu. Otec může souhlas s osvojením udělit již po narození dítěte. Pokud by kdokoliv z nich souhlas udělil dříve, byl by postižen nicotností.⁵⁹ Souhlas s osvojením rodiče osobně prohlašují vůči soudu⁶⁰ a lze ho do tří měsíců od udělení odvolat⁶¹.

Dítě je možné předat do péče zamýšlených rodičů ještě před rozhodnutím soudu o jeho osvojení, a to ihned po udělení souhlasu s osvojením. Předání dítěte do péče osvojitele je možné i dříve než po udělení souhlasu, pokud s tím právní rodiče souhlasí a pokud to

⁵⁸ KONEČNÁ, H., CHARAMZA, P., PRUDIL, L., RUMPÍK, D., SVATOŠ, R. Regulace náhradního mateřství v ČR: expertní názor. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2020, roč. 10, č. 1, s. 10

⁵⁹ Ustanovení § 813 OZ

⁶⁰ Ustanovení § 810 odst. 1 OZ

⁶¹ Ustanovení § 817 odst. 1 OZ

zdravotní stav dítěte umožňuje. Taková péče však není péčí před osvojením a budoucí osvojitelé mají pouze právo a povinnost o dítě řádně pečovat a chránit je. O předání dítěte jsou právní rodiče také povinni informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí⁶², a pokud má být dítě předáno dříve než po uplynutí třech měsíců od udělení souhlasů, musí rozhodnout soud.⁶³

Po uplynutí tří měsíců ode dne udělení souhlasu k osvojení jsou pozastavena rodičovská práva a povinnosti právních rodičů⁶⁴ a dítě je předáno do péče před osvojením osvojiteli⁶⁵ případně pokud osvojitel již dítě v péči měl, považuje se další péče za péči před osvojením⁶⁶.

Institut péče před osvojením je rozdílný od péče upravené v ustanovení § 823 občanského zákoníku silnějším právním postavením osvojitelem, jelikož došlo k pozastavení výkonu rodičovských práv právních rodičů.⁶⁷ Dítě je u osvojitelů v péči před osvojením po dobu dostatečnou pro zjištění, zda se mezi nimi vytvořil takový poměr, který je smyslem a cílem osvojení.⁶⁸ Tím je myšleno sociální a citové pouto obdobné rodinnému vztahu mezi rodičem a dítětem⁶⁹, což by v případě surogátního mateřství nemělo být problém. Péče před osvojením však musí trvat minimálně šest měsíců, a to i v případě konverze okamžité péče na péči před osvojením.⁷⁰ I přes to, že zákon nevyklučuje osvojení nesezdaným párem, osvojitelé by měli v případě surogátního mateřství tvořit manželský pár.⁷¹ Občanský zákoník umožňuje, a zároveň i počítá s příbuzenským vztahem mezi surogátní a genetickou matkou dítěte, což se může jevit jako usnadnění průběhu surogátního mateřství, ale surogátní mateřství je založeno právě na minimalizaci faktického vztahu mezi surogátní matkou, zamýšlenými rodiči a dítětem.⁷²

Osvojení je v této chvíli jediným způsobem, jak proces surogátního mateřství úspěšně dokončit a jak se ze zamýšlených rodičů (objednatelského páru) mohou stát právní rodiče s plnými rodičovskými právy a povinnostmi.

⁶² Ustanovení § 823 OZ

⁶³ Ustanovení § 824 odst. 1 OZ

⁶⁴ Ustanovení § 825 OZ

⁶⁵ Ustanovení § 826 OZ

⁶⁶ Ustanovení § 828 OZ

⁶⁷ ŠIMARKOVÁ O., In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník (§ 829). Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022

⁶⁸ Ustanovení § 829 odst. 2 OZ

⁶⁹ ŠIMARKOVÁ O., In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník (§ 829). Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ MITLÖHNER, Miroslav a Olga SOVOVÁ. Právní problematika umělé lidské reprodukce. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 27. ISBN 978-80-7435-565-3.

⁷² Tamtéž, s. 28

2.2.1 Rozhodnutí Ústavního soudu I. ÚS 3226/16

Ústavní soud ve svém nálezu I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017 stanovil, že rodičovství nabyté prostřednictvím surrogátního mateřství nelze připodobnit k osvojení, jelikož „v případě náhradního mateřství neexistují a právně ani nikdy neexistovali jiní rodiče než objednatelský pár“ a „náhradní mateřství vede k prvotnímu, originálnímu rodičovství objednatelského páru“.⁷³ Ústavní soud dále uvedl, že „osvojení je rodičovství vytvořené sekundárně namísto prvotních rodičů“⁷⁴ a že institut surrogátního mateřství není ani přirozeným rodičovstvím a „lze tedy mluvit o třetím způsobu, jak se stát rodičem“.⁷⁵ Ústavní soud v tomto nálezu posuzoval případ páru společně žijícího v jedné domácnosti ve státě Kalifornie, dle jehož práva i uzavřeli surrogátní smlouvu. Vrchní soud státu Kalifornie rozhodl, že oba stěžovatelé jsou právními rodiči dítěte a byli zapsáni do rodného listu dítěte. Stěžovatelé následně žádali o osvědčení o státním občanství dítěte v České republice, k čemuž bylo potřeba uznání výše zmíněného rozsudku Nejvyšším soudem ČR. Nejvyšší soud uznal rodičovství stěžovatele s českým občanstvím, nevyslovil se však k rodičovství druhého rodiče. V druhém rozhodnutí se Nejvyšší soud vyslovil, že uznání rodičovství druhého rodiče není v souladu s veřejným pořádkem, jelikož by došlo k situaci, kdy je dítě osvojeno dvěma osobami stejného pohlaví, což platná česká právní úprava neumožňuje.⁷⁶ Ústavní soud dospěl k názoru, že Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí nevzal v potaz nejlepší zájem dítěte, přičemž je právě v jeho nejlepším zájmu, aby byl i druhý stěžovatel v České republice uznán nejen za faktického, ale i právního rodiče. Pokud by jím uznán nebyl, dítě by navždy přišlo o možnost na vývoj a výchovu v úplné rodině.⁷⁷ Nejvyšší soud se tak sice možná svým rozhodnutím snažil chránit tradiční pojetí rodiny v České republice, nicméně uznání rodičovství druhého stěžovatele v tomto případě nijak neohrožuje pojetí tradiční rodiny, jelikož stěžovatelé jsou již v USA, kde společně žijí, manželé a jsou tam také právními rodiči dítěte. Uznáním tedy nedojde k vytvoření nového vztahu.⁷⁸

Jedná se tak o klíčový nálezn související s institutem surrogátního mateřství. Nejen, že jím Ústavní soud otevřel do budoucna možnost uznání obou partnerů z homosexuálního páru za právní rodiče dítěte, ale také stanovil, že ke vzniku rodičovství v případě surrogátního mateřství dochází již narozením dítěte. Ačkoli platná právní úprava aktuálně nenabízí jinou

⁷³ Nález I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, bod 20.

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Tamtéž, body 2 – 8.

⁷⁷ Tamtéž, bod 40.

⁷⁸ Tamtéž, body 47 – 48.

možnost založení právního rodičovství než prostřednictvím osvojení, jedná se o nález, který by mohl znovu otevřít diskusi o zakotvení surogátního mateřství do českého právního řádu a potenciálně i upuštění od zásady *mater semper certa est* alespoň v případech surogátního mateřství.

2.3 Smlouva o surogátním mateřství

Jednou z možností, jak upravit poměry mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou je smlouva o surogátním mateřství. Rodičovství má statusovou povahu a nelze s ním volně disponovat, z toho důvodu bude jakákoli surogátní smlouva právně nevymahatelná. I přes to je ale vhodné vzájemné vztahy mezi subjekty vymezit a surogátní smlouva může posloužit jako vhodný nástroj k ujasnění, co od sebe jednotlivé strany očekávají.

Názory na to, o jaký typ smlouvy se jedná, se mezi odbornou veřejností liší. Kovářová⁷⁹ například považuje surogátní smlouvu za smlouvu nepojmenovanou, kdežto Telec⁸⁰ ji považuje spíše za „dorozumění o osobní úsluze“. Čamdžicová a Motyčka⁸¹ se také přiklání spíše ke smlouvě nepojmenované, jelikož strany smlouvy nepochybně směřují k uzavření závazku, leč nevymahatelného.

Mezi jednotlivé náležitosti surogátní smlouvy bude patřit náležitě vymezení smluvních stran, předmětu smlouvy, použitá metoda umělého oplodnění, poskytovatel v oboru gynekologie a porodnictví, který umělé oplodnění uskuteční, původci gamet poskytnutých k umělému oplodnění (zamýšlení rodiče či anonymní dárci), kroky vedoucí k osvojení dítěte, náhrada výdajů spojených s těhotenstvím a nemělo by chybět například ani vymezení chování surogátní matky během těhotenství.

Stranami takové surogátní smlouvy bude vždy surogátní matka a zamýšlení rodiče. Zamýšlené rodiče lze ve smlouvě nazvat různě (objednatelský pár, biologičtí rodiče), je však potřeba brát zřetel na etické aspekty surogátního mateřství a kontroverznost, kterou surogátní mateřství v mnohých vyvolává. V případě, že je surogátní matka vdaná, měl by bezpochyby být stranou smlouvy i její manžel.

⁷⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Advokát a náhradní mateřství. Bulletin advokacie [online] [cit. 2022-04-16]. 1. 7. 2017. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/advokat-a-nahradni-materstvi>

⁸⁰ TELEC, Ivo. Náhradní mateřství: osobní úsluha mimo právo. Zdravotnické právo a bioetika [online] [cit. 2021-04-16]. 21. 2. 2018. Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/nahradni-materstvi-osobni-usluha-mimo-pravo/>

⁸¹ ČAMDŽICOVÁ, Sabina a Petr MOTYČKA. Smlouva o náhradním mateřství. Právní prostor [online] [cit. 2021-04-16]. 3. 12. 2019. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/smlouva-o-nahradnim-materstvi>

Předmětem smlouvy by měl být souhlas surogátní matky se surogátním mateřstvím, tedy s umělým oplodněním, těhotenstvím a následným předáním dítěte zamýšleným rodičům.⁸² Taková klauzule by však mohla vyznít jako obchod s dítětem, a proto se jeví jako vhodnější uvést převedení rodičovské odpovědnosti ze surogátní matky na zamýšlené rodiče. Ačkoli není vzdání se rodičovské odpovědnosti dle občanského zákoníku možné, jedná se, s ohledem na smysl surogátního mateřství, o nejvýstižnější popis celého „závazku“⁸³.⁸⁴

Další důležitou náležitostí je jasné vymezení medicínských otázek, které mohou při surogátním mateřství vyvstat. Patří mezi ně výběr metody umělého oplodnění (IUI či IVF), v případě výběru IVF metody poté také počet IVF cyklů, počet embryí, které je možné do dělohy surogátní matky přenést, poskytovatele, který tuto metodu provede, nebo také možnost porodu císařským řezem. Pro krajní případy je možné také ujednat podmínky, za kterých se může surogátní matka rozhodnout podstoupit potrat či za kterých ji o to mohou požádat zamýšlení rodiče. Nemělo by dále chybět ujednání o možnosti zamýšlených rodičů účastnit se zdravotních prohlídek surogátní matky, přítomnosti u porodu či nahlédnutí do její zdravotnické dokumentace. Pro zamezení budoucím neshodám ohledně chování surogátní matky při IVF cyklech či v těhotenství je vhodné ujednání o tom, že bude náležitě pečovat o své zdraví a správný vývoj dítěte a čemu konkrétně by se měla vyvarovat – např. kouření, pití alkoholu, extrémním sportům, náročnému cestování, určitým jídlům.⁸⁵

Nemělo by být opomenuto ani následující osvojení dítěte zamýšlenými rodiči. V případě, že surogátní matka není vdaná, je možné ve smlouvě ujednat budoucí souhlasné prohlášení surogátní matky a zamýšleného otce o jeho otcovství a následné osvojení dítěte zamýšlenou matkou. Pokud je surogátní matka vdaná, a nebylo použito žádné metody umělého oplodnění, bude nutné sjednat popření otcovství „surogátního otce“ a následné určení otcovství zamýšleného otce soudem podle § 783 občanského zákoníku.

Ujednat by se měla i finanční kompenzace surogátní matky. Vzhledem k tomu, že komerční surogace je povětšinou považována za obchod s dítětem, nemělo by se jednat o

⁸² SHAKARGY, Sharon. Choice of law for surrogacy agreements: in the in-between of status and contract. *Journal of private international law*. Oxford: Routledge, 2020, Vol. 16 No. 1, s. 138 - 139. ISSN 1744-1048

⁸³ Slovo závazek je vzhledem k nevymahatelnosti smlouvy a kontroverznosti surogátních smluv uveden v uvozovkách.

⁸⁴ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina a Petr MOTYČKA. Smlouva o náhradním mateřství. *Právní prostor* [online] [cit. 2021-04-16]. 3. 12. 2019. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/smlouva-o-nahradnim-materstvi>

⁸⁵ SHAKARGY, Sharon. Choice of law for surrogacy agreements: in the in-between of status and contract. *Journal of private international law*. Oxford: Routledge, 2020, Vol. 16 No. 1, s. 138 - 139. ISSN 1744-1048

finanční kompenzaci ve smyslu odměny za podstoupení surogace, nýbrž náhrady výdajů spojených se surogací – zdravotní prohlídky, výdaje na dopravu, těhotenské vitaminy, jiné případné léky, zdravé stravování, porodní kurzy, fyzioterapie, těhotenské oblečení, snížení příjmu v důsledku těhotenství apod. Výši nákladů nelze zcela přesně určit, ale podle Telece⁸⁶ se může vyšplhat až na 500.000,- Kč. Pokud objednatelský pár podstoupí surogaci v zahraničí, částka může být samozřejmě mnohonásobně vyšší. V USA se jedná až o 3.000.000,- Kč.⁸⁷ Smlouva by měla také řešit otázku vypořádání finančních prostředků v situaci, kdy surogátní matka nedonosí plod či nedojde k porodu živého dítěte z důvodu jejího chování. V případě ujednání o vrácení finančních prostředků poskytnutých na sjednané výdaje je však otázkou, zda by takové ujednání bylo vymahatelné a judikatura českých soudů odpověď prozatím neposkytuje.⁸⁸

Ačkoli není surogátní smlouva českým právním řádem upravena, vzorem mohou být surogátní smlouvy jiných států. Na Ukrajině, kde je surogátní mateřství sice uzákoněné, však není uzákoněna surogátní smlouva a její podoba je tak ponechána do rukou smluvních stran. Je však doporučeno, aby taková smlouva byla uzavřena a aby vymezovala práva a povinnosti zúčastněných stran. Smlouva by měla být v písemné podobě ve formě notářského zápisu a registrovaná státem, čímž bude zajištěna dobrovolnost jednání strany a plné porozumění ustanovením smlouvy.⁸⁹

Na Novém Zélandu není dle zákona surogátní smlouva neplatná, nicméně je právně nevymahatelná. Jakékoli ustanovení stanovující odměnu za surogátní mateřství je trestným činem⁹⁰. Dle článku 14 (4) Human ART Act se však nejedná o osobu, která přijme odměnu za provedení metody umělého oplodnění, těhotenské testy či poradenství.

Na Ukrajině a Novém Zélandu tedy není uzákoněno přesné znění surogátní smlouvy ani návrh toho, co by měla obsahovat, právní úprava se však o takové smlouvě alespoň zmiňuje

⁸⁶ TELECE, Ivo. Náhradní mateřství: osobní služba mimo právo. Zdravotnické právo a bioetika [online] [cit. 2021-04-16]. 21. 2. 2018. Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/nahradni-materstvi-osobni-usluha-mimo-pravo/>

⁸⁷ West Coast Surrogacy Costs & Fees: How much does surrogacy cost from state to state?. West Coast Surrogacy [online]. Dostupné z: <https://www.westcoastsurrogacy.com/surrogate-program-for-intended-parents/surrogate-mother-cost>

⁸⁸ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina a Petr MOTYČKA. Smlouva o náhradním mateřství. Právní prostor [online] [cit. 2021-04-16]. 3. 12. 2019. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/smlouva-o-nahradnim-materstvi>

⁸⁹ REZNIK, Oleg M a Yulija M YAKUSHCHENKO. Legal considerations surrounding surrogacy in Ukraine. Wiadomości lekarskie (1960). Poland, 2020, Vol. 73 No. 5, s. 1050. ISSN 0043-5147.

⁹⁰ A to pro kohokoli, kdo odměnu nabídne či přijme (ať už se jedná o osobu zprostředkující či přímo zainteresovanou).

a je z ní zřejmé, že proběhla alespoň nějaká diskuse o jejím uzákonění a surogátním mateřství jako takovém.

Oproti tomu v Kalifornii je surogátní smlouva upravena zákonem⁹¹, který stanovuje dlouhý seznam toho, co by měla smlouva obsahovat. Jedná se o údaje o osobách, které poskytly své gamety (pouze pokud se nejedná o darované gamety), identifikaci zamýšlených rodičů, způsob, jakým zamýšlení rodiče pokryjí zdravotní výdaje surogátní matky a dítěte⁹² a ustanovení článku 7962 Family Code California o tom, že zamýšlení rodiče mohou požádat o uznání rodičovských práv k dítěti ještě před jeho narozením. Smlouva by měla obsahovat úředně ověřené podpisy všech smluvních stran, být ověřena notářem a před jejím vykonáním by strany měly být zastoupeny právními zástupci dle své volby.⁹³ Smluvní strany musejí dle článku 7962 (4) f) bod 1. Family Code California smlouvu spolu s prohlášením právních zástupců podat u soudu první instance, čímž dojde k vyvrácení domněnek o rodičovství surogátní matky či jejího manžela/partnera. Takto sjednaná smlouva je dle článku 7962 (4) i) Family Code California platná a nesmí být anulována ani odvolána bez platného soudního rozhodnutí.

Dle článku 54 kazašského rodinného zákoníku je surogátní mateřství legální a surogátní smlouva je jím upravena ve zvláštní kapitole. Kromě toho, že surogátní smlouva by zde měla mít písemnou formu a měla by být notářsky ověřena, také přiznává rodičovská práva k dítěti již ve chvíli jeho narození automaticky, a není tedy nutné následné osvojení. Zamýšlení rodiče by kromě surogátní smlouvy měly uzavřít také smlouvu s poskytovatelem umělého oplodnění. Zákon také v článku 55 kazašského rodinného zákoníku stanovuje povinnost identifikace surogátní matky a zamýšlených rodičů, podmínky pro vyplácení finanční kompenzace za výdaje surogátní matky spojené se surogací, vymezení práv a povinností smluvních stran v případě, že nedojde k naplnění předmětu smlouvy a dalších podmínek. Dále jsou článkem 56 kazašského rodinného zákoníku stanoveny podmínky na věk surogátní matky, který by se měl pohybovat mezi 20 a 35 lety, a žena by měla být v dobré fyzické (reprodukční) i mentální kondici, což lze doložit lékařským posudkem. Žena podstupující surogátní mateřství by měla mít dále zdravé dítě⁹⁴ a pokud je vdaná, musí dle článku 56 kazašského rodinného zákoníku poskytnout písemný a notářsky ověřený souhlas i její

⁹¹ Family Code California

⁹² Zejména pokud hodlají pokrýt zdravotní výdaje prostřednictvím zdravotního pojištění. Uvedeno by ale mělo být i pokud není jisté zda zdravotní pojišťovna pokrytí takový výdajů umožní.

⁹³ Surogátní matka i zamýšlení rodiče by měli mít odlišné právní zástupce.

⁹⁴ Zákon nestanovuje přesný počet dětí, pouze „zdravé vlastní dítě“.

manžel. Kazašská právní úprava dále stanovuje několik dalších podmínek pro surogátní mateřství a surogátní smlouvu, jako například rozvod zamýšlených rodičů, smrt jednoho z nich či přirozené těhotenství surogátní matky.

Právní úprava surogátní smlouvy v Kalifornii a Kazachstánu je oproti té ukrajinské a novozélandské detailnější, stanovuje podmínky její právní vymahatelnosti a doporučuje její jednotlivé náležitosti.

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že právní úprava surogátní smlouvy se liší v každém státě, ať už se jedná o stát, kde je surogátní mateřství výslovně povoleno či stát, kde není ani povoleno, ale ani zakázáno. Státy, ve kterých je surogátní smlouva upravená zákonem by ale měly dbát na důslednou úpravu, které by měla předcházet odborná diskuse zohledňující názor široké veřejnosti a pokrok lékařské vědy.

2.4 Trestněprávní aspekty surogátního mateřství

Surogace v České republice je prozatím prováděna na základě zásady legální licence a nelze tedy hovořit o jejím výslovném povolení ani kriminalizaci. Trestní zákoník sice neobsahuje trestný čin surogátního mateřství, ale jeho provedení by mohlo být za určitých podmínek považováno za jiný trestný čin.

Pokud by se jednalo o komerční surogátní mateřství, tedy takové, kdy je surogátní matce poskytnuta odměna, byla by naplněna skutková podstata trestného činu svěřeni dítěte do moci jiného dle § 169 trestního zákoníku. Dle toho spáchá trestný čin ten, kdo za odměnu a za účelem adopce⁹⁵ svěří dítě do moci jiného. Odměna za surogátní mateřství by byla také v rozporu s čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, který stanoví, že „*lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu*“. Důležité je zmínit, že nezáleží na tom, jak je s dítětem zacházeno a do jakých podmínek přijde. O naplnění skutkové podstaty trestného činu svěřeni dítěte do moci jiného by se jednalo i v případě, že by s dítětem bylo zacházeno dobře.⁹⁶

Trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného je privilegovanou skutkovou podstatou trestného činu obchodování s lidmi dle § 168 trestního zákoníku, jenž bývá také mnohdy

⁹⁵ Či pro jiný obdobný účel, jímž může být surogátní mateřství.

⁹⁶ SIVÁK, Jakub. Náhradní mateřství v českém právu a související otázky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 28. ISBN 978-80-7552-678-6.

zmiňovaným trestným činem ve spojení se surogátním mateřstvím. Dle názoru Mitlöhnerna⁹⁷ by tato skutková podstata mohla přicházet v úvahu v případě, že by jednání bylo klasifikováno jako přiměření osoby (surogátní matky), aby ji bylo využito k vykořisťování. V takovém případě by ale muselo být surogátní mateřství chápáno jako vykořisťování surogátní matky, což při standardním postupu jeho realizace nemůže založit trestněprávní odpovědnost pro tento čin.⁹⁸

Trestní stíhání však nehrozí pouze surogátní matce, nýbrž i zamýšleným rodičům, kteří v tuto chvíli vystupují jako účastníci trestného činu, jelikož „objednáním“ komerčního surogátního mateřství vzbudili v surogátní matce rozhodnutí spáchat trestný čin.⁹⁹ Dle trestního zákoníku je účastníkem na dokonaném trestném činu ten, kdo úmyslně spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil¹⁰⁰, a tedy vystupoval jako tzv. organizátor či jako návodce vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin¹⁰¹. Zamýšlené rodiče nelze jako organizátory či návodce trestného činu svěřením dítěte do moci jiného trestně stíhat, aniž by byla současně trestně stíhána také surogátní matka jako pachatelka.¹⁰²

I zprostředkovatel (zdravotnické zařízení) umělého oplodnění či přímo surogace by v takovém případě mohl být trestně stíhán jako účastník na trestném činu svěřením dítěte do moci jiného, a to jako pomocník¹⁰³. V České republice prozatím neexistují subjekty přímo zprostředkovávající surogátní mateřství, ale mnoho poskytovatelů služeb umělého oplodnění uvádí možnost léčby neplodnosti prostřednictvím surogátního mateřství jako jednu ze služeb, kterou nabízejí. Většina poskytovatelů však uvádí, že surogátní mateřství nezprostředkovávají¹⁰⁴, ale pouze provádí samotnou léčbu neplodnosti.¹⁰⁵ Lze tak uzavřít, že za podmínek, kdy poskytovatel nevystupuje během surogátní mateřství jako zprostředkovatel vztahu mezi surogátní matkou a zamýšlenými rodiči a kdy se nejedná o

⁹⁷ MITLÖHNER, Miroslav. Některá trestněprávní rizika náhradního mateřství. *Rodinné listy*. Wolters Kluwer, roč. 2017, č. 4, s. 11

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ MITLÖHNER, Miroslav a Olga SOVOVÁ. *Právní problematika umělé lidské reprodukce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 30. ISBN 978-80-7435-565-3.

¹⁰⁰ Ustanovení § 24 odst. 1 písm. a) TZ

¹⁰¹ Ustanovení § 24 odst. 1 písm. b) TZ

¹⁰² SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 29. ISBN 978-80-7552-678-6.

¹⁰³ Ustanovení § 24 odst. 1 písm. c) TZ

¹⁰⁴ Tj. nevstupují do vztahů mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou, ani surogátní matku nepomáhají hledat.

¹⁰⁵ *Náhradní mateřství. IVF Zlín* [online] [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.ivf-zlin.cz/nahradni-materstvi>

komerční surogátní mateřství, by nemělo být možné ho trestně stíhat jako účastníka v roli pomocníka při páchání trestného činu svěřením dítěte do moci jiného.

Kliniky poskytující služby umělého oplodnění se však při manipulaci s lidskými buňkami a tkáněmi mohou dopustit i trestného činu neoprávněného odebrání tkání a orgánů dle § 164 odst. 1 trestního zákoníku, kterého se dopustí ten, „*kdo v rozporu s jiným právním předpisem provede jinému z jeho těla odběr tkáně, buňky...*“. Tento a několik dalších trestných činů obsažených v první hlavě, pátém díle trestního zákoníku, vycházejí z mezinárodněprávní úpravy, zejména z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.

Jak poukazují Svatoš a Konečná ve svém příspěvku, právní regulace surogátního mateřství by mohla vyřešit mnoho souvisejících otázek a také zajistit, „*že trestní právo zůstane skutečně prostředkem ultima ratio*“¹⁰⁶ a nebude možné trestně stíhat osoby, které se pouze snaží o získání potomka jinou než tradiční cestou¹⁰⁷.

¹⁰⁶ SVATOŠ, R., KONEČNÁ, H.. Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. Trestněprávní revue. 2019, č. 1, s. 7-13

¹⁰⁷ Musí se samozřejmě jednat o altruistické surogátní mateřství bez odměny pro surogátní matku.

3 Právní úprava surogátního mateřství v zahraničí

3.1 Belgie

V Belgii není surogátní mateřství zatím nijak zákonem upraveno a není tedy ani zakázáno. Surogátní smlouvy však nejsou a nemohou být platné, jelikož článek 1128 belgického *Code civil* stanovuje, že předmětem smluv mohou být pouze věci obchodovatelné. Dítě a surogátní matka nemohou být předmětem smlouvy, jelikož lidská bytost není věcí a není obchodovatelná. Dle Verschelden a Verhellen je „závazek surogátní matky vzdát se po porodu svých rodičovských práv a dítěte ve prospěch někoho jiného učiněný ještě před porodem, či dokonce před samotným početím belgickému proti veřejnému pořádku.“¹⁰⁸ Smlouva, která se týká takového závazku obsahuje nezákonný motiv a dle článku 1131 CCB nejsou smlouvy obsahující nezákonný motiv platné.

Z doporučení, které v roce 2004 vydal belgický Poradní výbor pro etiku vyplývá, že surogátní mateřství není neetické. Výbor se v dokumentu kromě etických aspektů surogace zabývá také praktickými otázkami, jako například filiací dítěte k osobám zúčastněným na surogaci, právní úpravou osvojení či surogátní praxí v zahraničí.¹⁰⁹

Důležitou otázkou řešenou Výborem je komerčnost surogace, a zatímco někteří členové Výboru zastávají názor, že komerční surogace představuje nezákonné užívání lidského těla a jeho reprodukčních funkcí¹¹⁰ a zvyšuje možnost vykořisťování surogátních matek¹¹¹. Aby se nejednalo o vykořisťování, musela by být částka odměny pro surogátní matku velmi vysoká (aby odpovídala rizikovosti služby, která byla poskytnuta), což by na druhou stranu mohlo způsobit nerovný přístup k základní zdravotní péči.¹¹² Výborem byly ale navrženy i argumenty pro komerční surogaci, například větší respekt k jednotlivci a právu k jeho vlastnímu tělu či možnost omezení nezákonného obchodování s částmi lidského těla. Morálka dle některých členů Výboru není nejvhodnější zárukou bezpečnosti v otázkách bioetiky a lze mít za to, že osoba vázaná surogátní smlouvou, by se spíše podrobila potřebným lékařským posouzením a vyšetřením.¹¹³ Výbor na závěr navrhl několik doporučení pro případ, že by došlo k právní úpravě surogace. Patří mezi ně i zákaz komerční

¹⁰⁸ TRIMMINGS, Katarina a P. R. BEAUMONT. *International surrogacy arrangements: legal regulation at the international level*. Oxford: Hart, 2013, xxvii. s. 71, ISBN 978-1-84946-280-8

¹⁰⁹ Avis n°30 du 5 juillet 2004 relatif à la gestation-pour-autrui

¹¹⁰ Tamtéž, s. 30

¹¹¹ Tamtéž, s. 29

¹¹² Tamtéž, s. 29

¹¹³ Tamtéž, s. 32

surogace a povolení pouze náhrady výdajů surogátní matky, které by ale měly být zákonem specifikovány.¹¹⁴

Výbor také doporučil medicínské indikace pro případy použití surogace. Patří mezi ně chybějící děloha, neplodnost či jakákoliv jiná kontraindikace k těhotenství. Maximální věk surogátní matky by měl být stanoven na 40 let, surogátní matka by se měla těšit dobrému zdraví, měla by mít alespoň jedno vlastní dítě, které porodila a během předchozích těhotenství a porodů by neměly proběhnout žádné komplikace.¹¹⁵

Umělé oplodnění je upraveno v *Loi n°2007023090 de 6 juillet 2007, relative à la procréation médicalement assistée et à la destination des embryons surnuméraires et des gamètes* (dále jako LPMA), který stanovuje věkové hranice pro různé kroky související s umělým oplodněním. Dle článku 4 LPMA je odběr vajíček možný až do dne předcházejícího 46. narozeninám ženy. Zatímco podání žádosti o zavedení embrya či oplodnění vajíček je možné podat do 46. narozenin ženy, samotné zavedení embrya a inseminace jsou možné až do 48. narozenin. Zákon v článku 51 zakazuje komercializaci lidských zárodečných buněk, čímž je v podstatě zakázáno i komerční surogátní mateřství.

V Belgii jsou 4 nemocnice akreditované k provádění umělého oplodnění za účelem surogátního mateřství, přičemž v Univerzitní nemocnici v Gentu mohou surogaci podstoupit i stejnopohlavní páry.¹¹⁶

Mezi jednu z nemocnic, která GPA poskytuje patří Státní nemocnice v Liège. Zamýšlení rodiče i surogátní matka (a její manžel, pokud nějakého má) musí v nemocnici podstoupit gynekologické a psychologické vyšetření. Zamýšlení rodiče musí do nemocnice přinést veškeré dokumenty prokazující, že surogaci potřebují podstoupit. Každý jednotlivý případ bude vyhodnocen multidisciplinární komisí. Pokud dojde ke kladnému vyhodnocení je podmínkou i kontaktování právníka se specializací na rodinné právo. Dle informací uvedených na webu nemocnice je tradičně používána IVF metoda, a to za použití zárodečných buněk zamýšlených rodičů. Může se však stát, že bude nutné použít darovaná vajíčka či spermie, ty však nesmějí pocházet od surogátní matky ani jejího manžela, pokud nějakého má. Nemocnice také stanovuje medicínskou indikaci pro podstoupení surogace, a to nefunkčnost dělohy, chybějící děloha či zdravotní stav, při němž by žena nebyla schopná dítě donosit. Surogátní matka by měla být žena z úzkého okruhu zamýšlených rodičů.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 34

¹¹⁵ Tamtéž, s. 35

¹¹⁶ https://www.vrt.be/vrtnws/en/2011/06/02/go_ahead_for_surrogacyforgaysinghent-1-1037402/

Surogátní matka nesmí brát drogy, kouřit, pít alkohol či cestovat do zahraničí po 6. měsíci těhotenství.¹¹⁷

V Belgii již několik let probíhají snahy o právní úpravu surogátního mateřství, a to jak o zakázání surogátního mateřství jako takového, tak o zakázání komerční formy surogace. Posledním návrhem, který je snahou o kriminalizaci komerční formy surogátního mateřství je Návrh zákona, kterým se doplňuje *Code pénal* o ustanoveních týkajících se komercializace surogátního mateřství a jeho zprostředkovávání, ze dne 22. října 2019. Tento zákon je odrazem níže popsaného případu nazvaného Baby Donna, který potvrdil, že komerční surogátní mateřství je potřeba regulovat. Navrhovatelé uvádějí, že by měl převážet nejlepší zájem dítěte a že ženské tělo by se nemělo stávat pouhým instrumentem pro vytváření dětí. Dítě není dle navrhovatelů obchodovatelnou věcí a mělo by tak dojít k úplnému zákazu jakékoli komercializace surogátního mateřství, ať už odměňování surogátní matky či úplatnosti zprostředkování.¹¹⁸

Pokud by návrh zákona prošel legislativním procesem a stal se platným, zamýšlení rodiče, kteří by poskytli surogátní matce odměnu, by mohli čelit trestu odnětí svobody až na dva roky a pokutě až 2000 EUR. Stejný trest by hrozil i osobě, která by surogátní mateřství za úplatu inzerovala. Surogátní matce, která by se veřejně přihlásila k surogátnímu mateřství a přijala za něj odměnu, by taktéž hrozil trest odnětí svobody až na dva roky a pokuta až 2000 EUR. Ještě vyšší trest, až pět let odnětí svobody a pokuta 25 000 EUR, hrozí komukoli, kdo by vystupoval jako prostředník mezi surogátní matkou a zamýšlenými rodiči. Odnětím svobody až na pět let a pokutou až 25 000 EUR bude potrestán ten, kdo by za účelem zisku podněcoval ženu k opuštění jejího nenarozené dítě.¹¹⁹

Druhým nedávným návrhem je Návrh zákona o organizaci center surogátního mateřství, ze dne 5. prosince 2019. Tento návrh se týká právní úpravy surogátního mateřství za použití embrya, které bylo vytvořeno ze zárodečných buněk zamýšlených rodičů¹²⁰. Dle navrhovatelů žijeme ve společnosti, ve které je již právní úprava surogátního mateřství nutná a nelze ho dále ignorovat. Navrhovatelé uznávají, že mít dítě se již stalo svým způsobem právem každého, a to i vlivem pokroků v možnostech léčby neplodnosti.¹²¹

¹¹⁷ <http://cpma-ulg.be/les-traitements/parentalite-alternative/le-principe/>

¹¹⁸ Návrh zákona, kterým se doplňuje *Code pénal* o ustanoveních týkajících se komercializace surogátního mateřství a jeho zprostředkovávání, ze dne 22. října 2019, č. 0666/001

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Dle navrhovatelů se jedná o tzv. high-tech surogátní mateřství.

¹²¹ Návrh zákona o organizaci center surogátního mateřství, ze dne 5. prosince 2019, 0855/001, s. 3-8

Návrh obsahuje podmínku, aby bylo surogátní mateřství provedeno pouze za předpokladu, že alespoň jeden ze zamýšlených rodičů bude s dítětem geneticky spřízněn a naopak, že ani surogátní matka ani její manžel (pokud nějakého má) nebudou s dítětem nijak geneticky spřízněni. Služby surogátního mateřství by nesměly být inzerovány nikde jinde než v prostředí schválených center pro surogátní mateřství. Tato centra budou muset být schválena belgickým králem a každé centrum bude mít svůj multidisciplinární tým složený z gynekologa, internisty, dvou psychologů a právníka, kteří budou posuzovat jednotlivé žádosti o surogátní mateřství. Před přistoupením k surogaci bude nutné provést psychologické a lékařské vyšetření surogátní matky a lékařské vyšetření zamýšlených rodičů. Zamýšlení rodiče budou muset doložit potvrzení od gynekologa o kontraindikaci zamýšlené matky k těhotenství. Potvrzení o kontraindikaci k těhotenství nemusí dokládat homosexuální páry, čímž by bylo surogátní mateřství oficiálně zpřístupněno i jim.¹²²

Návrh také klade podmínky na jednotlivé účastníky. Zamýšlení rodiče musí mít belgické občanství, nesmí být starší 45 let, být manželé či žít v trvalém partnerském vztahu alespoň 3 roky, alespoň jeden z nich musí mít bydliště v Belgii. Co se týče surogátní matky, muselo by se jednat o ženu starší 21 let, ale mladší 37 let. Ve výjimečných případech by ženě mohlo být i do 45 let, ale pouze za předpokladu, že je v příbuzenském vztahu v prvním či druhém stupni s jedním ze zamýšlených rodičů. Surogátní matka musí mít také belgické občanství. Měla by již mít alespoň jedno vlastní dítě a předložit potvrzení o nepřítomnosti jakékoli patologie, která by jí a dítě mohla vystavit v těhotenství nepřiměřeným rizikům.¹²³

Návrh zákona obsahuje také jako podmínku podpis surogátní smlouvy, jejíž znění by bylo stanoveno královským dekretem a je i obsahem tohoto návrhu. Po jejím podpisu by měla surogátní matka 3 měsíce na rozmyšlenou a smlouva by mohla být jednostranně vypovězena kteroukoli ze stran, pokud surogátní matka ještě neotěhotněla. Obsahem smlouvy je například i ujednání o počtu dnů po porodu, po kterých surogátní matka předá dítě zamýšleným rodičům. Pokud má surogátní matka partnera, musí souhlasit s používáním ochrany při pohlavním styku s ním, a to od zahájení prvního cyklu umělého oplodnění. Surogátní smlouva by upravovala i situaci, kdy by pomocí prenatalní diagnostiky bylo zjištěno, že dítě trpí nějakým fyzickým či psychickým postižením nebo vážným dědičným onemocněním. Pokud by taková situace nastala, mohou se strany ve smlouvě dohodnout na případném ukončení těhotenství ve vybraném centru pro surogátní mateřství. Přerušeni

¹²² Tamtéž, s. 27 - 29

¹²³ Tamtéž, s. 30 - 31

těhotenství by muselo proběhnout nejpozději do 12. týdne těhotenství.¹²⁴ Návrh surogátní smlouvy je opravdu velmi detailní a myslí na všechny možné situace, které mohou před, v průběhu i po skončení surogátního mateřství nastat.

Dle návrhu by prošlo změnou i ustanovení belgického *Code civil*, dle kterého by nově do rodného listu dítěte byl uveden rodič, který o to požádá, a ne automaticky žena, která dítě porodila, ale pouze pokud se jedná o dítě narozené prostřednictvím surogátního mateřství.¹²⁵

3.1.1 Určování mateřství a otcovství

Dle článku 312 belgického *Code civil* je matkou dítěte žena, která je uvedena v rodném listě a jméno matky je dle článku 52 povinným údajem. I tak bude ale za matku považována zejména žena, která dítě porodila, jelikož dle článku 42 je nutné oznámení o narození spolu s lékařským potvrzením podat na matriku nejpozději první pracovní den po porodu. V případě porodu v nemocnici či jiném zdravotnickém zařízení oznámení podává osoba odpovědná za dané zařízení a v ostatních případech osoba, která se porodu zúčastnila (zpravidla lékař, porodní asistentka aj.). Do 15 dnů od porodu mají poté rodiče dle článku 43 povinnost provést prohlášení o narození dítěte na matrice na základě kterého je vyhotoven jeho rodný list.

Určování otcovství upravuje článek 315 a násl. CCB. Pokud bude surogátní matka vdaná, bude automaticky za otce dítěte dle právní domněnky považován její manžel, který může do jednoho roku od narození dítěte otcovství popřít. Pokud bude surogátní matka svobodná, může být otcovství určeno pomocí tzv. uznání dítěte¹²⁶ na základě článku 319 CCB. Uznání je jednostranným právním úkonem a ve většině případů surogátního mateřství bude učiněno zamýšleným otcem ještě před narozením dítěte. K uznání musí dát dle článku 329bis odst. 2 CCB souhlas surogátní matka.

V případě použití darovaného embrya či gamet dle článků 27 a 56 LPMA se pro vytvoření filiace použijí ustanovení o filiaci belgického *Code civil*, a to ve prospěch příjemců embrya či gamet. Dárci embrya nemají po jejich použití právo vznést jakékoliv námitky týkající se filiace.

¹²⁴ Tamtéž, s. 14 – 26 a s. 31

¹²⁵ Tamtéž, s. 31 - 32

¹²⁶ Volně přeloženo z francouzského *reconnaissance de l'enfant*

3.1.2 Osvojení

Osvojení dítěte v Belgii je upraveno belgickým *Code civil*, který v článku 343 odst. 2 stanoví, že existuje prostá a úplná forma osvojení. Při prostém osvojení nabývá osvojitel dle článku 353-8 CCB rodičovská práva a povinnosti, aniž by byla zrušena vazba na ostatní rodiče. Dítě nabývá také jeho příjmení, které se přidá k tomu předešlému a může si vybrat jejich pořadí. V případě úplného osvojení dochází dle článku 356-1 CCB ke zrušení vazby na původní rodinu a vytvoření nové k osvojiteli. Výjimkou bude osvojení dítěte manželem, při kterém k narušení původní vazby nedojde.

Pro účely osvojení je dle článku 346-1/1 a násl. CCB nutné nejprve získat rozhodnutí rodinného soudu, že je osvojitel způsobilý k osvojení dítěte. Soud bude posuzovat zejména osobní a rodinné poměry osvojitele a jeho zdravotní stav stejně jako důvody, které ho k osvojení vedou. Rozhodnutí o způsobilosti není nutné získat, pokud má osvojitel s dítětem vytvořené trvalé sociální pouto již před osvojením.

Pro povolení osvojení je také v souladu s článkem 348-2 CCB nezbytné získat souhlas původních rodičů, kterými budou v ideálním případě surogátní matka a zamýšlený otec. Pokud bude mít dítě v rodném listě zapsanou pouze surogátní matku jako právní matku (otec nečinil uznání dítěte), či pouze zamýšleného otce jako právního otce (porod proběhl jako anonymní v zahraničí¹²⁷), stačí souhlas pouze jednoho z nich. Celý proces osvojení lze zahájit nejdříve 2 měsíce po porodu, což je doba, po které lze dle článku 348-4 CCB udělit souhlas s osvojením.

3.1.3 Trestněprávní konsekvence

Surogátní mateřství není v Belgii trestné, ale určitá jednání s ním spojená mohou být považována za trestné činy. Tak například dle článku 363 belgického *Code pénal* bude trestem odnětí svobody až na 10 let potrestán ten, kdo přisuzuje ženě dítě, které neprodila. Dále dle článku 73 LPMA bude k trestu odnětí svobody až na 5 let a/nebo pokutě ve výši až 10 000 EUR odsouzen ten, kdo poruší jakékoliv ustanovení LPMA. U surogátního mateřství se bude jednat zejména o výše zmíněná ustanovení týkající se komercializace lidských zárodečných buněk a jiných podmínek, dle nichž se musí umělé oplodnění řídit.

¹²⁷ Francouzsky *l'accouchement sous X*, v Belgii není výslovně zákonem zakázán, ale v podstatě není s ohledem na článek 42 francouzského *Code civil* možný.

3.1.4 Surogátní mateřství v belgické judikatuře

Dobře známým a diskutovaným případem „nepovedeného“ surogátního mateřství je případ známý jako „Baby Donna“ z roku 2005. Jednalo se o belgické zamýšlené rodiče a belgickou surogátní matku, která byla uměle oplodněna spermatem zamýšleného otce. Surogátní matka se rozhodla předstírat potrat a dítě po porodu prodala páru z Holandska za 15 000 EUR. Ten se rozhodl příchod dítěte do rodiny oznámit holandským úřadům se záměrem dítě poté osvojit. Soud v Utrechtu, který o osvojení rozhodoval ho povolil a konstatoval, že mezi dítětem a osvojitelem již je založena filiace, jelikož dítě s nimi od narození žije v jedné domácnosti. Dva roky po narození dítěte bylo pomocí DNA testu zjištěno, že biologickým otcem je belgický zamýšlený otec, který se neúspěšně snažil dítě získat zpátky. Holandský soud rozhodl, že vrácení dítěte zamýšlenému otci není v nejlepším zájmu dítěte. Případem se zabývaly i belgické soudy, nicméně v souladu s nařízením Evropské unie bylo vyhodnoceno, že k tomu nejsou příslušné. V roce 2012 však soud v Oudenaarde rozhodl o odsouzení surogátní matky a jejího manžela k podmíněnému trestu odnětí svobody na jeden rok a pokutě 1 650 EUR za nelidské a ponižující zacházení s dítětem. Holandský pár, který dítě od surogátní matky koupil dostal pokutu ve výši 1 650 EUR.¹²⁸

Další diskutovaný případ, který v Belgii i Holandsku velmi rezonuje se odehrál v roce 2008. Pár z Holandska, v němž žena trpěla neplodností, se již několik let snažil i získání dítěte skrze osvojení v Holandsku. V minulosti již dokonce vyzkoušeli i o surogátní mateřství, které ale kvůli podvodnému jednání surogátní matky nevyšlo. Pár jednoho dne na internetu objevil nabídku belgického páru, který se chtěl svého nenarozeného dítěte vzdát, jelikož se ani jeden z rodičů nepovažoval za schopného dítě vychovat. Zamýšlení rodiče (holandský pár) v polovině roku 2008 belgický pár (surogátní matku a otce) kontaktovali a setkali se, aby domluvili bližší podrobnosti a podepsali smlouvu, ve které se surogátní matka zavázala dítě za 7 500 EUR po porodu předat zamýšleným rodičům. Po narození dítěte surogátní matka nahlásila místo svého jména jméno zamýšlené matky. Páry se sešly v nemocnici a surogátní otec a zamýšlený otec se společně s dokumenty vydali na radnici v Gentu, kde dítě zaregistrovali a nechali si vydat rodný list dítěte se zfalšovanými údaji (matka – zamýšlená matka, otec – zamýšlený otec). Holandský pár si dítě poté odvezl do Holandska, kde ho zaregistroval do matriky. Celý podvod nicméně vyšel na povrch, když se

¹²⁸ BRUNET, Laurence, J. CARRUTHERS, K. DAVAKI, C. MARZO a J. MCCANDLESS. A comparative study in the regime of surrogacy in EU Member States: A study [online]. Brussels: Directorate General for Internal Policies, European Parliament, 2013, s. 72 – 73; srov. také: https://www.dutchnews.nl/news/2013/12/court_upholds_suspended_jail_t/

surogátní matka svěřila na online foru, kde si toho všiml reportér, který to nahlásil. Případem se následně zabýval holandský soud a jelikož není předání dítěte za odměnu v Holandsku trestné, byli obviněni za falšování veřejné listiny a nelegální osvojení. Oba dostali podmíněný trest odnětí svobody na 8 měsíců, pokutu 1000 EUR s podmíněným odložením a 240 hodin veřejně prospěšných prací.¹²⁹ Surogátní rodiče byli souzeni před soudem v Gentu za podvod s rodným listem.¹³⁰

K soudu se v Belgii ve spojení se surrogátním mateřstvím dostal také pár tvořený dvěma gayi, který surogaci podstoupil v Kalifornii. Jeden z mužů poskytl k umělému oplodnění vlastní spermie, takže byl i biologickým otcem. Surogace v Kalifornii proběhla tak, jak měla, surogátní matka porodila dvojčata a kalifornský soud oběma dětem vydal rodný list, v němž byli jako rodiče zapsáni oba muži. Po návratu do Belgie požádali rodiče o zápis dětí do matriky, který jim byl odmítnut. Odmítnutím se poté zabýval soud, který přezkoumal smlouvu uzavřenou mezi surogátní matkou a zamýšlenými rodiči a konstatoval, že dle článku 27 belgického *Code de droit international privé* mohou být zahraniční veřejné listiny uznány pouze, pokud jsou v souladu s vnitrostátním právem. Dle soudu nelze s ohledem na průběh surogace vyloučit porušení veřejného pořádku. Surogátní matka byla za surogaci zaplácena, což je dle soudu v rozporu s principy lidské důstojnosti. Surogátní smlouva není v souladu s ustanoveními článku 6 a 1128 belgického *Code civil*, dle kterých mohou být předmětem smluv pouze obchodovatelné věci. Soud také podotknul, že podle belgického práva mohl biologický otec obě děti uznat za své a druhý otec je mohl později osvojit. Belgické právo neuznává automaticky dvojitou otcovskou filiaci a jedinou možností, jak ji vytvořit je skrze osvojení. Z těchto důvodů soud rozhodl o částečném uznání rodných listů, ve kterých bude zapsán pouze biologický otec s tím, že druhý otec může požádat o osvojení obou dětí.¹³¹

3.1.5 Dílčí závěr

V Belgii je s ohledem na surogaci v současné chvíli stejný právní stav jako v České republice. Jedná se o jakési právní vakuum, kde není ani zakázána, ale ani povolena. Pohybujeme se tedy v šedé zóně a za dodržení určitých pravidel a postupů by s provedením surogace neměl být problém. Pokud zamýšlení rodiče opravdu stojí o vlastního a nejlépe

¹²⁹ TRIMMINGS, Katarina a P. R. BEAUMONT. *International surrogacy arrangements: legal regulation at the international level*. Oxford: Hart, 2013, xxvii, s. 71, ISBN 978-1-84946-280-8; srov. také: Rozhodnutí Zwolle-Lelystad Court č. LJN BR1615 a LJN BR1608 ze dne 14. července 2011

¹³⁰ https://www.vrt.be/vrtnws/en/2012/04/30/ghent_parents_whosoldbabytodutchcoupleontrial-1-1287606/

¹³¹ Rozhodnutí Cour d'appel de Liège č. 2010/RQ/20, ze dne 6. září 2010

biologického potomka, mohou podstoupit surogátní mateřství, a dokonce za použití vlastního genetického materiálu. Vzhledem k neplatnosti surogátní smlouvy však stále musí myslet na to, že nemají žádnou záruku, že si surogátní matka dítě po porodu nenechá, a že oni na něj v takovém případě v podstatě nemají nárok. Nejlepším postupem pro zamýšlené rodiče je použití vlastního genetického materiálu, výběr surogátní matky spíše z užšího rodinného či přátelského kruhu, která je svobodná a uznání dítěte zamýšleným otcem ještě před jeho narozením. Zamýšlená matka může později požádat o úplné osvojení, čímž se plně zruší vazba na surogátní matku a oba zamýšlení rodiče se stanou právními rodiči dítěte.

Dle dostupné judikatury lze uzavřít, že komerční surogace není v Belgii žádoucí a tomu nasvědčují i opakující se návrhy právní úpravy surogace. První dva uvedené případy jsou opravdu odstrašující případy, kde jednání obou stran je nejen nezákonné, ale zejména neetické. Za zvláštní lze považovat, že dle belgického právního řádu, není prodej dítěte či přijetí úplaty za souhlas k osvojení trestným činem, jako je tomu v České republice.

3.2 Francie

Ve Francii je surogátní mateřství již od roku zcela 1994 zakázáno. Do roku 1991 však nebylo surogátní mateřství ani surogátní smlouvy nijak právně upraveny. V 80. letech 20. století se začalo surogátní mateřství po Francii velmi rozšiřovat a začaly se dokonce zakládat agentury zaměřující se na surogaci, které měly spojovat objednatelské páry se surogátními matkami.¹³² Byly zaznamenány i případy surogátního mateřství, kdy surogátní matkou byla žena příbuzná s jedním z objednatelského páru.¹³³ Nicméně v roce 1991 vydal *Cour de cassation*¹³⁴ rozhodnutí, v němž stanovil, že všechny surogátní smlouvy, ať už komerční či altruistické, jsou nelegální a proti veřejnému pořádku, neboť je jejich prostřednictvím nezákonně nakládáno s lidským tělem.¹³⁵ Jakákoliv smlouva, která je proti veřejnému pořádku je ve Francii považována za absolutně neplatnou.¹³⁶ V roce 1994 byl zákaz surogace promítnut do článku 16-7 francouzského Code Civil pomocí stanovení absolutní neplatnosti smluv týkajících se surogátního mateřství. Článek byl do CCF začleněn prostřednictvím *Loi n°94-653 du 28 juillet 1994*, který je součástí balíčku zákonů o bioetice, týkajících se darování a použití částí lidského těla, asistované reprodukce či provádění výzkumu ve zdravotnictví.¹³⁷ Zákaz donutil zájemce o surogaci k přesunu celého procesu do zahraničí, a to zejména do Spojených států amerických, na Ukrajinu či Indii. V současné době je časté, že zamýšlení rodiče zařídí umělé oplodnění cizinky mimo území Francie a poté ji přivedou do Francie, kde má dítě také porodit a předat.¹³⁸ Francouzský *Code civil* navíc v článku 323 stanoví, že není možné se vzdát úkonů rodičovství. To ve spojení s francouzskými statusovými principy znamená, že se žena nemůže zavázat, že se vzdá dítěte, které nosí, ve prospěch někoho jiného.¹³⁹

¹³² STEINER, Eva. *Surrogacy Agreements in French Law. The International and comparative law quarterly.* Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992, Vol. 41 No.4, s. 866, ISSN 0020-5893

¹³³ BAILLON-WIRTZ, N.: *Surrogate motherhood in France: ethical and legal issues*, IN: *Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective*, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Varšava, 2019, s. 101, ISBN 978-83-66344-06-8

¹³⁴ francouzský nejvyšší soud

¹³⁵ Rozhodnutí Cour de Cassation, plenárního zasedání, ze dne 31. května 1991, 90-20.105

¹³⁶ STEINER, Eva. *Surrogacy Agreements in French Law. The International and comparative law quarterly.* Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992, Vol. 41 No.4, s. 870, ISSN 0020-5893

¹³⁷ BERNARD, A.; FAGOT-LARGEAULT, A.: *Bioethics in France* IN: *Annals of Bioethics: Regional Perspectives in Bioethics*, ed. CHERRY M. J., PEPPIN J. F., 10. 8. 2005: Swets & Zeitlinger Publishers, ebook edition, s. 94, ebook ISBN 978-02-039-7102-4

¹³⁸ BAILLON-WIRTZ, N.: *Surrogate motherhood in France: ethical and legal issues*, IN: *Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective*, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Varšava, 2019, s. 101, ISBN 978-83-66344-06-8

¹³⁹ Tamtéž, s. 105 - 106

Poslední novela zákonů týkajících se bioetiky proběhla v roce 2021 a bezesporu nejzajímavější novinkou, kterou přinesla, je umožnění asistované reprodukce i pro svobodné ženy a páry tvořené dvěma ženami. Změna byla provedena novelou článku 2141-2 francouzského *Code de la santé publique*, který nyní umožňuje asistovanou reprodukci „všem párům sestávajícím z muže a ženy nebo dvou žen a všem svobodným ženám“. Osoby, které nyní chtějí asistované reprodukce využít, musí podstoupit individuální pohovory s členy multidisciplinární klinicko-biologické komise. Díky novele již ani není nutné, aby osoba podstupující asistovanou reprodukci byla neplodná či podstupovala riziko přenosu závažné nemoci na dítě. Z asistované reprodukce jsou ale nadále vyřazeny páry tvořené dvěma muži, jelikož takový proces by bezpochyby zahrnoval surogátní mateřství, které je ve Francii nelegální.¹⁴⁰ Vyhláškou byly stanoveny věkové podmínky týkající se asistované reprodukce. Odběr zárodečných buněk za účelem použití pro asistovanou reprodukci může podstoupit žena do dosažení 43. narozenin a muž do dosažení 60. narozenin. Za účelem zmrazení zárodečných buněk pro budoucí použití může odběr podstoupit žena ve věku od 29. narozenin do 37. narozenin a muž ve věku od 29. narozenin do 45. narozenin. Na základě nového článku 342-10 CCF musí osoby podstupující asistovanou reprodukci, k níž je potřeba využít darovaných zárodečných buněk, udělit souhlas před notářem.¹⁴¹

3.2.1 Určování mateřství a otcovství

Ve Francii lze dle ustanovení článku 310-3 francouzského *Code civil* filiaci prokázat třemi způsoby – rodným listem, uznáním či tzv. vydržením osobního stavu. Mateřství je dle článku 311-25 CCF založeno uvedením matky v rodném listě, ale stejně jako v jiných státech bude za matku považována žena, která dítě porodila. To potvrzuje článek 342-11 CCF, který stanovuje, že matkou je v souladu s článkem 311-25 CCF žena, která dítě porodila. V případě použití darovaných zárodečných buněk při umělém oplodnění je článkem 342-9 CCF stanoveno, že mezi dárcem zárodečných buněk a dítětem se nevytváří žádná filiace.

V případě otcovství se dle článku 312 CCF uplatní domněnka, že otcem dítěte, které bylo počato či narozeno během manželství, je manžel ženy, která dítě porodila. Pokud se dítě

¹⁴⁰ BORING, N. France: President Macron Signs New Law on Bioethics. Library of Congress [online]. [cit. 2022-10-24]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-11-16/france-president-macron-signs-new-law-on-bioethics/>

¹⁴¹ Décret n° 2021-1243 du 28 septembre 2021 fixant les conditions d'organisation et de prise en charge des parcours d'assistance médicale à la procréation

narodí svobodné ženě, bude za právního otce považován muž, který bude uveden v rodném listě.

3.2.2 Osvojení

Zamýšlení rodiče, kteří surogaci podstoupí v cizině, se mohou s dítětem do Francie vrátit pouze na základě platného pasu a nemusí vyřizovat prepis rodného listu.¹⁴² Prepisu rodného listu do francouzské matriky se zamýšlení rodiče mnohdy snaží vyhnout, protože jakmile pojme francouzská matrika podezření, že se jedná o surogaci, musí případ nahlásit státnímu zastupitelství v Nantes. Dle hlavního státního zástupce státního zastupitelství v Nantes není možné zapsat do matriky narození dítěte, v jehož rodném listě jsou jako rodiči zapsáni zamýšlení rodiče a nikoli žena, která dítě porodila. Rodný list vydaný jinou zemí než Francií může ale tvořit problém s uznáním francouzského občanství při vydávání pasu (pokud se dítě narodilo v zemi, kde neplatí *ius soli*) či občanského průkazu. Děti narozené pomocí surogátního mateřství v cizině tak nebudou mít automaticky francouzské občanství.¹⁴³

Novelou CCF byla do článku 47 doplněna věta, podle níž se uznání příbuznosti vzniklé v zahraničí posuzuje dle francouzského práva. Tato malá změna způsobila, že prepis zahraničního rodného listu dítěte narozeného ze surogátního mateřství do francouzské matriky je omezen pouze na biologického rodiče a druhý rodič (většinou zamýšlená matka) bude muset dítě osvojit.¹⁴⁴

Ve Francii existují dva typy osvojení – prosté a úplné. Pokud dojde k prostému osvojení, dítěti dle článku 364 CCF vzniká nová příbuzenská vazba na osvojitele, který také získává rodičovskou odpovědnost, ale zůstává mu nadále příbuzenská vazba i na původní rodiče. V případě náhradního mateřství však bude vhodnější úplné osvojení. Při úplném osvojení je dle článku 348-3 CCF původní příbuzenská vazba zrušena a dítě bude mít příbuzenskou vazbu pouze s osvojiteli. I při úplné adopci je ale možné za určitých podmínek dle článku 345-1 CCF zachovat původní příbuzenskou vazbu a k tomu získat vazbu novou. V případech surogátního mateřství bude nutné splnit podmínku, aby na rodném listě dítěte byl uveden

¹⁴² BAILLON-WIRTZ, N.: Surrogate motherhood in France: ethical and legal issues, IN: Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Varšava, 2019, s. 99, ISBN 978-83-66344-06-8

¹⁴³ COURDURIÈS, Jerome: At the nation's doorstep: the fate of children in France born via surrogacy; Reproductive BioMedicine & Society Online, Vol. 7, s. 48-51, ISSN: 2405-6618

¹⁴⁴ LE DRÉAU, A. GPA (Gestation pour autrui) : ce que dit la loi en France. LaCroix [online] [cit. 2022-10-24]. 19. 05. 2022. Dostupné z: <https://www.la-croix.com/France/gpa-gestation-pour-autrui-loi-francaise-bioethique-definition-2022-05-19-1201215868>

pouze jeden rodič, nejčastěji otec dítěte, což potvrdil také francouzský *Cour de cassation* ve svém rozhodnutí ze dne 7. července 2021, které bude rozebráno dále.

V roce 2013 došlo ke změně legislativy a možnost osvojit si dítě dostaly také stejnopohlavní páry. Ačkoliv by se mohlo zdát, že se jedná o zdárné řešení „problému“ se surogátním mateřstvím, není tomu tak. V roce 2018 způsobil rozruch vedoucí adopční služby, když prohlásil, že stejnopohlavní páry jsou při výběrovém řízení v řadě až za heterosexuálními páry. Páry homosexuální jsou podle něj s ohledem na společenské a biologické normy atypické a pokud by se rozhodly adoptovat „atypické“ dítě, měli by větší šanci na úspěch.¹⁴⁵

Novelou byla do CCF zavedena také nová metoda vytvoření filiace k dítěti pro lesbické páry podstupující asistovanou reprodukci. Dle nového článku 342-11 CCF je příbuzenství k ženě, která dítě neprodila založeno společným prohlášením na matrice a následně zaneseno do rodného listu.

3.2.3 Trestněprávní konsekvence

Základním trestněprávním ustanovením francouzského *Code pénal*, které by mohlo být aplikováno na případy surogátního mateřství, je článek 227-12, dle kterého je úplatné navádění osoby k opuštění dítěte trestné. Pod opuštěním lze subsumovat i předání dítěte zamýšleným rodičům a souhlas s osvojením získaný pod nátlakem.¹⁴⁶

Mnoho trestných činů uvedených v Kapitole VII. *Code pénal* lze spáchat surogátním mateřstvím. Jedná se například o získávání zárodečných buněk za úplatu (článek 511-9) či umělé oplodnění „po domácku“ (článek 511-12). Dle Nathalie Baillon-Wirtz by mohlo být surogátní mateřství kvalifikováno také jako otrokářství.¹⁴⁷

Code pénal se však vztahuje pouze na trestné činy spáchané na území Francie a surogace je ve většině případů prováděna v zahraničí. Aby se jednalo o trestný čin podle *Code pénal*,

¹⁴⁵ Seine-Maritime: le service adoption accusé de discriminations envers les couples homosexuels. In: Le Monde [online] [cit. 2022-10-24]. 20 juin 2018. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/societe/article/2018/06/20/le-defenseur-des-droits-va-enqueter-sur-les-pratiques-discriminatoires-du-service-adoption-envers-les-couples-homosexuels-en-seine-maritime_5318059_3224.html

¹⁴⁶ BAILLON-WIRTZ, N.: Surrogate motherhood in France: ethical and legal issues, IN: Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Varšava, 2019, s. 107, ISBN 978-83-66344-06-8

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 107

musela by být surogace provedena na území Francie, či v zahraničí ve státě, kde je také trestná. Trestní řízení týkající se těchto trestných činů tak nebývají příliš častým jevem.¹⁴⁸

3.2.4 Surogátní mateřství ve francouzské judikatuře

První rozhodnutí týkající se surogátního mateřství, které lze považovat za přelomové, vydal *Cour de cassation* dne 31. května 1991. Soud v něm rozhodoval o případu osvojení dítěte narozeného prostřednictvím surogace, kdy zamýšlená matka netrpěla neplodností a zamýšlený otec byl dárce spermií.

V žádosti o úplné osvojení byl jako otec dítěte uveden zamýšlený otec a kolonka matky zůstala nevyplněna. Soud, který v této věci rozhodoval v první instanci (*Tribunal de Grande Instance de Paris*) úplné osvojení nepovolil, ale zamýšlení rodiče se odvolali a *Cour d'appel de Paris*¹⁴⁹ v roce 1990 rozhodl o povolení osvojení. Toto rozhodnutí však nemělo dlouhého trvání, jelikož *Cour de cassation* toto rozhodnutí v roce 1991 zvrátil a rozhodl o zrušení osvojení. *Cour de cassation*, který rozhodoval v poslední instanci, stanovil, že smlouva, v níž se žena zavazuje počít a porodit dítě za účelem jeho opuštění po porodu, je v rozporu s veřejným pořádkem a principy nedotknutelnosti lidského těla. Dle soudu toto osvojení „představovalo zpronevěru institutu osvojení“ a poznamenal, že aby mohlo dojít k plnému osvojení dítěte narozeného prostřednictvím surogátního mateřství, musela by být surogace považována za zákonnou. Na závěr rozhodnutí soud uvedl, „že je důležité v této zvláště citlivé záležitosti, která se dotýká citlivého společenského a etického problému, odstranit velké rozdíly v judikatuře a zajistit právní jistotu.“¹⁵⁰

V roce 1994 *Cour de cassation* rozhodoval o povolení prostého osvojení dítěte narozeného prostřednictvím surogace. Jednalo se opět o případ neplodné zamýšlené matky a sperma darovaného zamýšleným otcem. V tomto případě byla surogátní matka přiznána jako žena, která dané dítě porodila, ale okamžitě po porodu dítě zamýšleným rodičům předala. Zhruba půl roku po porodu dala surogátní matka souhlas k úplné adopci dítěte zamýšlenými rodiči, nicméně zamýšlení rodiče se nakonec rozvedli a *Cour d'appel* rozhodl pouze o prostém osvojení zamýšlenou matkou. *Cour de cassation* zopakoval argumenty, které zazněly již v předchozím rozhodnutí, a to zejména, že došlo k porušení veřejného pořádku a principů nedotknutelnosti lidského těla. S ohledem na to, že se jednalo o pečlivě

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 109 - 110

¹⁴⁹ Odvolací soud v Paříži

¹⁵⁰ Rozhodnutí *Cour de Cassation*, plenárního zasedání, ze dne 31. května 1991, 90-20.105

připravený projekt, jehož účelem bylo, aby se žena po porodu vzdala dítěte, které porodí a dala souhlas s jeho osvojením, soud rozhodl o nepovolení prostého osvojení zamýšlenou matkou.¹⁵¹

V dalších dvou případech v roce 2011 rozhodoval *Cour de cassation* o přepisu rodných listů vydaných ve Spojených státech amerických do francouzské matriky.

V prvním případě proběhlo surogátní mateřství ve státě Minnesota za použití spermií zamýšleného otce a vajíček od dárkyně. V rodném listě vydaném státem Minnesota byli jako právní rodiče uvedeni zamýšlení rodiče. Ti poté požádali ve Francii o přepis rodného listu na základě tzv. vydržení osobního stavu¹⁵², který ale *Cour d'appel* zakázal na základě porušení veřejného pořádku (v té době již platného článku 16-7 francouzského *Code civil*, který stanovuje neplatnost surogátních smluv) a principů nedotknutelnosti lidského těla, přičemž *Cour de cassation* toto rozhodnutí potvrdil.¹⁵³

Ve druhém případě se jednalo o narození dvojčat prostřednictvím surogátního mateřství ve státě Kalifornie. Zamýšlený otec byl genetickým otcem obou dětí a byl spolu se zamýšlenou matkou zapsán do obou rodných listů. Pár opět požádal o přepis rodných listů do francouzské matriky, ten jim byl však odmítnut a toto rozhodnutí bylo potvrzeno i *Cour de cassation*, který uvedl, že odmítnutím není jednáno proti nejlepšímu zájmu dětí. Obě děti i přes absenci francouzských přepisů rodných listů mohou nadále žít ve společné domácnosti s oběma zamýšlenými rodiči a není tím narušena filiace ani s jedním z nich.¹⁵⁴

Jeden z přelomových rozsudků vydal *Cour de cassation* ve věci surogátního mateřství, které proběhlo na území Ruska v roce 2011. Surogátní matkou byla ruská občanka a zamýšlený otec byl genetickým otcem dítěte. Příslušné ruské úřady vydaly dítěti rodný list, který jako matku uváděl surogátní matku a jako otce genetického otce. Zamýšlený otec následně požádal o přepis rodného listu do francouzské matriky, který mu však byl odmítnut a případem se kvůli podezření na surogátní mateřství začal zabývat státní zástupce. Toto rozhodnutí je přelomové, jelikož *Cour d'appel* v Rennes následně dovodil, že ačkoliv došlo k narození dětí prostřednictvím surogátního mateřství, které je v rozporu s francouzským veřejným pořádkem, nemůže toto bránit přepisu rodného listu do francouzské matriky.

¹⁵¹ Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civile 1, ze dne 29. června 1994, 92-13.563

¹⁵² Volně přeloženo z francouzského *possession d'état*

¹⁵³ Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civil 1, ze dne 6. dubna 2011, 09-17.130

¹⁵⁴ Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civil 1, ze dne 6. dubna 2011, 10-19.053

Rodný list navíc nebyl zfalšovaný a údaje v něm odpovídaly skutečnosti. Rozhodnutí následně potvrdil právě *Cour de cassation* v roce 2015.¹⁵⁵

Důležitým rozhodnutím *Cour de cassation* z nedávné doby je rozhodnutí č. 20-10.722 ze dne 7. července 2021. V tomto případě se jednalo o surogátní mateřství, které proběhlo v Indii, kde byl také vydán rodný list, jenž zmiňoval pouze otce dítěte. V roce 2017 podal druhý zamýšlený otec (a manžel otce uvedeného v rodném listě) žádost o úplné osvojení, kterou ale *Cour d'appel* zamítl. Rozhodnutí je důležité, jelikož *Cour de cassation* opět zmiňuje článek 16-7 *Code civil* a zákaz surogace, úplné osvojení v tomto případě povolil. Soud odkazuje na nutnost zákonně vytvořené filiace mezi dítětem a otcem dítěte, který je zapsán v rodném listě a dodržení nejlepšího zájmu dítěte. Dále je dle soudu v případech zahraniční surogace důležité, aby smlouva uzavřená v zahraničí byla uzavřena platně dle tamních zákonů a aby byl v rodném listě uveden pouze otec.¹⁵⁶

3.2.5 Dílčí závěr

Jak bylo řečeno výše, ve Francii je již mnoho let surogátní mateřství zákonem zakázáno, zamýšlení rodiče se však i přes to k surogaci uchylují a většinou za ní cestují do okolních států, kde zakázaná není. Francouzské soudy tak i přes to musí řešit případy týkající se zejména prepisu zahraničních rodných listů či dokonce žádostí o povolení osvojení. Soudy se v případech surogace většinou zabývají komerčností surogace, jejím průběhem, motivací zamýšlených rodičů a zejména nejlepším zájmem dítěte.

Francie, na rozdíl od Belgie, sankcionuje navádění k opuštění dítěte za úplatu a tím nejspíše i předání dítěte za úplatu. Tím je ještě více projevena a pojištěna protizákonnost surogátního mateřství, zejména toho komerčního.

¹⁵⁵ Rozhodnutí *Cour de cassation*, Assemblée Pléniere, ze dne 3. července 2015, 15-50.002

¹⁵⁶ Rozhodnutí *Cour de Cassation*, Chambre civil 1, ze dne 7. července 2021, 20-10.722

3.3 Quebec

Quebec je kanadská provincie se smíšeným právním systémem, kde je soukromé právo ovládáno zásadami kontinentálního právního systému, kdežto veřejné právo a soudnictví je podřízeno zásadám common law.¹⁵⁷ Dle kanadské ústavy mohou být zákony vydávány na federální i provinciální úrovni¹⁵⁸, což může vytvářet rozdíly nejen mezi právními úpravami v jednotlivých provinciích, ale i mezi provinciemi a právní úpravou na úrovni federace.

Právní úprava surogátního mateřství v kanadské provincii Quebec je odlišná od právní úpravy na úrovni federace. Podle článku 541 quebeckého *Code Civil* je jakákoli surogátní dohoda absolutně neplatná¹⁵⁹, a to bez ohledu na to, zda obsahuje ustanovení o náhradě pro surogátní matku či nikoli. Oproti tomu federální zákon *Assisted Human Reproduction Act* zakazuje pouze poskytování úplaty za surogátní mateřství, jeho propagaci či zprostředkování za úplatu, ale samotné uzavření surogátní dohody není zakázané ani postihnuté neplatností. Quebecký *Code Civil* tedy sice zamezuje platnému uzavření surogátní smlouvy, nicméně nezakazuje samotný akt odnošení a porození dítěte pro jiného.

Na federální úrovni není uzavření smlouvy o surogátním mateřství zakázáno, ale AHRA stanovuje určité podmínky, za kterých může být surogace provedena. Jedná se například o zákaz poskytnutí úplaty dle článku 6 odst. 1 AHRA (tedy komerční surogaci), ale je možné surogátní matce poskytnout náhradu výdajů spojených s těhotenstvím a porodem, a to pouze pokud je možné je prokázat pomocí účtů dle článku 12 odst. 1 písm. c) ve spojení s odst. 2 AHRA. Surogátní matka nemá dle článku 12 odst. 3 písm. a) AHRA v případech ztráty příjmu spojených s těhotenstvím právo na jejich náhradu, pokud se nejedná o případy zdravotního rizika pro surogátní matku či plod. Zákon dále v článku 6 odst. 4 AHRA zakazuje jakékoli navádění k surogátnímu mateřství či provádění lékařských zákroků vedoucích k surogátnímu mateřství na ženách mladších 21 let a stanovuje tak minimální věkovou hranici pro surogátní matky. V neposlední řadě je také dle článku 6 odst. 3 AHRA zakázáno přijetí a nabídnutí úplaty za zprostředkování surogátního mateřství či propagace zprostředkování takových služeb.

¹⁵⁷ DETURBIDE, M. a E. J. HUGHES. Canada. In: SMITHS, J. M. Elgar Encyclopedia of Comparative Law. Second Edition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2012, s. 132 Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781781006108.00015>

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 134

¹⁵⁹ Zde není z původního znění jasné, zda se bude jednat o absolutní neplatnost či nicotnost jak je známe z českého právního řádu, nicméně dle porovnání názvosloví s common law právem se bude jednat o absolutní neplatnost a nikoli nicotnost. Srov také. Régine Tremblay v článku *Surrogates in Quebec: the good, the bad, and the foreigner*, s. 103

Ustanovení článku 6 odst. 5 AHRA uvádí, že ustanoveními v tomto zákoně není ovlivněna platnost provinciálních ustanovení o surogátních smlouvách. Podle AHRA tedy není uzavření surogátní smlouvy se ženou starší 21 let zakázáno, nicméně dle quebeckého *Code civil* se k takové smlouvě nebude přihlížet.

Na rozdíl od české právní úpravy je v Quebecu asistovaná reprodukce umožněna i osobám svobodným, registrovaným či zasnoubeným. Není navíc ani nutné, aby byli oba biologičtí rodiče během procesu asistované reprodukce naživu, pokud je respektováno pravidlo svobodného a informovaného souhlasu. Quebecký *Code civil* nestanovuje, zda musí být osobě podstupující asistovanou reprodukci diagnostikována porucha plodnosti či neplodnost, díky čemuž mohou asistované reprodukce, a tedy i surogátního mateřství využít i stejnopohlavní páry či svobodné osoby.

3.3.1 Určování mateřství a otcovství

Quebecké mateřství je, stejně jako to české, založeno na staré římské zásadě *mater semper certa est* a za matku dítěte bude považována žena, která jej porodila, tedy surogátní matka. Žena se právní matkou dítěte však nestává ihned po porodu (tedy samotným aktem porodu), ale je nutné vyplnit formulář, ve kterém prohlašuje, že je matkou.¹⁶⁰ Aby se však předešlo případným podvodům se zaznamenáním matky do rodného listu, je po porodu vyplňováno tzv. Potvrzení o porodu¹⁶¹, za jehož vyplnění zodpovídá porodník či porodní asistentka, kteří byli u porodu přítomni. Potvrzení o porodu je dle článku 111 quebeckého *Code civil* povinnou přílohou, kterou je nutné doložit při registraci dítěte na matrice a obsahuje místo, datum a čas porodu, pohlaví dítěte a příjmení a bydliště matky. Na základě Prohlášení o narození a Potvrzení o porodu je matrikou vydán rodný list, který mezi dítětem a rodiči zakládá právní vztah.

Oproti matce, jejíž určení musí být provedeno v Potvrzení o porodu i v Prohlášení o narození, není u otce dítěte nutné žádné genetické testování a bude považován za otce dítěte pouze na základě uvedení v kolonce otec v Prohlášení. Jak poukazuje Tremblay ve svém článku, tato skutečnost zakládá dvojí standard pro vytváření příbuzenského vztahu mezi dítětem a jednotlivými rodiči.¹⁶²

¹⁶⁰ To stejné platí i pro otce.

¹⁶¹ *le constat de la naissance*

¹⁶² TREMBLAY, Régine. Surrogates in Quebec: the good, the bad, and the foreigner. *Canadian journal of women and the law*. 2015, Vol. 27 No. 1, s. 103, ISSN 0832-8781

Právním otcem dítěte může být buď manžel surogátní matky či zamýšlený otec. Pokud by byla surogátní matka během těhotenství vdaná, měl by být dle článku 525 CCQ na základě právní domněnky otcem dítěte její manžel. Obvykle bude ale za otce dítěte uznán zamýšlený otec, který bude po narození dítěte zapsán do rodného listu, a jak bylo řečeno výše, u otce není nutné genetické testování.

Quebecký občanský zákoník dále dle článku 523 CCQ umožňuje v případech, kdy z nějakého důvodu chybí rodný list, prokázání rodičovské filiace pomocí tzv. vydržení osobního stavu. Vydržení osobního stavu je dle článku 524 CCQ možné pomocí vhodné kombinace faktů, na nichž je založen vztah mezi dítětem a danou osobou. V případech asistované reprodukce stanoví CCQ založení příbuzenského vztahu pomocí rodného listu, a pokud rodný list neexistuje, lze vztah založit také vydržením osobního stavu. Opět se dle článku 538.1 CCQ musí jednat o vhodnou kombinaci faktů zakládajících filiaci mezi dítětem, ženou, která dítě porodila a osobou, která je také součástí tohoto rodičovského projektu.

3.3.2 Osvojení

Pokud se pár na území Quebecu rozhodne i přes výše zmíněný zákaz surogátních dohod surogaci podstoupit, musí počítat se složitou cestou vedoucí k jejich uznání za právní rodiče dítěte. Jak bylo zmíněno výše, surogátní dohody uzavřené na území Quebecu jsou absolutně neplatné, a neplatná tak budou i ujednání mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou o tom, kdo by měl být považován za právního rodiče dítěte. Zamýšlení rodiče nemohou dle článku 544 CCQ po surogátní matce požadovat, aby jim dítě po porodu bez dalšího předala a stejně tak ani ona nemůže požadovat po nich, aby si dítě převzali.

Quebecký občanský zákoník v článku 544 CCQ stanoví, že k osvojení dítěte nesmí dojít bez souhlasu rodičů. Pokud má dítě oba rodiče, musí být dle článku 551 CCQ souhlas poskytnut oběma z nich. Při surogátním mateřství tak bude souhlas muset být dán surogátní matkou a zamýšleným otcem, jelikož oba z nich budou v ideálním případě zapsáni v rodném listě dítěte. Osvojení v Quebecu je možné na základě dvou typů souhlasu – obecného a speciálního. Obecný souhlas k osvojení neopravňuje osobu dávající dítě k osvojení k určení osvojitele a zároveň ruší rodičovské vazby obou původních rodičů k dítěti.¹⁶³ Speciální

¹⁶³ TREMBLAY, Régine. Surrogates in Quebec: the good, the bad, and the foreigner. Canadian journal of women and the law. 2015, Vol. 27 No. 1, s. 97, ISSN 0832-8781

souhlas dle článku 555 CCQ je určen zejména pro nevlastní rodiče a příbuzné děti a umožňuje osvojení další osobou, aniž by rušilo původní rodičovskou vazbu.

3.3.3 Trestněprávní konsekvence

Surogátní mateřství jako takové není v Quebecu trestným činem. Jak již bylo zmíněno výše, AHRA stanovuje v článku 6 určitá pravidla, za nichž je nutné surogátní mateřství provést. Jedná se o zákaz komerční surogace, poskytnutí a přijetí úplaty za zprostředkování či navádění ženy mladší 21 let k surogaci. Z ustanovení aplikovatelných na surogátní mateřství lze také dále zmínit článek 7, který zakazuje koupi zárodečných buněk od dárce, koupi a prodej in vitro embrya a koupi lidských buněk za účelem vytvoření lidské bytosti. Porušení těchto ustanovení je dle článku 60 AHRA považováno za trestný čin a hrozí za něj pokuta do 500 000 CAD či trest odnětí svobody až na 10 let.

Podobně jako v České republice je i v Quebecu upravena trestnost svěřením dítěte do moci jiného za úplatu. Ustanovení čl. 135.1 (a) quebeckého *Youth Protection Act* stanoví, že nikdo nesmí dát, přijmout, nabídnout nebo souhlasit s poskytnutím nebo přijetím platby za poskytnutí nebo získání souhlasu s osvojením. Pokud by tedy zamýšlení rodiče nabídli surogátní matce odměnu za udělení speciálního souhlasu s osvojením, dopustili by se trestného činu, za který je možné uložit pokutu do výše až 100 000 CAD.

3.3.4 Surogátní mateřství v quebecké judikatuře

Quebeckou judikaturu týkající se osvojení dítěte narozeného pomocí surogátního mateřství lze rozdělit do dvou skupin podle úspěšnosti. Většina níže zmíněných „úspěšných“ případů je založena na altruismu a naopak „neúspěšné“ případy byly založeny na tzv. komerční surogaci.

První případ se odehrál v roce 2007, kdy surogátní matka byla více než 10 let vdaná za bratra zamýšlené matky, který dal k surogaci souhlas a zamýšlení rodiče byli taktéž manželé. Soudce Michel Dubois rozhodl, že za právní matku dítěte má být uznána zamýšlená matka pomocí speciálního souhlasu k osvojení. Dle soudce toto rozhodnutí nijak nezneužívá ustanovení o osvojení v CCQ.¹⁶⁴

V dalším úspěšném případě označeném jako Adoption - 09184 se jednalo o surogátní mateřství provedené na základě bezúplatné surogátní dohody, uzavřené mezi surogátní

¹⁶⁴ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 15. 6. 2007, č. 2007 QCCQ 21504, Adoption 07219

matkou, která byla manželkou strýce zamýšlené matky a zamýšlenými rodiči, kteří spolu v té době několik let žili ve společné domácnosti. Zamýšlená matka již dvakrát přišla o dítě. Poprvé ve 26. týdnu těhotenství a podruhé ve 37. týdnu, kdy v obou případech došlo k prasknutí dělohy a k jejímu nenávratnému poškození. Oplodnění proběhlo pomocí IVF za použití zárodečných buněk zamýšlených rodičů. Surogátní matka byla sice uvedena na Potvrzení o porodu i Prohlášení o narození, ale nebyl vydán rodný list. Soudce Claude Tremblay se v rozhodnutí zabývá možností uvést do Prohlášení dvě matky v případě, kdy asistovanou reprodukci podstoupily dvě registrované partnerky, ale nikoli jméno genetické neboli zamýšlené matky. Tremblay se pozastavuje nad tím, že pokud nemáme problém, aby muž, jehož sperma bylo použito k oplodnění vajíčka, byl zapsán jako otec dítěte, proč by nemělo být možné jako matku zapsat ženu, jejíž vajíčko bylo oplodněno a dále uvádí, že genetická matka je dítěti určitě více biologickou matkou než žena, která ho porodila. V rozhodnutí zdůrazňuje, že surogátní matka surogaci podstoupila z altruistických důvodů a štědrosti vůči zamýšleným rodičům. Dítě žilo po odchodu z nemocnice v domácnosti se zamýšleným otcem a zamýšlenou matkou, která jej kojila, kvůli čemuž dokonce podstoupila speciální hormonální léčbu na kojící klinice. Je zřejmé, že pro soudce tak byla velmi důležitý bezúplatnost daného aktu a jednání zamýšlených rodičů, které v žádném z okamžiků během surogace ani osvojování dítěte neporušilo žádný zákon. Soudce rozhodl, že dítě, které je budoucností naší společnosti, by mělo mít možnost těžit z výhod mateřské filiace a že zamítnout povolení osvojení by bylo proti nejlepšímu zájmu dítěte, které již má navíc vytvořenou filiaci s matkou pomocí tzv. vydržení osobního stavu. Došlo tak opět k povolení osvojení zamýšlenou matkou.¹⁶⁵

V případě dvojčat narozených pomocí surogátního mateřství, v němž o povolení osvojení rozhodovala soudkyně Françoise Garneau-Fournier, byla surogátní matkou svobodná kamarádka zamýšlených rodičů. Surogace byla opět založena na bezúplatné a ústní surogátní dohodě a surogátní matka tak jednala z altruistických důvodů. Surogátní matka již navíc v době surogace měla vlastní dítě a jelikož byla matka samoživitelka, další vlastní dítě si již z finančních důvodů dovolit nemohla. Zamýšlená matka poskytla k umělému oplodnění vlastní vajíčka. Soudkyně v rozhodnutí poukazuje na odlišnost každého případu s odkazem na rozhodnutí soudce Dubois¹⁶⁶, který osvojení zakázal. Soudkyně rozhodla o absolutní

¹⁶⁵ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 29. 6. 2009, č. 2009 QCCQ 9058, Adoption 09184

¹⁶⁶ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 6. 1. 2009, č. 2009 QCCQ 628, Adoption 091

neplatnosti smlouvy uzavřené mezi surogátní matkou a zamýšlenými rodiči, ale osvojení zamýšlenou matkou s odkazem na nejlepší zájem dítěte povolila.¹⁶⁷

Posledním „úspěšným“ případem je žádost o povolení osvojení dítěte narozeného surogátní matce, která byla vdaná a jejíž manžel dal k surogaci souhlas. Surogace proběhla bez náhrady surogátní matce a soudkyně rozhodla o povolení osvojení zamýšlenými rodiči. Obě strany podle soudkyně jednaly v dobré víře a dítěti by mělo být umožněno vyrůstat se svou opravdovou, tj. zamýšlenou, matkou. Soudkyně navíc uvedla, že nejlepší zájem dítěte nebude narušen, pokud bude osvojen zamýšlenou matkou, jelikož s ní žije ve společné domácnosti již od narození.¹⁶⁸

Důležité a zcela odlišné rozhodnutí od těch předchozích bylo učiněno v roce 2009 opět soudcem Dubois, který osvojení dítěte zamýšlenou matkou nepovolil. Jednalo se o případ zamýšleného páru, který spolu přes 6 let žil ve společné domácnosti a zamýšlená matka již měla dvě děti z předchozího vztahu. Zamýšlená matka uvedla, že se zamýšleným otcem se více než 7 let snažili o otěhotnění různými metodami, ale žádná z nich nebyla úspěšná. Surogátní matku, která již sama měla pět vlastních dětí a surogaci pro jiného dříve podstoupila, našel pár přes internet. Surogace mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou proběhla na základě úplatné ústní dohody¹⁶⁹ a umělého oplodnění spermii zamýšleného otce. Dle důkazů surogátní matka dva dny po porodu podepsala speciální souhlas s osvojením dítěte, které v souhlasu identifikovala jako vlastní dceru, zamýšlenou matkou. Následně bylo vyhotoveno Prohlášení o narození, v němž byl jako otec dítěte uveden zamýšlený otec a kolonka pro matku byla ponechána prázdná. V Potvrzení o porodu, které se k Prohlášení o narození přikládá byla uvedena surogátní matka jako biologická matka dítěte a zamýšlený otec. Dítě žilo po návratu z nemocnice nepřetržitě ve společné domácnosti se zamýšlenými rodiči, zamýšlená matka zaujala vůči dítěti ihned roli matky a dokonce obdržela i volno udělované po osvojení dítěte. Soudce Dubois nerozporuje, že biologický a zamýšlený otec dítěte by mohl podepsat speciální souhlas s osvojením a umožnit tak osvojení dítěte i zamýšlenou matkou, ale uvádí, že „*pokud se však nerozhodnete nosit klapky na očích, není možné oddělit otázku platnosti tohoto souhlasu (Důkaz R-2) od předchozích kroků, které tento pár vymyslel při realizaci jejich rodičovského projektu*“, a že se jedná o způsob, jak uvést v platnost ujednání, které je zákonem zakázané. Soudce také

¹⁶⁷ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 1. 10. 2010, č. 2010 QCCQ 17819, Adoption 10329, 10330

¹⁶⁸ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 13. 12. 2010, č. 2010 QCCQ 19971, Adoption 10489

¹⁶⁹ Pár ženě nabídl 20000 dolarů za „nepříjemnosti a výdaje“.

upozorňuje, že „právo na dítě“ by nemělo být výmluvou pro zneužívání institutu osvojení, a že v tomto případě bylo již od začátku záměrem zamýšlených rodičů, aby surogátní matka dítě po porodu nejprve opustila a teprve poté zamýšlený otec udělil souhlas s osvojením. Soudce uvádí, že nejlepší zájem dítěte je sice důležitým kritériem při rozhodování, ale nemůže se jednat o argument, kterým lze ospravedlnit každé jednání, jen protože bylo jednáno ve prospěch dítěte. Osvojení tedy nebylo povoleno a soudce navíc uvedl, že *„schválení otcova souhlasu k osvojení jeho dítěte Soudem by za daných okolností znamenalo prokázat úmyslnou slepotu a potvrdit, že účel světi prostředky“*.¹⁷⁰

V dalším neúspěšném případě z roku 2012 rozhodovala soudkyně Dominique Wilhelmy o povolení žádosti o osvojení na základě speciálního souhlasu surogátní matky a zamýšleného otce. K umělému oplodnění bylo použito vajíčka od dárkyně, kterou pár našel na internetu, kde ona sama nabízela své vajíčko výměnou za náhradu výdajů spojených s darováním a oplodněno bylo spermiemi zamýšleného otce. Zamýšlení rodiče potvrdili, že jedno dítě narozené prostřednictvím surogátního mateřství již mají, přičemž surogace probíhala stejně jako tato a osvojení jim v předchozím případě bylo povoleno bez jakýchkoli problémů. Mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou nebyla uzavřena žádná psaná dohoda, ale dárkyni vajíček bylo dle účtů zapláceno zhruba 2000 USD a surogátní matce 9000 USD, oběma za výdaje spojené s darováním a surogací. Z rozhodnutí je zřejmé, že právě tyto náhrady byly hlavním důvodem pro zamítnutí osvojení. Soudkyně v rozhodnutí uvádí, že z doložených účtů vyplývá, že dané náhrady byly oběma ženám poskytnuty spíše jako odměny než náhrady výdajů. Platnost speciálních souhlasů byla navíc podle soudkyně poskytnutím úplaty narušena.¹⁷¹

Zamýšlení rodiče podali proti rozhodnutí odvolání a odvolací soud v roce 2014 rozhodl o povolení osvojení dítěte zamýšlenou matkou. Soudce nesouhlasí s tím, že by úplaty poskytnuté dárkyni a surogátní matce byly odměnami za poskytnuté služby i s ohledem na to, že ani zamýšlený otec, ani surogátní matka během výpovědí nikdy nenaznačili, že by poskytnuté úplaty byly něčím jiným než náhradou výdajů. Soudce dále uvádí, že povolení osvojení zamýšlenou matkou je „nejméně neuspokojivým“ řešením pro tuto situaci. Dítě od narození žije v domácnosti s genetickým otcem, polovičním bratrem a zamýšlenou matkou

¹⁷⁰ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 6. 1. 2009, č. 2009 QCCQ 628, Adoption 091

¹⁷¹ Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 6. 11. 2012, č. 2012 QCCQ 20039, Adoption 12464

a surogátní matka, která je sice uvedena na rodném listě dítěte, nikdy vůči dítěti nevykonávala svou rodičovskou povinnost.¹⁷²

3.3.5 Dílčí závěr

Surogátní mateřství v Quebecu se podobně jako v České republice a Belgii pohybuje v šedé zóně. Quebecký *Code civil* přímo stanovuje absolutní neplatnost jakýchkoli smluv o surogátním mateřství, ať už altruistickém či komerčním. Oproti tomu dle federální úpravy v *Assisted Human Reproduction Act* surogátní smlouvy neplatné nejsou. Přednost má však úprava na úrovni provincie.

Stejně jako v České republice, je za matku dítěte automaticky považována žena, která ho porodila, což může při surogaci činit značné problémy pro zamýšlené rodiče, zejména pak pro zamýšlenou matku. Pro tu je v podstatě jedinou možností, jak se stát právním rodičem dítěte, požádat soud o povolení k jeho úplnému osvojení. Zamýšlený otec nemá cestu za právním rodičovstvím takto složitou a povětšinou postačí, že surogátní matka nebude vdaná a on tak bude moci být automaticky zapsán do rodného listu dítěte.

Z trestněprávního hlediska existuje v Quebecu podobná skutková podstata pro komerční surogaci, a to výměnu souhlasu s osvojením za úplatu. Na úrovni federální se jedná zejména o zákaz komerční surogace či navádění ženy mladší 21 let k podstoupení surogace v roli surogátní matky.

Z výše zmíněných rozhodnutí quebeckých soudů je patrné, že nejúspěšnějšími bývají případy surogátního mateřství, kde je surogátní matkou žena nějakým způsobem spřízněná se zamýšlenými rodiči, a to ať už pomocí rodinné vazby či hlubšího a déle trvajících přátelství. Naopak s neúspěchem se setkávají případy komerční surogace, kdy si pár najde surogátní matku na internetu a jedná se tak z počátku o úplně cizí ženu.

¹⁷² Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 10. 6. 2014, č. 2014 QCCQ 1162, Adoption 1445

4 Evropský soud pro lidská práva a surogátní mateřství

4.1 Mennesson v. Francie

Soud v tomto případě rozhodoval ve věci neuznání příbuzenského vztahu mezi zamýšleným otcem (biologickým) a jeho dvěma biologickými dcerami, které byly počaty prostřednictvím surogátního mateřství.

Průběh před francouzskými státními orgány

Jednalo se o zamýšlené rodiče francouzské národnosti, kteří se rozhodli surogátní mateřství podstoupit v Kalifornii, a to za použití spermií zamýšleného otce a vajíček od anonymní dárkyně. Surogátní matce se v roce 2000 narodila dvojčata, do jejichž rodných listů byli dle tamních zákonů zapsáni jako právní rodiče oba zamýšlení rodiče. Pár se ještě v Kalifornii obrátil na francouzský konzulát, kde požádal o zápis narození dcer do francouzské matriky, který jim byl ale odmítnut, z důvodu podezření na surogátní mateřství a nedostatečnému prokázání, že dcery porodila opravdu žena, která je uvedena v rodných listech. Příklad byl následně předán státnímu zastupitelství v Nantes. Dcery ale obdržely americké cestovní pasy a mohly se s rodiči vrátit do Francie.

Státní zastupitelství případ prověřilo a došlo k závěru, že ačkoli podle francouzského práva by se jednalo o trestný čin, nelze zamýšlené rodiče stíhat za skutky, ke kterým došlo na území Spojených států amerických, kde takové jednání není trestné. V průběhu tohoto vyšetřování byly obě dcery zapsány do matriky, ale zápis byl následně napaden státním zastupitelstvím, které zahájilo nové řízení o neplatnosti zápisu.

Neplatností zápisu do matriky a uznáním rodičovství se prvoinstančně zabýval občanskoprávní *Tribunal de grande instance* v Créteil a následně *Cour d'appel* v Paříži a oba soudy rozhodly kladně o uznání rodičovství i zápisu do matriky. V poslední instanci rozhodoval na základě odvolání státního zástupce *Cour de cassation*, který po dlouhých osmi letech rozhodl o neplatnosti zápisu v matrice a neuznání rodičovství pro rozpor s veřejným pořádkem a případ vrátil odvolacímu soudu k novému rozhodnutí.¹⁷³

¹⁷³ Rozhodnutí ESLP ze dne 26. června 2014 ve věci č. 65192/11, srov. také: Anotace rozsudku ze dne 26. června 2014 ve věci č. 65192/11 nebo MARTINEZ DE AGUIRRE, C.: International surrogacy arrangements: a global „Handmaid’s Tale“? IN: MOSTOWIK, Piotr (edit.): Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective WYDAWNICTWO INSTYTUTU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI, WARSZAWA, 2019, s. 461 – 464

Průběh před Evropským soudem pro lidská práva

V roce 2011 se zamýšlení rodiče rozhodli obrátit se stížností na Evropský soud pro lidská práva (dále také jako ESLP), ve které namítali porušení článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (dále také jako EÚLP), když jim Francie odmítla uznat příbuzenský vztah k jejich dětem narozených prostřednictvím surrogátního mateřství, který byl navíc založen rozhodnutím kalifornského soudu. Ve spojitosti s porušením článku 8 EÚLP namítali také rozpor s nejlepším zájmem dětí.

Soud v rozsudku uvádí, že ani jedna ze stran nepopírá, že by se nejednalo o zásah do práva na rodinný život, je ale nutné rozhodnout, jestli se jedná o zásah ospravedlnitelný či nikoli. Zásah lze ospravedlnit, pokud pro to existuje dostatečný právní základ a pokud se jedná o zásah nezbytný v demokratické společnosti. Vzhledem k tomu, že francouzský *Code civil* stanovuje neplatnost surrogátních smluv pro rozpor s veřejným pořádkem, stěžovatelé museli dle ESLP počítat s možností zamítavého rozhodnutí příslušných francouzských orgánů. *Cour de cassation* již navíc v minulosti upřesnil, že v případech surrogátního mateřství provedeného na základě surrogátní smlouvy, kdy je surrogátní matka také matkou biologickou, je taková smlouva v rozporu s principem nezczitelnosti lidského těla. Soud dal také za pravdu argumentu vlády, dle kterého je ochrana zdraví a práv a svobod jiných legitimním cílem pro zásah do práva na rodinný život. Zejména s ohledem na snahu Francie odradit své státní příslušníky od využívání asistované reprodukce mimo území Francie a také od využívání surrogátního mateřství.

Soud přezkum rozdělil do dvou částí, kdy v první se zabýval právem na ochranu rodinného života stěžovatelů a ve druhé právem na ochranu rodinného života dcer stěžovatelů. V první části soud uznal, že nepřiznáním statusu dcer jsou stěžovatelé vystavováni překážkám, nicméně to stěžovatelům nijak nepřekáželo v usazení i s dcerami ve Francii, kde vedli normální rodinný život, aniž by rodině hrozilo rozhodnutím francouzských orgánů rozdělení. Soud rozhodl, že v tomto případě stát rozhodl v rovnováze se zájmy státu i stěžovatelů. Ve druhé části soud rozhodl, že ačkoliv článek 8 EÚLP nezaručuje právo na státní příslušnost k určitému státu, je státní příslušnost součástí identity člověka. Jelikož dcerám bylo postupy francouzských orgánů nabytí francouzského státního občanství upřeno, přicházejí o část své identity. Přicházejí tím navíc o svá dědická práva, jelikož v případě smrti otce by s nimi bylo zacházeno jako s cizími osobami.

V závěru ESLP rozhodl, že byť nedošlo k porušení práva na ochranu rodinného života stěžovatelů, došlo k porušení tohoto práva, pokud jde o dcery stěžovatelů. Dle soudu je

v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, pokud je biologickému rodiči odepíráno právní uznání jeho příbuzenství k dětem, ačkoli je tato biologická příslušnost prokázána. Francie tak překročila svůj prostor pro uvážení poskytnutý článkem 8 EÚLP a došlo k porušení tohoto článku.¹⁷⁴

Reakce Francie na rozsudek ESLP

V dubnu 2019 vydal ESLP na žádost francouzského *Cour de cassation* poradní stanovisko, ve kterém uvedl, že nedostatečné uznání příbuzenského vztahu mezi dětmi narozenými v zahraničí pomocí surogátního mateřství a zamýšlenou matkou má negativní dopad na práva dětí na respektování soukromého života. Dle poradního stanoviska je pro naplnění práva dítěte na respektování soukromého života potřeba, aby vnitrostátní právo uznávalo právní vztah zamýšlené matky, která je dle zahraničního rodného listu navíc právní matkou dítěte, k tomuto dítěti. Není nutné, aby uznání proběhlo formou zápisu do vnitrostátní matriky, ale postačí například povolení osvojení zamýšlenou matkou.¹⁷⁵

Francouzský *Cour de cassation* následně ve svém rozsudku ze dne 4. října 2019 uznal příbuzenský vztah mezi dětmi a zamýšlenou matkou. Ve svém rozhodnutí se zaměřil i na fakt, že dle rozhodnutí kalifornského soudu byl zamýšlený otec genetickým otcem a zamýšlená matka právní matkou a že oba byli tímto rozhodnutím zapsáni do kalifornských rodných listů obou dětí. Dle soudu by již jakýkoli jiný postup ještě více zasahoval do práva dětí na soukromý život, a to i s ohledem na to, že celý případ v té době trval již více než 15 let.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 26. června 2014 ve věci č. 65192/11, srov. také: Anotace rozsudku ze dne 26. června 2014 ve věci č. 65192/11 nebo MARTINEZ DE AGUIRRE, C.: International surrogacy arrangements: a global „Handmaid’s Tale“? IN: MOSTOWIK, Piotr (edit.): Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective WYDAWNICTWO INSTYTUTU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI, WARSZAWA, 2019, s. 461 – 464

¹⁷⁵ Poradní stanovisko ESLP ze dne 10. 4. 2019, ECHR 132 (2019)

¹⁷⁶ Rozhodnutí *Cour de cassation*, Assemblée Plénière, ze dne 4. 10. 2019, 10-19.053

4.2 Foulon a Bouvet v. Francie

Jednalo se o dvě samostatné stížnosti, jednu podanou stěžovateli Foulon a druhou stěžovateli Bouvet. Vzhledem k velké podobnosti obou případů se je ESLP rozhodl spojit a rozhodovat o obou z nich dohromady v jednom rozsudku. Oba případy sdílí také mnoho podobností s případem *Menesson v. Francie*. Opět se jedná o děti narozené v zahraničí pomocí surrogátního mateřství, snaha zamýšlených rodičů zapsat děti do francouzské matriky a následné zamítnutí této žádosti francouzskými orgány. Oproti případu *Menesson v. Francie* v těchto případech byly uzavřeny smlouvy o surrogátním mateřství vždy pouze mezi zamýšlenými otci a surrogátními matkami.¹⁷⁷

Průběh před francouzskými státními orgány (Foulon)

V případě stěžovatelů Foulon se jednalo o surogaci podstoupenou v Indii, kdy indické orgány po narození dítěte vydaly rodný list, v němž jako matku uvedly surrogátní matku a jako otce zamýšleného otce. Ještě před narozením dítěte provedl zamýšlený otec na pařížské radnici uznání otcovství. Po narození dítěte se zamýšlený otec obrátil na francouzský konzulát v Indii se žádostí o přepis rodného listu dítěte, který mu byl státním zastupitelstvím v Nantes zamítnut. Dle státního zástupce byl přepis zamítnut z důvodu podezření, že dítě se narodilo prostřednictvím surrogátního mateřství.¹⁷⁸

V červnu 2010 se přepisem rodného listu a návrhem na neuznání otcovství zabýval v první instanci *Tribunal de grande instance* v Nantes. Soud rozhodl, že otcovství nelze zpochybnit, a že státní zastupitelství nedokázalo náležitě prokázat, že by narození dítěte bylo výsledkem surrogátního mateřství. Následně se případem na počátku roku 2012 zabýval *Cour d'appel* v Rennes, který prvoinstanční rozsudek zrušil. Dle odvolacího soudu je podezřelý zejména otcův krátký pobyt v místě narození dítěte a nedostatečná historie mezi zamýšleným otcem a surrogátní matkou, ale také částka vyplacená zamýšleným otcem surrogátní matce. Dle soudu se jednalo o surrogátní mateřství na základě úplatné surrogátní smlouvy, které je v rozporu s francouzským veřejným pořádkem a v souladu s tím rozhodl o zrušení uznání otcovství. V polovině roku 2013 poté rozhodoval *Cour de cassation*, který rozhodnutí odvolacího soudu potvrdil a podpořil i jeho závěr, že se jednalo o podvodné chování, pokud se zamýšlený otec uchýlil k surogaci v Indii, když ta je francouzským

¹⁷⁷ MARTINEZ DE AGUIRRE, C.: International surrogacy arrangements: a global „Handmaid’s Tale“? IN: MOSTOWIK, Piotr (edit.): Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective WYDAWNICTWO INSTYTUTU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI, WARSZAWA, 2019, s. 464 – 466

¹⁷⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 21. července 2016, ve věci č. 9063/14 a 10410/14, In: HUDOC, s. 2 – 4

právem zakázána. V takovém případě se nelze dovolávat nejlepšího zájmu dítěte ani respektování soukromého a rodinného života.¹⁷⁹

Průběh před francouzskými státními orgány (Bouvet)

Surogátní mateřství stěžovatelů Bouvet proběhlo také v Indii a opět se narodila dvojčata, do jejichž rodných listů byli jako rodiče zapsáni surogátní matka a genetický otec. Zamýšlený otec také před narozením dětí provedl jejich uznání na francouzské radnici a následně se po narození pokusil o přepis rodných listů do francouzské matriky. Jako v předešlém případě mu byl přepis zamítnut a případem se začalo zabývat státní zastupitelství v Nantes.¹⁸⁰

V listopadu 2010 se tímto případem zabýval *Tribunal de grande instance* v Nantes, který souhlasil se státním zastupitelstvím, že se sice jednalo o zakázané surogátní mateřství v rozporu s článkem 16-7 francouzského *Code civil*, ale že důsledkem takového jednání nemůže být zbavení dětí jejich osobního stavu, na který mají ve Francii nárok. O to spíše, pokud je prokázané otcovství k zamýšlenému otci, který má francouzské občanství. Nejlepší zájem dětí musí převážet nad postihem za jakékoli podvodné jednání pana Bouveta. Soud přepis rodných listů do francouzské matriky povolil. Státní zástupce se proti prvoinstančnímu rozhodnutí odvolal ke *Cour d'appel* v Rennes, který ale rozhodnutí podpořil. Rozhodnutí v roce 2013 zrušil až *Cour de cassation* s tím, že pokud se jednalo o podvodné jednání, které je navíc v rozporu s francouzským veřejným pořádkem, nelze přepis rodných listů povolit.¹⁸¹

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

ESLP se v obou případech zabýval stížnostmi na porušení práva na respektování soukromého a rodinného života tak, jak je zaručen článkem 8 EÚLP. Dle stěžovatelů došlo k tomuto porušení v důsledku odmítnutí přepisu indických rodných listů do francouzské matriky, a to jen na základě toho, že se děti narodily prostřednictvím surogátního mateřství. Soud dospěl k závěru, že stejně jako v případě *Mennesson v. Francie* nedošlo k porušení práva na rodinný život stěžovatelů, ale došlo k porušení práva na rodinný život jejich dětí.¹⁸²

¹⁷⁹ Rozhodnutí ESLP ze dne 21. července 2016, ve věci č. 9063/14 a 10410/14, In: HUDOC, s. 2 – 4

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 5 – 7

¹⁸¹ Tamtéž

¹⁸² Tamtéž, s. 8 a násl.

4.3 D. a další v. Belgie

Případ se týkal odmítnutí belgických úřadů povolit příjezd na své území dítěti, které se narodilo na Ukrajině prostřednictvím surrogátního mateřství dvěma belgickým občanům.

Průběh před belgickými státními orgány

Dítě se narodilo na začátku roku 2013 ukrajinské surrogátní matce a belgickému genetickému otci. Belgické velvyslanectví v Kyjevě odmítlo dítěti vydat belgický cestovní pas z důvodu nedostatečného prokázání, že zamýšlený otec je genetickým otcem dítěte. Rodiče se obrátili na bruselský soud první instance s žádostí o nařízení vydání belgického cestovního pasu pro dítě. Soudce jejich žádost zamítl s tím, že neodpověděli na mnoho otázek týkajících se surrogátní matky a způsobu početí dítěte, a navíc neposkytli dostatečný důkaz o genetické vazbě mezi dítětem a jimi. Rodiče se proti tomuto rozhodnutí následně odvolali k bruselskému odvolacímu soudu, který odvolání vyhověl s tím, že otcovství je dostatečně prokázáno a nařídil belgickým úřadům vydat dítěti cestovní pas. Během tohoto řízení však byli zamýšlení rodiče nuceni být od dítěte odloučeni více než 3 měsíce, a to teprve chvíli po jeho narození, jelikož jim kvůli průtahům v řízení končila platnost povolení k pobytu na Ukrajině a museli se vrátit zpět do Belgie bez dítěte.¹⁸³

Průběh před Evropským soudem pro lidská práva

Toto odloučení dle stěžovatelů představovalo porušení článku 3 EÚLP, které představuje zákaz nelidského a ponižujícího zacházení a také porušení článku 8 EÚLP, které zaručuje právo na respektování soukromého a rodinného života. S ohledem na skutečnost, že od podání stížnosti k ESLP byl dítěti povolen vstup na území Belgie a od té doby žije nerušeně v domácnosti s oběma rodiči, soud rozhodl, že část stížnosti založená na odmítnutí belgických orgánů vydat dítěti cestovní pas byla již vyřešena. Soud tuto stížnost vyškrtl ze seznamu.¹⁸⁴

S ohledem na porušení článku 8 belgickými státními orgány soud uvedl, že EÚLP nemůže zavazovat státy, aby bez dalšího povolovaly vstup na své území dětem narozeným prostřednictvím surrogátního mateřství. Stěžovatelé mohli rozumně předpokládat, že vyřízení žádosti o povolení příjezdu dítěte na území Belgie a uznání otcovství bude určitou dobu trvat, a mohli se dle toho náležitě připravit. Kdyby stěžovatelé již při prvním řízení poskytli dostatečné důkazy o otcovství zamýšleného otce, mohla být doba odloučení značně

¹⁸³ Rozhodnutí ESLP ze dne 8. července 2014, ve věci č. 29176/13

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 1 – 3

zkrácena a belgické státní orgány nemohou být za toto činěny odpovědnými. Dle rozhodnutí soudu jednaly belgické státní orgány v mezích volného uvážení, když poprvé odmítly dítěti povolit vstup na své území. Soud stížnost pro zjevnou neopodstatněnost zamítl.¹⁸⁵

4.4 Shrnutí judikatury Evropského soudu pro lidská práva

Ve všech výše zmíněných rozhodnutích bylo rozhodováno o tom, zda došlo danými státy k zásahu do práva na respektování soukromého a rodinného života, který zaručuje EÚLP v článku 8. Do tohoto práva však může být dle druhého odstavce ve výjimečných případech zasaženo, pokud se jedná o zásah v demokratické společnosti nezbytný a je proveden v souladu se zákonem. Může se jednat také o důvod ochrany zdraví či morálky.

Pro posouzení narušení práva na rodinný život je pro ESLP důležitá existence rodiny, která závisí na blízkých osobních vazbách. Soud blízké osobní vazby předjímá a je případně na státu prokázat, že taková vazba neexistuje nebo byla přerušena.¹⁸⁶

Jelikož se ve všech zmíněných případech jednalo o prokázané rodinné vazby, zabýval se soud tím, zda státy při odmítnutí přepisu rodných listů či nevydání cestovního pasu pro dítě nepřekročily meze volného uvážení. Princip volného uvážení neboli *margin of appreciation* spočívá v ponechání prostoru státům rozhodovat o určitých otázkách dle vlastního uvážení. Hlavním garantem EÚLP vymezených práv jsou samotné smluvní státy a mezinárodní přezkum by měl mít až subsidiární povahu. Soud jim tak tento prostor pro uvážení ponechá, i když bude mít sám názor odlišný. Nesmí se však jednat o tak velkou odlišnost, že by představovala překročení mezi daných pro uvážení.¹⁸⁷

V obou případech stěžovatelů proti Francii soud nakonec rozhodl, že nedošlo k porušení práva na rodinný život zamýšlených rodičů, ale pouze dětí narozených prostřednictvím surrogátního mateřství, když jim příslušné francouzské státní orgány odmítly přepsat rodné listy do francouzské matriky a tím jim přiznat francouzské státní občanství. Vzhledem k tomu, že zamýšlený otec byl v obou případech také genetickým otcem dětí, francouzské státní občanství dětem ze zákona náleželo a pouhý fakt, že se narodily díky surrogátnímu

¹⁸⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 8. července 2014, ve věci č. 29176/13, s. 7 a násl.; srov. také: Tisková zpráva vydaná soudním tajemníkem ze dne 11. 9. 2014

¹⁸⁶ KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 872

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 89

mateřství je tohoto práva nemůže zbavit. Dětem by tak byla upřena i část jejich identity a dědické právo.

Případ D. a další proti Belgii je od těch předešlých rozdílný v tom, že se nejednalo o přepis rodného listu, ale o žádost o vydání belgického cestovního pasu pro dítě narozené prostřednictvím surogátního mateřství na Ukrajině. V tomto případě soud rozhodl pro stěžovatele nepříznivě, jelikož dle něj nedošlo k porušení práva na rodinný život. Došlo sice k odloučení rodičů od dítěte na poměrně dlouhou dobu, nikoli však nepřiměřeně a dle soudu se nejednalo o chybu belgických státních orgánů. Stěžovatelé měli s takovou možností počítat a měli se na ni náležitě připravit. Mohli také rychlost vnitrostátního řízení urychlit, kdyby dodali již poprvé dostatečné důkazy o otcovství. Dle soudu jednaly tedy státní orgány v tomto případě v rámci mezi volného uvážení.

4.5 Poradní stanovisko ESLP k surogátnímu mateřství

Poradní stanovisko si vyžádal francouzský *Cour de cassation* k otázce právního uznání rodičovského vztahu mezi dítětem narozeným v zahraničí prostřednictvím surogátního mateřství a zamýšlenou matkou. *Cour de cassation* položil ESLP dvě otázky. První se týkala překročení prostoru pro uvážení Francií v případě, že by odmítla do matriky přepsat údaj z rodného listu dítěte, dle kterého je zamýšlená matka právní matkou, pokud ale zároveň do matriky přepíše údaj o tom, že zamýšlený otec je právním otcem. Dále zda by mělo být v případech, kdy bylo použito zárodečných buněk od anonymní dárkyně, postupováno jinak než v případech, kdy zárodečné buňky poskytla zamýšlená matka. Druhou otázkou se *Cour de cassation* ptal, zda musí dojít k uznání rodičovského vztahu mezi zamýšlenou matkou a dítětem prostřednictvím přepisu rodného listu, či zda toho lze dosáhnout například povolením osvojení.

Co se týče první otázky, upozornil soud na to, že v případech, kdy je jakkoli rozhodováno o dítěti, musí být vždy na prvním místě jeho nejlepší zájem. Nejlepší zájem dítěte má dle soudu několik složek a některé hovoří ve prospěch uznání rodičovství a některé v jeho neprospěch. Ve prospěch určitě hovoří fakt, že neuznáním rodičovství je dítěti odepřena část jeho identity, jelikož v důsledku toho může přijít o možnost nabýt státní občanství zamýšlené matky, čímž může docházet ke ztížení pobytu na daném území. Pokud má již dítě uznaný rodičovský vztah k zamýšlenému otci, mohlo by dojít k ohrožení jeho vztahu se zamýšlenou matkou, pokud by se rodiče odcizili. Dítě by také nemělo dědické právo ve vztahu k zamýšlené matce a pokud by se o něj přestala starat, aniž by byla uznána její rodičovská

vazba, dítě by nepožívalo ochrany. Oproti těmto argumentům poté stojí ochrana dítěte před jeho zneužitím, ke kterému může v důsledku surogátního mateřství docházet a právo dítěte znát svůj původ. Pokud dojde k uznání rodičovství obou zamýšlených rodičů, aniž by oba z nich byli dárci zárodečných buněk, dítě se nikdy nemusí dozvědět o svém původu.

Prostor pro uvážení musí být v těchto případech dle soudu spíše užší než širší, jelikož se jedná o vlastní identitu jedince a na evropské úrovni nepanuje v tomto tématu shoda.

Soud ve stanovisku uvedl, že v případech surogátního mateřství podstoupeného v zahraničí a za použití zárodečných buněk zamýšleného otce a anonymní dárkyně by mělo vnitrostátní právo umožňovat i právní uznání rodičovského vztahu zamýšlené matky a dítěte, zejména pak, pokud již byl uznán rodičovský vztah zamýšleného otce a dítěte. Pokud by bylo použito i zárodečných buněk zamýšlené matky, mělo by jí být uznání rodičovství umožněno o to více.

Ke druhé otázce soud uvedl, že státy nemají povinnost uznávat a přepisovat do svých matrik zahraniční rodné listy. Měly by však umožnit uznání rodičovství zamýšlené matky k dítěti například formou osvojení. Nejistota ohledně právního vztahu by však měla trvat co nejkratší dobu, aby nebyl porušen nejlepší zájem dítěte. Jelikož nepanuje shoda, jakým způsobem by k uznání mělo docházet, bude na uvážení jednotlivých států, jak ho co nejrychleji v takových případech provést.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Poradní stanovisko ESLP ze dne 10. 4. 2019, ECHR 132 (2019); srov. také: Anotace posudku Evropského soudu pro lidská práva.

5 Postavení klinik asistované reprodukce k surogátnímu mateřství

Vzhledem k tomu, v jakém právním stavu se surogátní mateřství v České republice v současné chvíli nachází a vzhledem k tomu, že se jedná o stále více praktikovanou metodu asistované reprodukce jsem se rozhodla kontaktovat i několik klinik, které zamýšleným rodičům se surogátním mateřstvím pomáhají. Celkem jsem kontaktovala osm reprodukčních klinik, přičemž odpovědi na otázky mi poskytly pouze tři z nich a všechny si přály zůstat v anonymitě. Odpovědi všech zúčastněných klinik jsou zpracovány hromadně do jednoho textu a v pořadí jednotlivých otázek.

Otázky položené klinikám zněly následovně:

1) Nabízíte náhradní mateřství až jako poslední možnost v případě, že se jiné metody asistované reprodukce nepodaří nebo se pro něj může pár rozhodnout i před tím, než sami zkusí IVF? Jaké jsou medicínské indikace pro náhradní mateřství?

2) Provádíte i náhradní mateřství za pomoci darovaných gamet nebo se musí jednat pouze o gamety zamýšlených rodičů?

3) Jsou zamýšlené matky spíše mladší ženy do 35 let či ženy nad 35 let?

4) Pomáháte zamýšleným rodičům najít náhradní matku? Myslíte, že náhradní mateřství nabírá na popularitě i zde v České republice?

5) Bývá náhradní matka vdaná či svobodná? Jedná se povětšinou o ženu příbuzensky spřízněnou se zamýšlenými rodiči?

6) Uzavírají Vaši klienti, podstupující náhradní mateřství, s náhradní matkou (případně i s Vámi) smlouvu o náhradním mateřství? Zkoumá se předem zdravotní stav náhradní matky?

7) Jak často dochází k náhradnímu mateřství na Vaší klinice? Bylo by možné uvést kolikrát za poslední rok, za posledních 5 let a posledních 10 let?

8) Kolik stojí v České republice náhradní mateřství? Hradí některé z výdajů pojišťovna?

9) Máte zkušenost s náhradním mateřstvím i pro homosexuální páry?

Odovědi klinik

Pro uchýlení se k surogátnímu mateřství na klinikách v České republice je nutná medicínská indikace, přičemž mezi nejčastější indikace dle klinik patří poškození dutiny děložní, opakované potrácení¹⁸⁹, neefektivní hematologická a imunologická terapie, vrozené či získané chybění dělohy, život ohrožující komplikace v předcházejícím těhotenství s rizikem opakování a další indikace z jiných oborů. Poškozením dutiny děložní může být atrofická děložní sliznice i po několika pokusech o stimulaci estrogenu, špatně zhojená rána po operaci dělohy (po rozsáhlých enukleacích myomů, po císařském řezu se špatně zhojenou jizvou či deformace dutiny děložní mnohočetnými myomy) či Ashermanův syndrom (charakteristický přítomností intrauterinních srůstů, které mohou být způsobeny závažnou infekcí nebo nezamýšleným poraněním dutiny děložní; syndrom způsobuje velmi slabou či žádnou menstruaci, neplodnost či opakované potraty)¹⁹⁰.

V otázce použití darovaných gamet se kliniky značně lišily. U některých bylo možné použít darovaných gamet, avšak za podmínky, že darované budou pouze buď spermie či pouze vajíčka, a to z důvodu, aby alespoň jedny zárodečné buňky použité pro vytvoření embrya byly zamýšlenému páru vlastní. U jiné kliniky zase nebylo možné pro případy surogátního mateřství darovaných gamet využít.

V otázce věku surogátní matky se kliniky shodovaly, že se musí jednat o ženu mladší 35 let a měla by mít alespoň jedno vlastní dítě. Pomoc se zprostředkováním surogátní matky žádná z dotázaných klinik nenabízí, a dokonce ani nijak do vztahu mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou nevstupují, nezjišťují ani rodinný stav surogátní matky. Zamýšlený pár a surogátní matka uzavírají s právníkem před zahájením léčby surogátní smlouvu, ve které se však kliniky nijak neangažují. S ohledem na příbuznost mezi surogátní matkou a zamýšlenými rodiči, všechny kliniky uvedly, že se s tímto spíše nesetkaly. Před zahájením léčby provádějí kliniky zdravotní anamnézu surogátní matky, gynekologické vyšetření i odběry krve a její zdravotní stav je tak dopředu dostatečně zjišťován.

¹⁸⁹ Po vyloučení, že se nejedná o genetickou příčinu.

¹⁹⁰ HANSTEDDE, Miriam M.F., Eva VAN DER MEIJ, Sebastiaan VEERSEMA a Mark Hans EMANUEL. Live births after Asherman syndrome treatment. *Fertility and sterility*. NEW YORK: Elsevier, 2021, Vol. 116 No. 4, s. 1181, ISSN 0015-0282

Počet prováděných surogátních mateřství za rok byl mezi klinikami v rozmezí od 5 do 15 za jeden rok. Jedna z klinik uvedla, že s ohledem na legislativní komplikace nevidí v počtu prováděných surogací rostoucí trend.

Cena surogátního mateřství je dle klinik závislá i na smluvní dohodě mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou, léčebný zákrok však prý bude stát zhruba od 50 000 do 100 000 Kč. Surogátní mateřství za pomoci IVF metody je hrazeno zdravotními pojišťovnami podle stejných pravidel jako běžná léčba pomoci IVF. Při splnění podmínek zdravotních pojišťoven tak může být surogátní mateřství hrazeno pojišťovnou.

Ačkoli se prý jedná o velmi poptávanou službu, surogátní mateřství pro homosexuální páry zatím neprováděla dle poskytnutých odpovědí ani jedna z klinik, a to z důvodu, že to český právní řád neumožňuje.

6 Surogátní mateřství de lege ferenda

6.1 Zhodnocení současné právní úpravy

Současný stav právní úpravy surogátního mateřství v České republice není dle mého názoru dostatečný. Surogátní mateřství je stále více praktikovanou metodou asistované reprodukce a neplatí již, že by se provádělo pouze v zahraničí. Současný stav vytváří nejistotu nejen pro zamýšlené rodiče, ale i pro surogátní matku či dokonce dítě. Zamýšlení rodiče nemají z důvodu neplatnosti surogátních smluv žádnou jistotu, že jim jejich, ve většině případů genetické, dítě bude po porodu předáno a surogátní matka naopak nemá jistotu, že si dítě nebude po porodu muset nechat. Přeci jen, za matku dítěte je považována žena, která ho porodila, a pokud by se zamýšlení rodiče z nějakého důvodu rozhodli dítě nepřevzít, surogátní matka by se tak musela o dítě starat sama, ačkoli to nebylo jejím záměrem.

Často diskutovaným problémem bývá situace, kdy se zamýšlení rodiče rozhodnou dítě nepřevzít z důvodu nějakého jeho handicapu, o kterém nemuseli před narozením vědět. Dítě může navíc postižení získat až později například vlivem nějakých komplikací při těhotenství či dokonce až porodu. Příkladem může být medializovaný případ Bridget narozené na Ukrajině americkému zamýšlenému páru a ukrajinské surogátní matce. Bridget se narodila velmi předčasně a těžce postižená vlivem komplikací v děloze surogátní matky.¹⁹¹ Dalším příkladem „nepovedeného“ surogátního mateřství je téměř 8 let starý případ Gammy s Downovým syndromem, která se narodila thajské surogátní matce a australským zamýšleným rodičům. Na rozdíl od Bridget, která několik let vyrůstala v ústavu, si Gammy rozhodla ponechat surogátní matka.¹⁹² Podobný případ se stal i v České republice, a proto se již nejedná pouze o vzdálené téma, ale reálnou obavu skeptiků k surogátnímu mateřství. Zamýšlený pár si jako matku vybral lehce mentálně retardovanou ženu z České republiky a k umělému oplodnění použil vlastní vajíčka i spermie. Surogátní matka navíc trpěla i epilepsií a v průběhu těhotenství začala mít stále častěji epileptické záchvaty. Ve 23. týdnu

¹⁹¹ TEGGI, A. American family adopts surrogate-born baby with disability in Ukraine. Aleteia [online] [cit. 2022-02-11]. 14. 5. 22. Dostupné z: <https://aleteia.org/2022/05/14/american-family-adopts-surrogate-born-baby-with-disability-in-ukraine/>

¹⁹² Surrogate mother vows to care for abandoned Down's baby. BBC News [online] [cit. 2022-02-11]. 2. 8. 2014. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-28621639>

těhotenství lékaři zjistili, že se dítě správně nevyvíjí, ale k přerušení těhotenství nakonec nedošlo. Surogátní matka i genetický otec se nakonec shodli na umístění dítěte do ústavu.¹⁹³

Kvůli současné právní úpravě není ani jedna ze stran nijak zajištěna pro případ, že se během surogátního mateřství něco nepovede. V každém případě tím poté ale nejvíce trpí právě dítě, které může zůstat opuštěno. Nelze nijak po surogátní matce vymáhat, aby dítě zamýšlené matce předala, nelze ani vymáhat, aby si zamýšlení rodiče dítě převzali.

Surogátní mateřství je v současné chvíli upraveno pouze jediným ustanovením v celém právním řádu, a to § 804 OZ, který však pouze upravuje možnost osvojení v přímé linii v případě surogátního mateřství. Z tohoto je patrné, že zákonodárce při tvorbě nového občanského zákoníku již bral surogátní mateřství na vědomí, nepřikládal mu však nejspíše takovou důležitost, aby ho právně zakotvil. Již v té době se ale objevovaly zprávy nejen ze zahraničí o povedených i nepovedených případech surogátního mateřství. Ke spolupráci na surogátním mateřství se zamýšlenými rodiči se v té době již otevřeně hlásila například Klinika reprodukční medicíny a gynekologie ve Zlíně, jejíž ředitel MUDr. David Rumpík Ph.D. na téma surogátního mateřství dokonce napsal disertační práci.¹⁹⁴

Na základě porovnání s právní úpravou v jiných státech uvedených v této diplomové práci lze konstatovat, že vnitrostátní úprava je skutečně nedostatečná. Ve Francii je surogátní mateřství zákonem zakázáno a všechny surogátní smlouvy jsou neplatné. V Quebecu je zákonem stanovena absolutní neplatnost surogátních smluv, ale surogátní mateřství jako takové zakázané není. Belgická právní úprava surogace se nachází v podobném stavu jako ta česká, na rozdíl od České republiky již v Belgii proběhlo několik pokusů o právní zakotvení surogátního mateřství. Prozatím posledním pokusem jsou návrhy belgických poslanců na změnu belgického *Code pénal*¹⁹⁵, který by kriminalizoval komerční surogátní mateřství a na uzákonění surogátního mateřství, při kterém bude použito alespoň jedněch zárodečných buněk zamýšlených rodičů a vytvoření center pro surogátní mateřství¹⁹⁶.

Ať už je surogátní mateřství zákonem zakázáno či povoleno, je bezpochyby žádoucí, aby vůbec upraveno bylo. Bez jasně daných pravidel může docházet ke zneužívání tohoto

¹⁹³ KOVÁŘOVÁ, R. Handicapované dítě od náhradní matky nikdo nechtěl, skončilo v ústavu. Novinky.cz [online] [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-handicapovane-dite-od-nahradni-matky-nikdo-nechtel-skoncilo-v-ustavu-319367>

¹⁹⁴ HÁTLOVÁ, P. Náhradní matky porodily už i u nás desítky dětí. Novinky.cz [online] [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-vztahy-a-sex-nahradni-matky-porodily-uz-i-u-nas-desitky-deti-47941>

¹⁹⁵ Návrh zákona, kterým se doplňuje *Code pénal* o ustanovení o komercializaci surogátního mateřství a o zprostředkování za účelem surogátního mateřství, ze dne 22. října 2019, č. 0666/001

¹⁹⁶ Návrh zákona o organizaci center surogátního mateřství, ze dne 5. prosince 2019, č. 0855/001

institutu, který dle mého názoru ve své nejčistší podstatě pouze poskytuje možnost naplnění touhy po rodině osobám, které ji z nějakého důvodu nemohou mít přirozeně.

6.2 Úvaha nad komerční formou surogátního mateřství

Jak bylo řečeno výše, surogátní mateřství může být ze strany surogátní matky altruistické či komerční. Záleží na tom, zda si za svou službu nechá od zamýšlených rodičů zaplatit odměnu či nikoli. Do odměny se samozřejmě nepočítá náhrada výdajů spojených s těhotenstvím, jako nové těhotenské oblečení, cestovné do centra asistované reprodukce apod.

Pokud se surogátní matka rozhodne surogaci podstoupit altruisticky, tedy bez odměny, má se za to, že tak činí čistě z nesobeckých důvodů a s cílem pomoci zamýšlenému páru, který z nějakého důvodu nemůže sám počít dítě. Surogátní matce mohou být při altruistické surogaci samozřejmě hrazeny výdaje spojené s těhotenstvím. Proč by ale nemohla surogátní mateřství z altruistických důvodů podstoupit i žena, které bude poskytnuta odměna? Těhotenství je pro ženu velmi náročným obdobím, a to jak fyzicky, tak psychicky. Žena navíc těhotenství a porod nepodstoupí pro sebe a výsledkem pro ni nebude vlastní dítě, které by všechny útrapy přemohlo. V moderní společnosti dostávají ženy za porod vlastního dítěte jakousi odměnu, tzv. push present. Proč by tedy ženy za porod dítěte pro někoho jiného nemohly dostat odměnu. Pokud slovo odměna evokuje v lidech ve spojení se surogátním mateřstvím neetické chování, lze uvažovat například o pojmenování „finanční kompenzace za podstoupená rizika“. Surogátní matka totiž skutečně svým činem podstupuje velké riziko, jelikož těhotenství je bezpochyby velkým zásahem do lidského těla i mysli.

Na druhou stranu je nutné vzít na vědomí i jiný pohled, a to že komerční surogace může být vnímána jako předání dítěte zamýšleným rodičům oproti finanční odměně. Takové jednání naplňuje skutkovou podstatu ustanovení § 169 TZ, které kriminalizuje svěření dítěte do moci jiného, a to za účelem adopce a podobných jiných účelů. Pokud by se za současné právní úpravy strany pokusily o komerční surogátní mateřství, surogátní matka by byla pachatelkou tohoto trestného činu a zamýšlení rodiče by byli účastníky. Podobným účelem jako je adopce může být dle komentáře k trestnímu zákoníku myšlena „jiná péče nahrazující původní rodinnou nebo jinou výchovu, jak v České republice, tak v cizině“¹⁹⁷.

¹⁹⁷ ŠČERBA F., V. KALVODOVÁ. In: Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník (§ 169). Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

Komericializace surogátního mateřství bývá vnímána negativně mnoha státy právě kvůli riziku osočení z obchodování s lidmi. Například v Indii bylo komerční surogátní mateřství zakázáno kvůli komodifikaci surogátních matek a dětí, která bývá vnímána jako degradující. Než došlo k zákazu komerční surogace, byly indické surogátní matky zavírány v hotelech, kde byly pod přísným dohledem. Docházelo k jejich manipulaci zprostředkovateli surogátního mateřství a setkání s jejich vlastní rodinou jim bylo povolováno pouze výjimečně.¹⁹⁸ Pokud by se na komerční surogátní mateřství nahlíželo jako na komodifikaci lidských bytostí, se kterými je navíc zacházeno takovým degradujícím způsobem, jako tomu bylo v Indii, mělo by být zajisté zakázáno.

Například ve Spojených státech amerických je komerční surogátní mateřství povoleno, aniž by se surogátními matkami bylo zacházeno degradujícím způsobem. Motivací surogátních matek totiž většinou nebývá zisk, ale snaha pomoci jiným párům. Dle Jirsa a Frankové může k altruismu amerických surogátních matek přispívat i fakt, že jejich finanční odměna nedosahuje ani tamní průměrné mzdy.¹⁹⁹

Myslím, že pro vyhodnocení, zda by mělo být surogátní mateřství povoleno i ve své komerční formě, by před jakoukoli právní úpravou mělo být podrobena odborné diskusi, a to i s ohledem na veřejné mínění.

6.3 Postoj veřejnosti k surogátnímu mateřství na základě dotazníkového šetření

Pro účely této diplomové práce, zejména pak návrhu právní úpravy surogátního mateřství v České republice, jsem se rozhodla vypracovat strukturovaný dotazník, ve kterém jsem respondentům položila několik otázek týkajících se surogátního mateřství. Dotazník měl jak uzavřené, tak otevřené otázky, a to se záměrem získat co nejpodrobnější názor od každého respondenta. Strukturovaný dotazník, tak jak byl rozeslán respondentům naleznete v příloze č. 1 k této diplomové práci.

Cílem dotazníku bylo získat povědomí o veřejném mínění ohledně otázek týkajících se surogátního mateřství zejména napříč věkovými kategoriemi.

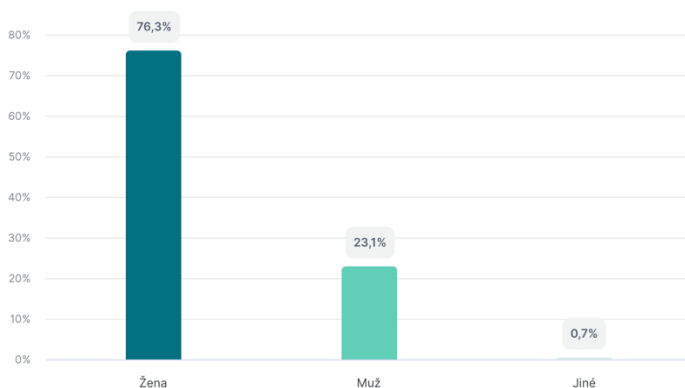
¹⁹⁸ JIRSA, J. a V. FRANKOVÁ. Náhradní mateřství – vybrané etické a právní otázky. In: Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Vol. 12, No 1, 2022. ISSN 1804-8137.

¹⁹⁹ Tamtéž

6.3.1 Obecné informace

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 438 osob, z toho 76,3 % žen, 23,1 % mužů a 0,7 % osob jiného nespécifikovaného pohlaví (Graf č. 1). Nejvíce respondentů bylo ve věkové kategorii 19 až 25 let (50,7 %), druhou nejpočetnější kategorií byly osoby od 36 let a více (30,1 %), dále byla také zastoupena kategorie od 26 do 35 let (18,7 %) a nejméně zastoupena byla věková kategorie od 15 do 18 let (0,5 %) (Graf č. 2). Věkové kategorie jsou rozděleny s ohledem na reprodukční věk a možné názorové rozdíly mezi různými generacemi.

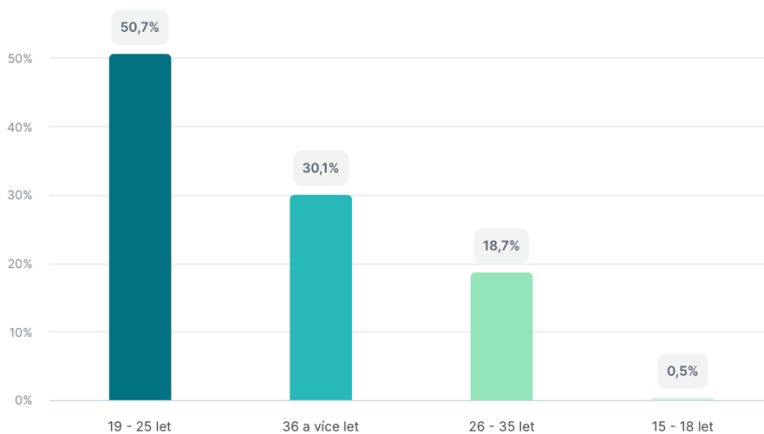
Pohlaví respondentů

Graf č. 1

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

Věkové zastoupení respondentů

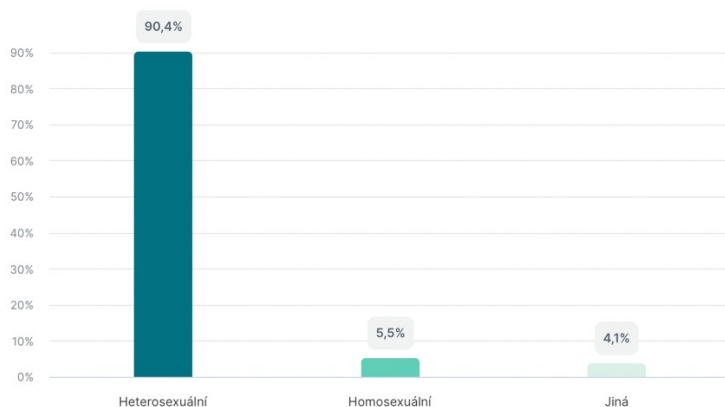

Graf č. 2

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

Respondenti byli dotázáni také na sexuální orientaci, a to z důvodu rostoucího trendu a kontroverznosti využívání surogátního mateřství také homosexuálními páry. Z celkového počtu respondentů uvedlo heterosexuální orientaci 90,4 %, homosexuální orientaci 5,5 % a jinou než uvedenou sexuální orientaci 4,1 % (Graf č. 3).

Sexuální orientace respondentů

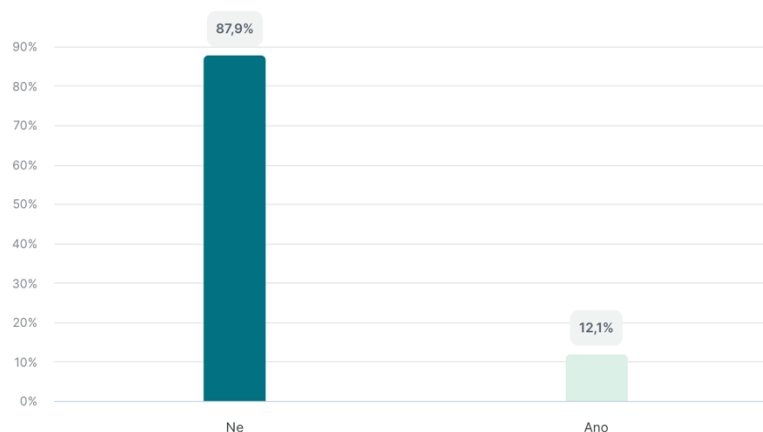
Graf č. 3

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

6.3.2 Právní úprava surogátního mateřství

Respondenti byli dále dotázáni, zda považují současný stav právní úpravy surogátního mateřství, kdy není ani povoleno ani zakázáno, za dostatečný, když je nutné, aby zamýšlená matka dítě po porodu musela osvojovat. Podle 12,1 % respondentů je tento právní stav dostatečný a podle 87,9 % je nedostatečný (Graf č. 4).

Vyjádření respondentů k dostatečnosti současné právní úpravy surogace

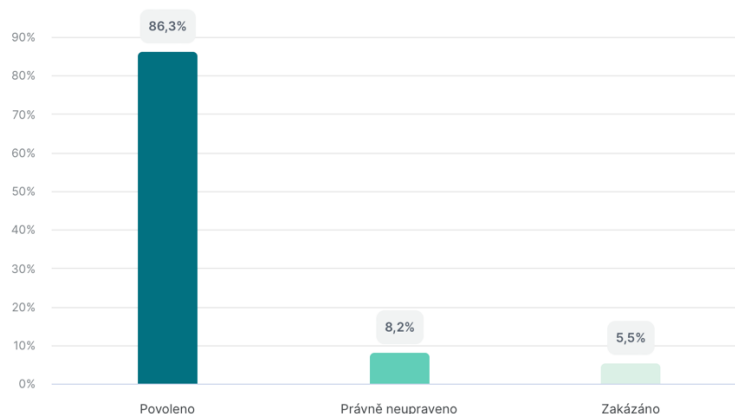

Graf č. 4

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

Další důležitou otázkou související s právní úpravou surogátního mateřství je, zda by mělo být surogátní mateřství jako metoda asistované reprodukce výslovně povoleno či zakázáno, nebo zda by mělo zůstat nadále právně neupraveno a tedy v tzv. šedé zóně. Z dotázaných by 86,3 % respondentů bylo pro výslovné povolení surogátního mateřství, 8,2 % bylo pro to, aby zůstalo právně neupraveno a 5,5 % by bylo pro výslovný zákaz (Graf č. 5).

Názorové zastoupení respondentů s ohledem na otázku povolení/zákazu surogace

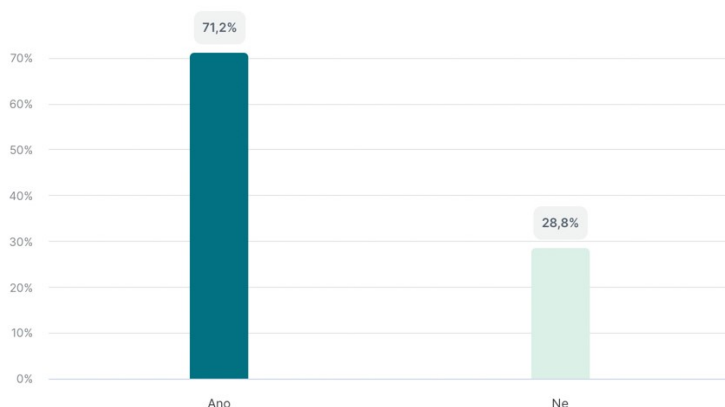

Graf č. 5

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

Jednou z dalších otázek, která by se mohla dotknout případné právní úpravy, se týká možnosti umělého oplodnění a surogátního mateřství pro single (svobodné, bez partnera) osoby. Pro povolení by bylo 71,2 % respondentů a proti 28,8 % (Graf č. 6).

Vyjádření respondentů k povolení umělého oplodnění a surogátního mateřství pro single osoby

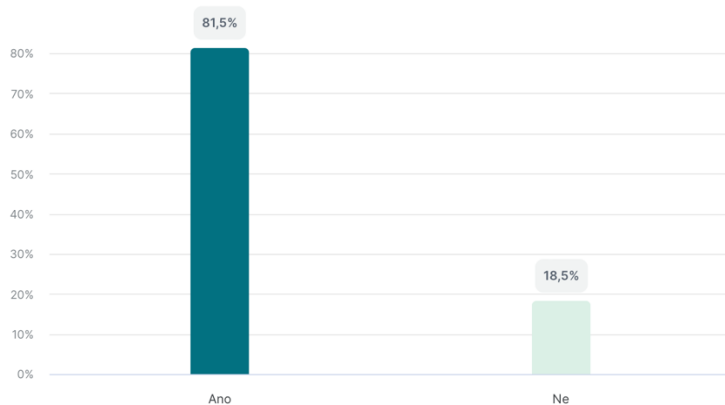

Graf č. 6

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

Poslední otázkou úzce související s případnou právní úpravou surrogátního mateřství je zakotvení možnosti využití surrogátního mateřství i pro homosexuální páry. Ve prospěch umožnění surrogátního mateřství i pro homosexuální páry se vyjádřilo 81,5 % z dotázaných respondentů a 18,5 % bylo proti (Graf č. 7).

Vyjádření respondentů k povolení surogace pro homosexuální páry

Graf č. 7

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

6.3.3 Komerční surrogátní mateřství pohledem respondentů

Jednou z otázek bylo také, zda pokud by bylo surrogátní mateřství povoleno, by mělo být povoleno pouze v altruistické formě nebo i v komerční. Tato otázka byla položena jako otevřená i z důvodu, aby respondenti mohli vyjádřit i svůj názor na danou formu surogace. Pro větší přehlednost budou odpovědi rozděleny do skupin – pouze altruistická forma, altruistická i komerční forma.

Osoby, které by povolily pouze altruistickou formu většinou argumentovaly obavou ze zneužívání surrogátního mateřství, pokud by za něj bylo placeno. Někteří dokonce vyjádřili obavu, že by se ze surrogátního mateřství stal byznys a v důsledku jeho využívání bohatšími lidmi by mohlo dojít ke zvýšení výdajů spojených s ním a následné finanční nedostupnosti pro osoby, které by ho za jiných okolností chtěly také podstoupit. Několik respondentů se také obává, aby zůstala zachována čistá podstata surrogátního mateřství a surrogátní matky ho nepodstupovaly pouze z finančních důvodů. Stejně tak, aby nedošlo k využívání surrogátního mateřství pouze z estetických důvodů ze strany zamýšlených matek, které by jinak neměly žádnou kontraindikaci k těhotenství. Nejčastějším argumentem pro altruistickou formou však byla obava ze zneužívání k obchodování s lidským tělem a dětmi.

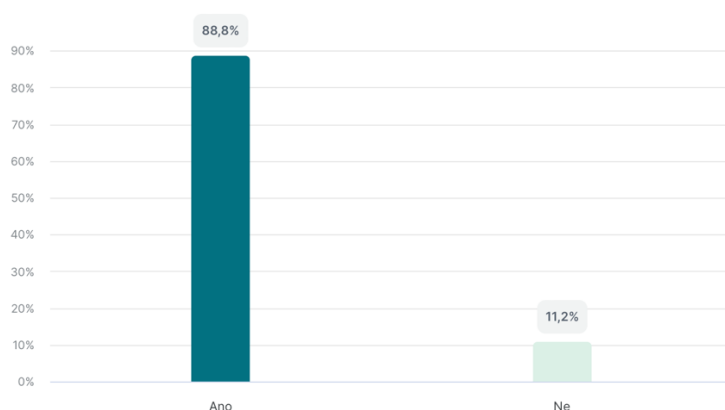
Mezi argumenty pro komerční surogátní mateřství patří svoboda jednotlivce nakládat se svým tělem v maximální možné míře dle vlastního uvážení. Dle některých se jedná o velký zásah do těla ženy, která v podstatě přijde o 9 měsíců negravidního života a její tělo je každým těhotenstvím poznamenáno. Pro komercializaci je i argument, že odměna je udělena na základě dohody surogátní matky a zamýšlených rodičů. Někteří respondenti si myslí, že by díky možnosti odměny za surogátní mateřství došlo k většímu rozšíření surogace, čímž by dostalo více neplodných párů možnost mít vlastní dítě.

Mnoho respondentů, kteří by byli i pro komerční formu surogátního mateřství, by požadovalo, aby byla náležitě právně upravena. Dle názoru jednoho z respondentů je důležitá alespoň nějaká právní regulace, jelikož k surogátnímu mateřství v komerční formě dochází i přes to, že není zákonem povoleno. Právní úprava by měla zamezovat tomu, aby si lidé dělali ze surogátního mateřství „živnost“ či „byznys“, čímž jsou myšleny nejen surogátní matky, ale například i třetí osoby, které by surogaci zprostředkovávaly. Dle některých by měla být zákonem stanovena dokonce i přesná částka, která by mohla být jako odměna surogátním matkám poskytována.

6.3.4 Pohled respondentů na etičnost surogátního mateřství

Poslední otázka v dotazníku se týkala etičnosti surogátního mateřství z pohledu respondentů a následného vysvětlení své odpovědi. Jako etické vnímá surogátní mateřství celkem 88,8 % respondentů a zbylých 11,2 % jej považuje za neetické (Graf č. 8).

Pohled respondentů na etičnost surogátního mateřství

Graf č. 8

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

6.3.4.1 Argumenty respondentů pro neetičnost surogátního mateřství

Na úvod jsou souhrnně uvedeny odpovědi respondentů, které se nejčastěji v různé formě opakovaly a následně je uveden výběr několika nejzajímavějších autentických odpovědí.

Mezi argumenty respondentů, kterým přijde surogátní mateřství neetické, patřila například stará římská zásada *mater semper certa est*, tedy že matkou dítěte je žena, která ho porodila. Dle některých je surogátní mateřství zásahem do chodu přírody a lidé, kteří nemohou dítě počít či odnosit sami, se musí smířit s tím, že vlastní biologické dítě nikdy mít nebudou. Jeden z respondentů zastává názor, že lidí by mělo na světě ubývat a nikoli přibývat, o to spíše, pokud jim nebyla dána možnost se přirozeně rozmnožovat. Mezi odpověďmi se objevovaly i argumenty, že dítě si tvoří pouto k ženě, která ho 9. měsíců nosí ve vlastním těle a nikoli k zamýšlené matce, které je po porodu pouze předáno. Problém může dle některých respondentů nastat i v případě, kdy nebylo použito zárodečných buněk pouze zamýšlených rodičů a dítě touží znát svůj původ. Někteří respondenti vidí surogátní mateřství jako kolidující s jejich osobní vírou v Boha.

„Zvolil jsem ne, ale celou problematiku považuji za složitější. Myslím, že existují případy, kdy náhradní mateřství dává smysl, takže označit jej obecně za neetické nechci. Na druhou stranu mám problém s tím, že budou využívány jako náhradní matky mnohdy chudé ženy, které to budou „muset“ dělat z ekonomických důvodů a umím si představit, že u mnohých z nich může být následně psychicky nesmírně náročné odevzdat „své“ dítě „zákazníkům“.“

„Já sama bych touto cestou nikdy nešla, jsem přesvědčena, že příroda by se neměla obcházet. Ale každý je zodpovědný za svá rozhodnutí a neodsuzuji za ně ani ostatní.“

„Nepřijde mi etické, ale souhlasím s tím, aby existovalo. Pro spoustu lidí je náhradní mateřství vhodnou možností, jak mít alespoň částečně vlastní dítě. Určitě má své místo ve společnosti a je úžasné, že věda něco takového dokáže.“

„V případě rodiny lze s přimhouřením oka považovat za etické (v případě, že matkou je matka pozdější „matky“, která dítě osvojí), jinak tomu ale je v případě „cizích“, osob. Obecně je to problematická záležitost, neb se obchází biologické zákonitosti a předpoklady.“

„Osobně bych záměrně nesnesla pocit ve svém těle hostit dítě někoho jiného, přijde mi to jako sobecká a násilná snaha o početí a zneužívání těla někoho jiného – když je tu stále možnost např. adopce, která je v mých očích mnohem přirozenější. Ale chápu, že někdo má jinak nastavené hodnoty.“

6.3.4.2 Argumenty respondentů pro etičnost surrogátního mateřství

Tato podkapitola je rozdělena nejprve na shrnutí jednotlivých odpovědí do několika skupin, ve kterých se odpovědi shodovaly na hlavní myšlenky, ale mohly se v některých směrech lehce lišit. Následně jsou opět uvedeny příklady některých nejzajímavějších autentických odpovědí respondentů.

Do první skupiny nejčastějších odpovědí stojících za etičností surrogátního mateřství patří názor, že každý má právo na mateřství a pokud nemůže dítě počít či odnosit sám, není důvod, aby si nemohl vlastní biologické dítě pořídit touto cestou. Někteří nevidí nic neetického na tom, že si někdo přeje mít vlastní rodinu a jiná žena, která chápe jejich situaci se jim toto rozhodne zprostředkovat.

Do druhé skupiny patří odpovědi porovnávající surrogátní mateřství s osvojením dětí z dětských domovů. Dle většiny takových odpovědí je surrogátní mateřství pro mnohé lidi lepší volbou, jelikož jim umožní mít vlastní biologické dítě, a pokud se jedná o člověka, který je dítěti schopný dát vše co potřebuje, nevidí na surrogátním mateřství nic neetického. Pro některé respondenty je surrogátní mateřství stejně etické jako osvojení dítěte z dětského domova. Proti tomu stojí odpovědi, dle nichž sice není surrogátní mateřství neetické, ale v dětských domovech se v současné chvíli nachází mnoho dětí, které by potřebovaly domov a rodiče, a jejich osvojování by tak mělo mít přednost před surrogátním mateřstvím. Někteří respondenti však zase chápou postoj lidí, kteří upřednostňují možnost mít biologického potomka před osvojením.

Do třetí skupiny lze zařadit odpovědi, dle kterých by měl mít každý možnost volby. Vzhledem k tomu, že zamýšlení rodiče surrogátní matku nenutí k tomu, aby jim dítě odnosit a porodila, stejně jako ona nenutí je, aby tímto způsobem přivedli dítě na svět, mělo by být rozhodnutí o podstoupení surrogátního mateřství na zúčastněných stranách.

Pro mnoho respondentů by bylo surrogátní mateřství etické za předpokladu, že by se nejednalo o jeho komerční formu, aby se předešlo pouhé ziskuchtivosti surrogátních matek. Pokud by však bylo komerční surrogátní mateřství dostatečně právně regulováno, byli by někteří i pro umožnění této formy.

Mnoho dalších respondentů se zastávalo surrogátního mateřství i ve prospěch homosexuálních párů právě s ohledem na právo na rodinu, a tedy i právo stát se rodičem. Homosexuální páry nemají v České republice právo si společně osvojit dítě a stát se

plnohodnotnou rodinou. Rodinu by mohli tvořit, pokud by jim bylo povoleno nejen osvojení dítěte, ale také surogátní mateřství.

„Mám ve svém okolí dva takové případy. Oba dopadli dobře pro všechny zúčastněné. Bydlím v okolí kliniky pro asistované rodičovství a fandím rodičovství gay párů. Pokud to žena udělá z lásky a solidarity je vše skvělé, pro peníze už bych to tak pozitivně neviděla.“

„Ano přijde mi to etické, neboť si nemyslím, že by tímto institutem byl narušován nějaký hodnotový systém společnosti, ba naopak – mám pocit, že náhradní mateřství a účast na něm vypovídá o vyšších morálních hodnotách účastníků, zejména pak náhradní matky.“

„Ano. Pokud náhradní matka odnese embryo pocházející od rodičů dítěte, nevidím problém ani z hlediska práva dítěte znát svůj původ (kdo ho odnáš, je irrelevantní). Pokud náhradní matka ani rodiče nemají problém s náhradním mateřstvím, a matka nemůže nebo nechce dítě odnést, není důvod to neumožnit. Právní regulace by naopak pomohla odstranit nejistotu, která je teď – surogátní mateřství je legální (počítá s ním OZ v ustanovení o osvojení), ale neupravené.“

„Společnost by měla přihlížet k páru, který chce a nemůže mít ze zdravotního důvodu dítě jako na pozitivní hodnotu a základ zdravého vývoje jedince = úplná rodina, chtěné dítě, a to bez genderového omezení!!! Všechny tyto páry jsou v současnosti zatíženy administrativní šikanou a prověřováním vhodnosti, a to i v případě procesu osvojení.“

„V životě dítěte jsou nejdůležitější lidi, kteří se o něj starají, vychovávají, milují ho a nějakým způsobem ho formují. Přijde mi důležitější, aby dítě mělo rodiče, kteří se o něj zajímají a splňují výše uvedené, než aby mělo rodiče, kteří ho nechťejí a jsou rodiči jen z biologického hlediska.“

„Surogátní mateřství vnímám jako projev svobody nakládat se svým tělem, jak uzná dotyčná osoba za vhodné. Současně rodičovství je hlavně sociální konstrukt a spočívá především ve výchově dítěte, a ne v biologické možnosti dítě mít. Za předpokladu pokrytí základních potřeb společnosti, jak jsem uvedl výše, a za předpokladu, že se surogátním mateřstvím všichni zúčastnění skutečně dobrovolně souhlasí, tak opravdu nevidím žádný legitimní argument proti etičnosti surogátního mateřství.“

„Nepřijde mi neetické žádat jinou osobu, která dobrovolně souhlasí o "vypůjčení" dělohy. Otázkou je spíš, jestli všechny surogátní matky do toho jdou připraveny na to, že je psychicky náročné se dítěte po porodu vzdát. Dále pak je potřeba zamezit využívání sociálně slabých matek, které nejsou připraveny na to, co surogátní mateřství obnáší a zezáčátku s ním

souhlasí jen pro peníze. Další problém bych viděla v tom, aby k tomu určité osoby nebyly přímo donuceny, například tlakem rodiny.“

„Pokud je etické vychovávat úplně cizí dítě, je etické vychovávat dítě, které bylo nošeno náhradní matkou – pokud s tím ona sama souhlasí. Mělo by se však nějak zamezit tomu, aby si náhradní matka nevytvářela po porodu nárok na dítě (např. psychologické testy jako podmínka před zákrokem).“

6.4 Navrhovaná právní úprava – Zakázat nebo povolit?

Domnívám se, že surogátní mateřství by mělo být zákonem povoleno. Jedná se o velmi využívanou a legitimní metodu asistované reprodukce. Surogátní mateřství by mělo být umožněno heterosexuálním párům v případě splnění zákonem daných medicínských indikací, ale také homosexuálním párům. Ačkoli žijeme ve 21. století, ve kterém je stále více populární děti nemít a rodinu nezakládat, pro mnoho lidí, a to jakékoli sexuální orientace, je rodina stále velmi důležitá a právo ji založit by měl mít každý. O to spíše, pokud zde existuje metoda, jak mít vlastní biologické dítě, i když dané osoby nemají z nějakého důvodu možnost mít dítě přirozenou cestou.

Mnoho názorů zmíněných v bodě 6.3.4.1 hlásících se proti etičnosti surogátního mateřství je založeno na „nepřirozenosti“ daného postupu. V takovém případě bychom ale mohli považovat za nepřirozené a neetické i jiné metody asistované reprodukce. Dle některých jde o narušení zásady *mater semper certa est*. Domnívám se však, že tato zásada je již zastaralá a že například s ohledem na možnost adopce již byla překonána. Nevidím důvod pro to, aby matkou musela být nutně žena, která dítě porodila, když k němu poté nemá mateřský vztah. Matkou je dle mého názoru žena, která dítě vychovává, pečuje o něj a poskytuje mu lásku.

Jak bylo naznačeno již v předchozích bodech a s ohledem na výše zmíněné se domnívám, že surogátní mateřství není v současné chvíli v České republice dostatečně právně upraveno. Jedná se o metodu asistované reprodukce, která je stále populárnější, ale bez dostatečné regulace jsou zúčastněné osoby uváděné do značné nejistoty nejen ohledně průběhu surogace, ale i jejich osobního stavu.

Myslím si, že změna by měla nastat již od samotného základu, a to úpravou ustanovení § 775 OZ, které v současné době stanovuje že „*matkou dítěte je žena která je porodila*“. Novelizované ustanovení by mohlo znít například následovně:

§ 775

Matkou dítěte je žena, která je porodila. V případě narození dítěte prostřednictvím surogátního mateřství je matkou dítěte zamýšlená matka.“

Jedná se však o velmi citlivé téma a jsem si vědoma toho, že ke změně tohoto ustanovení by vedla velmi složitá cesta. Z toho důvodu bych prozatím navrhovala alespoň zakotvení samotného surogátního mateřství do právního řádu, to a skrze doplnění zákona o specifických zdravotních službách č. 373/2011 Sb.

Vzhledem k tomu, že surogátní mateřství je metodou asistované reprodukce, novelou by mělo být do ZSZS do Hlavy II. Dílu 1. přidáno ustanovení § 3a, které by pro větší přehlednost upravovalo surogátní mateřství samostatně. Ustanovení § 3a by mohlo znít následovně:

§ 3a

- (1) Asistovanou reprodukcí se rozumí také surogátní mateřství, jehož účelem je bezúplatné odnošení a porození dítěte surogátní matkou pro zamýšlený pár.*
- (2) Pro účely surogátního mateřství musí být použito zárodečných buněk nejméně jedné osoby ze zamýšleného páru a nesmí být použito zárodečných buněk surogátní matky.*
- (3) Surogátní mateřství může podstoupit pouze neplodný pár v souladu s ustanovením § 3 odst. 1 písm. a) bodu 1. či 2.*
- (4) Surogátní matka musí před zahájením umělého oplodnění podstoupit posouzení psychického stavu odborníkem z oboru psychologie a zdravotního stavu odborníkem z oboru gynekologie a porodnictví a oboru vnitřního lékařství.*
- (5) Surogátní matkou může být žena, která dovršila věk 21 let a nepřekročila věk 35 let, není omezena na svéprávnosti a má již alespoň jedno vlastní dítě.*
- (6) Zamýšlenou matkou může být pouze žena, jejíž věk nepřekročil věk požadovaný pro umělé oplodnění stanovený ustanovením § 6 odst. 1 tohoto zákona.*
- (7) Oba zamýšlení rodiče nesmí být omezeni na svéprávnosti.*

Dále by mělo dojít i k přidání ustanovení § 12 ZSZS, které by upravovalo zákaz poskytnutí finanční odměny surogátní matce a regulovalo by poskytování prokazatelně vynaložených výdajů surogátní matky spojených se surogátním mateřstvím. Ustanovení by znělo následovně:

§ 12

Za surogátní mateřství nevzniká surogátní matce nárok na finanční odměnu. Zamýšlení rodiče hradí surogátní matce pouze prokazatelně vynaložené výdaje spojené se surogátním mateřstvím. Mezi takové výdaje se řadí zejména:

- a) cestovné za cesty do zdravotnických zařízení, do kterých se musí surogátní matka dopravit z důvodů spojených se surogátním mateřstvím,*
- b) výdaje vynaložené na pořízení těhotenského oblečení pro surogátní matku,*
- c) zvýšené náklady na stravování surogátní matky,*
- d) fyzioterapie a těhotenské cvičení,*
- e) léky a vitaminy potřebné v těhotenství.*

Domnívám se, že je vysoce nepravděpodobné, že by se v blízké budoucnosti podařilo uzákonit surogátní mateřství, pokud by návrh obsahoval možnost komerční formy surogace nebo možnost podstoupení surogace homosexuálními páry. Z toho důvodu návrh počítá se surogátním mateřstvím pouze pro heterosexuální páry a pouze s altruistickou formou. S ohledem na to, že prozatím není umožněno ani umělé oplodnění pro svobodné osoby, je z návrhu vynecháno i uzákonění surogátního mateřství pro svobodné osoby.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl komparaci právních úprav v České republice, Belgii, Francii a Quebecu, a to zejména za účelem posouzení dostatečnosti aktuální právní úpravy v České republice a případném návrhu změny. Diplomovou práci lze pomyslně rozdělit na část *de lege lata*, která se zabývala současnou právní úpravou v České republice a výše zmíněných státech, a část *de lege ferenda*, ve které byla současná právní úprava zhodnocena a na základě získaných poznatků byla navržena vhodná právní úprava v České republice.

Surogátní mateřství v České republice se kvůli současné právní úpravě vyskytuje v šedé zóně. Jedinou zmínkou o surogaci v celém Českém právním řádu je ustanovení § 804 OZ, které navíc upravuje pouze osvojení mezi příbuznými v přímé linii v případech surogátního mateřství. Úprava poměrů mezi zamýšlenými rodiči a surogátní matkou, nebo také objednatelským párem a matkou hostitelkou, jak je někteří autoři nazývají, není nikde zakotvena a obě strany se musí v současné chvíli spolehnout pouze na dobrou víru druhé strany. To platí zejména pro zamýšlené rodiče (konkrétně zamýšlenou matku), protože ustanovení občanského zákoníku hovoří ve prospěch surogátní matky. V každém případě se právní matkou dítěte může zamýšlená matka stát pouze prostřednictvím osvojení.

U jednotlivých vybraných států jsem se zabývala nejen tamní právní úpravou surogátního mateřství, ale také rozhodovací praxí tamních soudů a jiných státních orgánů. Vzhledem k tomu, že v ani jednom z mnou vybraných států není surogátní mateřství výslovně povoleno a náležitě právně upraveno, zabývala jsem se i možnostmi osvojení dítěte, a to zejména zamýšlenými matkami. Zamýšlení otcové bývají většinou i dárci zárodečných buněk a tím pádem bývají považováni i za právního otce dítěte. Analýzou těchto právních úprav jsem dospěla k závěru, že cesta mužů k dítěti prostřednictvím surogátního mateřství není tak náročná, jako cesta žen. V Belgii má muž například možnost provést tzv. uznání otcovství, které je jednostranným právním úkonem, díky němuž se stane právním otcem dítěte. Snazší cesta mužů je působena tím, že není po porodu zjišťováno jejich otcovství pomocí testů DNA, ale zakládá se pouze domněnkami či prostým uvedením daného člověka v rodném listu dítěte jako právního otce.

Dle právních řádů všech probíraných států je mateřství určováno dle staré římské zásady *mater semper certa est*, tedy že matkou je automaticky žena, která je porodila. Tato zásada je již zastaralá a nebere v potaz pokrok lékařské ani právní vědy. Matka může být genetická či právní. V případě gestačního surogátního mateřství není k oplodnění surogátní matky

použito jejích vlastních zárodečných buněk, ale zpravidla zárodečných buněk darovaných anonymní dárkyní či zamýšlenou matkou. Dítě, které surogátní matka porodí tak není geneticky její a jediné pouto, které k němu má je, že s ním byla těhotná a následně ho porodila. Surogátní matka v takovém přírodě vystupuje opravdu jako „hostitelka“. Nesnažím se tímto popřít sílu pouta, které se mezi ženou a dítětem v těhotenství a při porodu vytvoří, nýbrž nastínit, že matkou nemusí být nutně žena, která dítě porodí. Pokud by se jednalo o tradiční surogátní mateřství, při kterém je použito zárodečných buněk surogátní matky bylo by popření mateřství surogátní matky zcela jistě náročnější z etického i morálního hlediska. Domnívám se ale, že pokud půjde o gestační formu surogátního mateřství, nelze na takovém jednání shledat nic neetického či nemorálního.

Zajímavá byla také komparace právní úpravy trestnosti komerčního surogátního mateřství. V České republice je komerční surogátní mateřství trestné dle ustanovení § 169 TZ, které stanoví, že poskytnutí souhlasu s osvojením dítěte výměnou za finanční odměnu je trestným činem. Dle francouzského *Code pénal* je trestným činem úplatné navádění osoby, aby opustila dítě a v Quebecu je penalizováno komerční surogátní mateřství prostřednictvím federálního zákona a quebeckého *Youth Protection Act*. Tento zákon stanoví, podobně jako český trestní zákoník, trestnost poskytnutí souhlasu s osvojením dítěte výměnou za finanční odměnu. Belgický právní řád podobnou úpravu vůbec neobsahuje a trestnost komerčního surogátního mateřství musí být vyvozována například z trestnosti komercializace lidských zárodečných buněk.

Soudní rozhodnutí jednotlivých států, která byla v předešlých kapitolách rozebrána, většinou představovala jak „úspěšné“ či „povedené“ případy surogace, tak ty „neúspěšné“ či „nepovedené“. Ve většině případů se jednalo o surogátní mateřství zprostředkované skrze surogátní matku v cizině a následnou snahu zamýšlených rodičů si dítě buď osvojit či dosáhnout přepisu rodných listů do tamních matrik. Odstrašující případy surogátního mateřství byly uvedeny zejména u Belgie. V jednom případě se surogátní matka rozhodla, že původním zamýšleným rodičům kvůli rozporům nedá a prodala ho jiným zájemcům. V jiném se zase belgický pár, který už jedno vlastní dítě měl rozhodl, že další dítě by již neuživil a nabídl dítě, se kterým byla žena těhotná, na internetovém fóru.

Velmi dobře známým v České republice je rozhodnutí Ústavního soudu I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, ve kterém Ústavní soud zrušil rozhodnutí Nejvyššího soudu z důvodu porušení práva na rodinný život ve smyslu článku 8 EÚLP a článku 10 odst. 2 LZPS. Ústavní soud rozhodl, že surogátní mateřství je odlišným institutem od osvojení, jelikož v případě

surogátního mateřství jsou zamýšlení rodiče prvními rodiči dítěte a v případě osvojení jsou již minimálně druhými. Surogátní mateřství tak dle Ústavního soudu poskytuje třetí možnost, jak se lze stát rodičem.

Kromě výše zmíněného případu, ve kterém proběhlo vše eticky a z morálního hlediska v pořádku existuje již i v České republice případ, který může být odstrašujícím případem pro všechny budoucí účastníky surogátního mateřství, ale i inspirací pro zákonodárce. Jedná se o medializovaný případ chlapce narozeného prostřednictvím surogátního mateřství, který se narodil s vrozenými vadami jako je epilepsie a ochrnutí. K surogátnímu mateřství bylo použito zárodečných buněk obou zamýšlených rodičů, kteří si hned po porodu odmítli chlapce převzít. Chlapce se ale po porodu vzdala i surogátní matka a ten tak skončil v dětském domově. V takovémto případě lze hovořit o vysoce nemorálním chování, zejména zamýšlených rodičů, kteří se jednou rozhodli, že chtějí vlastní biologické dítě, dokonce k tomu použili vlastní gamety, a nakonec se rozhodli, že dítě nechtějí až tak moc. Takový příběh může být jak příběhem odstrašujícím od samotného surogátního mateřství a poukazujícím na jeho amorálnost, tak příběhem inspirujícím k dostatečné právní regulaci.

Některé případy z Francie a Belgie se ale dostaly až k Evropskému soudu pro lidská práva. Stěžovatelé namítali zejména zásah do práva na respektování soukromého a rodinného života. Zásah byl dle stěžovatelů výsledkem jednání státních orgánů, které odmítaly rodičům buď uznat rodičovství k dítěti či přepsat rodný list do matriky a tím dítěti upíraly právo na identitu.

Ve všech případech, ať už na úrovni rozhodovací praxe soudů jednotlivých států či Evropského soudu pro lidská práva, bylo vždy myšleno na nejlepší zájem dítěte. Problémem ale je, že každý vnímá nejlepší zájem dítěte jinak. Pro někoho je v nejlepším zájmu dítěte, aby mělo milující rodiče, zejména pak matku, která ho sice neporodila, ale poskytla k jeho zplození zárodečné buňky a pro jiného zase nejlepší zájem dítěte představuje, že dítě zůstane se surogátní matkou a nebude s ním nakládáno jako s komoditou.

Po provedení komparace právní úpravy v České republice, Belgii, Francii a Quebecu jsem dospěla k závěru, že surogátní mateřství by mělo být zákonem povoleno a v takovém případě by mělo být také právně regulováno. Jak již bylo řečeno, jedná se o velmi citlivé téma a zúčastněné strany by měly mít jistotu, že vše proběhne tak jak má. Ačkoli se nestavím proti povolení komerčního surogátního mateřství, domnívám se, že jeho povolením by mohlo docházet ke zneužívání lidského těla, zejména pak surogátních matek, ale i k obchodu s dětmi a takové jednání není v žádném případě únosné z etického ani morálního hlediska.

Návrh právní úpravy by měl obsahovat i úpravu určování mateřství v případech surogátního mateřství. Takový návrh by však byl pro současnou společnost příliš kontroverzní a domnívám se, že by neměl šanci na úspěch. Naopak by mohl cestu za právním zakotvením surogátního mateřství, která už tak bude velmi složitá, ještě více zkomplikovat a prodloužit. Budoucí právní úprava by se tak měla zaměřit na novelizaci zákona o specifických zdravotních službách. Do zákona by mělo být surogátní mateřství přidáno jako další forma asistované reprodukce, čímž by došlo i k právní úpravě poměrů mezi stranami. Součástí návrhu je pak také zákaz komerčního surogátního mateřství za současného zakotvení povinné náhrady výdajů vynaložených surogátní matkou během těhotenství.

Právem, které se v souvislosti s tímto tématem také objevovalo je právo dítěte znát svůj původ. Pokud je ale k surogátnímu mateřství použito zárodečných buněk obou zamýšlených rodičů, je původ dítěte zcela jasný a jednou otázkou, které si může dítě položit je, kdo ho porodil. Domnívám se ale, že kdo dítě porodil již nehraje v jeho původu příliš významnou roli. Pokud bylo k surogátnímu mateřství použito darovaných zárodečných buněk od anonymních dárců, měly by vždy být poskytnuty informace o možných dědičných chorobách a základních údajích o daném dárci. V případě použití zárodečných buněk surogátní matky lze spatřovat možnou kolizi s právem dítěte znát svůj původ, pokud bude chtít surogátní matka zůstat pro dítě anonymní. I přes to by ale měly být poskytnuty informace minimálně o možných dědičných chorobách a nějaké základní informace o surogátní matce, která je v tomto případě kromě rodičky i dárkyní zárodečných buněk.

Pro účely této diplomové práce byl také proveden názorový průzkum mezi klinikami poskytujícími asistovanou reprodukci, jelikož jsou to právě ony, které zamýšleným rodičům s provedením surogátního mateřství pomáhají. Na základě průzkumu bylo zjištěno, že kliniky poskytují surogátní mateřství pouze zamýšleným párům, u nichž existuje kontraindikace k těhotenství či bezpečnému donošení dítěte.

Dotazníkovým šetřením bylo zjišťováno povědomí a veřejné mínění o surogátním mateřství. Dotazník nebyl s ohledem na snahu o objektivitu zatížen žádnými hypotézami, které by vyhodnocení dotazníku předcházely. Výsledky uzavřených otázek dotazníku, které se týkaly povědomí o surogátním mateřství, ale i odpovědi na otevřené otázky, které se týkaly názoru respondentů byly překvapivé. Velké procento respondentů již někdy o surogátním mateřství slyšelo, což podporuje tvrzení, že se jedná o populární metodu asistované reprodukce. Překvapivé bylo i to, jak velké procento respondentů považuje surogátní mateřství za etické a za jakých podmínek by ho za neetické považovali.

Domnívám se, že s dalším rozvojem společnosti a postupnou diskusí odborníků a veřejnosti by mohlo časem dojít také k povolení surogátního mateřství pro homosexuální páry. Práva homosexuálních párů jsou ale dle mého názoru tématem mnohem obsáhlejším a surogátní mateřství by v tomto případě bylo již pouze tečkou za mnohem důležitějšími a nutnějšími změnami právní úpravy týkající se statusových otázek homosexuálních párů.

Seznam použitých zkratk

CCQ – Code Civil du Quebec

CCF – Code civil français

CCB – Code civil belge

OZ – občanský zákoník

TZ – trestní zákoník

ZSZS – zákon o specifických zdravotních službách

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EÚLP – Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

BAILLON-WIRTZ, N.: Surrogate motherhood in France: ethical and legal issues, IN: Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Varšava, 2019, ISBN 978-83-66344-06-8

BERNARD, A.; FAGOT-LARGEAULT, A.: Bioethics in France IN: Annals of Bioethics: Regional Perspectives in Bioethics, ed. CHERRY M. J., PEPPIN J. F., 10. 8. 2005: Swets & Zeitlinger Publishers, ebook edition, ebook ISBN 978-02-039-7102-4

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L., a kol., Rodinné právo, 2. vydání, C.H. Beck 2017, ISBN 978-80-7400-644-9

KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020

KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012

MARDEŠIĆ, Tonko. Diagnostika a léčba poruch plodnosti. Grada, 2013, ISBN 978-80-247-4458-2.

MITLÖHNER, Miroslav a Olga SOVOVÁ. Právní problematika umělé lidské reprodukce. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, ISBN 978-80-7435-565-3.

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022

PRAŽÁK, J., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J.: Latinsko-český slovník. Praha: Česká grafická unie a.s., 1948, 1425 s.

SIVÁK, Jakub. Náhradní mateřství v českém právu a související otázky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 29. ISBN 978-80-7552-678-6.

ŠČERBA F., V. KALVODOVÁ. In: Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

Odborné články:

HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. Právní obzor, 1986, roč. 69, č. 10

JIRSA, J. a V. FRANKOVÁ. Náhradní mateřství – vybrané etické a právní otázky. In: Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Vol. 12, No 1, 2022. ISSN 1804-8137.

KONEČNÁ, H., CHARAMZA, P., PRUDIL, L., RUMPÍK, D., SVATOŠ, R. Regulace náhradního mateřství v ČR: expertní názor. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2020, roč. 10, č. 1

KRÁLÍČKOVÁ, Z., Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. Právní rozhledy. 2015, č. 21.

MITLÖHNER, Miroslav. Některá trestněprávní rizika náhradního mateřství. Rodinné listy. Wolters Kluwer, roč. 2017, č. 4.

NOVÁKOVÁ, Karolína, H. KONEČNÁ a M. SUDOVÁ., Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. Časopis zdravotnického práva a bioetiky 2018, roč. 8, č. 2, ISSN 1804-8137.

SVATOŠ, R., KONEČNÁ, H.. Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. Trestněprávní revue. 2019, č. 1

TELEC, Ivo. Náhradní mateřství: osobní úsluha mimo právo. In Zdravotnické právo a bioetika. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., 2018.

Odborné články – zahraniční:

BEWKES, Frank J., Surrogate or Mother: The Problem of Traditional Surrogacy, 3 Tenn. J. Race, Gender & Soc. Just., 2014, Vol. 3: Iss. 2, Article 3

COURDURIÈS, Jerome: At the nation's doorstep: the fate of children in France born via surrogacy; Reproductive BioMedicine & Society Online, Vol. 7. ISSN: 2405-6618

CROCKIN, Susan L, Meagan A. EDMONDS a Amy ALTMAN. Legal principles and essential surrogacy cases every practitioner should know. Fertility and sterility. NEW YORK: Elsevier, 2020, Vol. 113 No. 5, ISSN 0015-0282

GRUENBAUM, Daniel. Foreign Surrogate Motherhood: mater semper certa erat. The American journal of comparative law, 2012, Vol. 60 No. 2, ISSN 0002-919X

DETURBIDE, M. a E. J. HUGHES. Canada. In: SMITHS, J. M. Elgar Encyclopedia of Comparative Law. Second Edition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2012, Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781781006108.00015>

EUGSTER, A a A.J.J.M VINGERHOETS. Psychological aspects of in vitro fertilization: a review. *Social science & medicine* (1982). Oxford: Elsevier, 1999, Vol. 48 No. 5, ISSN 0277-9536

EIJKERMANS, M.J.C, F.W.A VAN POPPEL, J.D.F HABBEMA, K.R SMITH, H LERIDON a E.R TE VELDE. Too old to have children? Lessons from natural fertility populations. *Human reproduction* OXFORD: Oxford University Press, 2014, Vol. 29 No. 6, ISSN 0268-1161.

FRATI, Paola, R. LA RUSSA, A. SANTURRO, B. FINESCHI, M. DI PAOLO, M. SCOPETTI, E. TURILLAZZI a V. FINESCHI. Bioethical issues and legal frameworks of surrogacy: A global perspective about the right to health and dignity. *European journal of obstetrics & gynecology and reproductive biology*. AMSTERDAM: Elsevier B.V, 2021, Vol. 258, s. 1-8. ISSN 0301-2115

HANSTEDE, Miriam M.F., Eva VAN DER MEIJ, Sebastiaan VEERSEMA a Mark Hans EMANUEL. Live births after Asherman syndrome treatment. *Fertility and sterility*. NEW YORK: Elsevier, 2021, Vol. 116 No. 4, s. 1181, ISSN 0015-0282

MARTINEZ DE AGUIRRE, C.: International surrogacy arrangements: a global „Handmaid’s Tale“? IN: MOSTOWIK, Piotr (edit.): *Fundamental legal problems of surrogate motherhood. Global perspective* WYDAWNICTWO INSTYTUTU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI, WARSZAWA, 2019

MARGALIT, Y., From Baby M to Baby M(anji): Regulating International Surrogacy Agreements, *Journal of Law and Policy*, Vol. 24, no. 1 (2015). ISSN 1074-0635.

MCLACHLAN, Hugh V a J KIM SWALES. Commercial surrogate motherhood and the alleged commodification of children: a defense of legally enforceable contracts. *Law and contemporary problems*. Duke University School of Law, 2009, Vol. 72 No. 3, s. 92. ISSN 0023-9186.

REZNIK, Oleg M a Yuliia M YAKUSHCHENKO. Legal considerations surrounding surrogacy in Ukraine. *Wiadomości lekarskie* (1960). Poland, 2020, Vol. 73 No. 5, s. 1050. ISSN 0043-5147.

SHAKARGY, Sharon. Choice of law for surrogacy agreements: in the in-between of status and contract. *Journal of private international law*. Oxford: Routledge, 2020, Vol. 16 No. 1, ISSN 1744-1048

STEINER, Eva. *Surrogacy Agreements in French Law. The International and comparative law quarterly*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992, Vol. 41 No.4, ISSN 0020-5893

TREMBLAY, Régine. Surrogates in Quebec: the good, the bad, and the foreigner. *Canadian journal of women and the law*. 2015, Vol. 27 No. 1, ISSN 0832-8781

TRIMMINGS, Katarina a P. R. BEAUMONT. *International surrogacy arrangements: legal regulation at the international level*. Oxford: Hart, 2013, xxvii. ISBN 978-1-84946-280-8

VANDER BORGHT, Mélodie a Christine WYNS. Fertility and infertility: Definition and epidemiology. Clinical biochemistry. OXFORD: Elsevier, 2018, Vol. 62. ISSN 0009-9120

ZEGERS-HOCHSCHILD, Fernando, G. David ADAMSON, Silke DYER, et al. The International Glossary on Infertility and Fertility Care, 2017. Fertility and Sterility. 2017, Vol. 108, No. 3, ISSN 00150282

Judikatura

Nález I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017

Rozhodnutí Zwolle-Lelystad court č. LJN BR1615 a LJN BR1608 ze dne 14. července 2011

Rozhodnutí Cour d'appel de Liège č. 2010/RQ/20, ze dne 6. září 2010

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 15. 6. 2007, č. 2007 QCCQ 21504, Adoption 07219

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 29. 6. 2009, č. 2009 QCCQ 9058, Adoption 09184

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 1. 10. 2010, č. 2010 QCCQ 17819, Adoption 10329, 10330

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 6. 1. 2009, č. 2009 QCCQ 628, Adoption 091

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 13. 12. 2010, č. 2010 QCCQ 19971, Adoption 10489

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 6. 11. 2012, č. 2012 QCCQ 20039, Adoption 12464

Rozhodnutí Cour du Québec ze dne 10. 6. 2014, č. 2014 QCCQ 1162, Adoption 1445

Rozhodnutí Cour de Cassation, plenárního zasedání, ze dne 31. května 1991, 90-20.105

Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civile 1, ze dne 29. června 1994, 92-13.563

Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civil 1, ze dne 6. dubna 2011, 09-17.130

Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civil 1, ze dne 6. dubna 2011, 10-19.053

Rozhodnutí Cour de cassation, Assemblée Pleniére, ze dne 3. července 2015, 15-50.002

Rozhodnutí Cour de Cassation, Chambre civil 1, ze dne 7. července 2021, 20-10.722

Rozhodnutí ESLP ve věci č. 65192/11, ze dne 26. 6. 2014

Rozhodnutí ESLP ve věci č. 29176/13, ze dne 8. července 2014

Rozhodnutí ESLP ve věci č. 9063/14 a 10410/14, ze dne 21. července 2016

Internetové zdroje

BORING, N. France: President Macron Signs New Law on Bioethics. Library of Congress [online]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-11-16/france-president-macron-signs-new-law-on-bioethics/>

Go ahead for surrogacy for gays in Ghent. VrtNws [online]. 2. 6. 2011. Dostupné z: https://www.vrt.be/vrtnws/en/2011/06/02/go_ahead_for_surrogacyforgaysinghent-1-1037402/

HÁTLOVÁ, P. Náhradní matky porodily už i u nás desítky dětí. Novinky.cz [online]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-vztahy-a-sex-nahradni-matky-porodily-uz-i-u-nas-desitky-deti-47941>

HONZÁK, R. Děloha na leasing a proč jsem proti. Vesmír [online]. 2010, 14. 01. 2010, Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2010/cislo-1/deloha-leasing-proc-jsem-proti.html>

Infertility. World Health Organization [online]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/infertility#tab=tab_1

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Advokát a náhradní mateřství. Bulletin advokacie. 1. 7. 2017. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/advokat-a-nahradni-materstvi>

KOVÁŘOVÁ, R. Handicapované dítě od náhradní matky nikdo nechtěl, skončilo v ústavu. Novinky.cz [online]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-handicapovane-dite-od-nahradni-matky-nikdo-nechtel-skoncilo-v-ustavu-319367>

LE DRÉAU, A. GPA (Gestation pour autrui) : ce que dit la loi en France. LaCroix [online]. 19. 05. 2022. Dostupné z: <https://www.la-croix.com/France/gpa-gestation-pour-autrui-loi-francaise-bioethique-definition-2022-05-19-1201215868>

MOTYČKA, Petr; ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina: Smlouva o náhradním mateřství, 3. 12. 2019, Dostupné: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/smlouva-o-nahradnim-materstvi>

Náhradní mateřství. IVF Zlín [online]. Dostupné z: <https://www.ivf-zlin.cz/nahradni-materstvi>

Příčiny ženské neplodnosti. Gennet [online]. Dostupné z: <https://www.gennet.cz/priciny-zenske-neplodnosti>

Robert Edwards. Britannica: Encyclopedia Britannica [online]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Robert-Edwards>

Seine-Maritime: le service adoption accusé de discriminations envers les couples homosexuels. In: Le Monde. 20 juin 2018. Dostupné: https://www.lemonde.fr/societe/article/2018/06/20/le-defenseur-des-droits-va-enqueter-sur-les-pratiques-discriminatoires-du-service-adoption-envers-les-couples-homosexuels-en-seine-maritime_5318059_3224.html

Surrogate mother vows to care for abandoned Down's baby. BBC News [online]. 2. 8. 2014. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-28621639>

TEGGI, A. American family adopts surrogate-born baby with disability in Ukraine. Aleteia [online]. 14. 5. 22. Dostupné z: <https://aleteia.org/2022/05/14/american-family-adopts-surrogate-born-baby-with-disability-in-ukraine/>

Teratospermie. Pronatal [online]. Dostupné z: <https://pronatal.cz/cs/slovnicek/teratospermie>

West Coast Surrogacy Costs & Fees: How much does surrogacy cost from state to state?. West Coast Surrogacy [online]. Dostupné z: <https://www.westcoastsurrogacy.com/surrogate-program-for-intended-parents/surrogate-mother-cost>

<http://www.vosdroitsensante.com/1518/la-procreation-pour-autrui#formulaire>

<http://cpma-ulg.be/les-traitements/parentalite-alternative/le-principe/>

Právní předpisy České republiky:

Úmluva o lidských právech a biomedicině, č. 96/2001 Sb. m. s.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, č. 209/1992 Sb.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Francouzské právní předpisy:

Code civil français

Code pénal français

Loi n° 94-653 de 29 Juillet 1994, relative au respect du corps humain

Décret n° 2021-1243 du 28 septembre 2021 fixant les conditions d'organisation et de prise en charge des parcours d'assistance médicale à la procréation

Belgické právní předpisu:

Code civil belge

Code pénal belge

Code de droit international privé belge

Právní předpisy Quebecu:

Code civil du Québec

Code pénal du Québec

Assisted Human Reproduction Act

Ostatní zdroje:

Avis n°30 du 5 juillet 2004 relatif à la gestation-pour-autrui – belgie

BRUNET, Laurence, J. CARRUTHERS, K. DAVAKI, C. MARZO a J. MCCANDLESS. A comparative study in the regime of surrogacy in EU Member States: A study [online]. In: . Brussels: Directorate General for Internal Policies, European Parliament, 2013

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku. Nový občanský zákoník

Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů. Ministerstvo zdravotnictví České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/104-2021-ve-veci-nahradniho-materstvi-1-zda-ministerstvo-zdravotnictvi-pripravuje-legislativu-upravujici-podminky-pro-provedeni-umeleho-oplodneni-v-ramci-nahradniho-materstvi-zejména-zmenu-zakona-c/>

ŘEŽÁBEK, K., POHLOVÁ, R.: Asistovaná reprodukce v České republice 2016. [online]. Praha: ÚZIS ČR, 2018, str. 6. Dostupné na: <http://www.uzis.cz/publikace/asistovana-reprodukce-v-ceske-republice-2016>

Spolupráce ministryní spravedlnosti a zdravotnictví v oblasti náhradního mateřství. In: Právní zpravodaj, č. 342/2009. [online]. 07. 09. 2009. Dostupné na: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembqhfpxa6s7gm2de&groupIndex=1&rowIndex=0>

Název práce v českém jazyce

Surogátní mateřství: Komparace s právní úpravou ve francouzsky mluvících zemích

Název práce v anglickém jazyce

Surrogate motherhood: Comparison with legislation in French speaking countries

Abstrakt

Surogátní mateřství je velmi aktuálním a kontroverzním tématem rezonujícím v téměř všech státech. Jedná se o metodu asistované reprodukce, která se ve většině států používá především k léčbě neplodnosti, ale v některých je umožněna i homosexuálním párům. Surogátní mateřství bývá někdy považováno za neetické, amorální či proti přirozenému chodu přírody, zejména pak, pokud se jedná o jeho komerční formu. K právní úpravě surogátního mateřství a jeho jednotlivých forem přistupují státy z kulturních či historických důvodů odlišně, ale lze je rozdělit do třech kategorií. Státy povolující, státy zakazující a státy neupravující surogátní mateřství.

Cílem této práce je komparace právních úprav surogátního mateřství ve vybraných státech s právní úpravou v České republice. Práce porovnává právní úpravu v Belgii, Francii a Quebecu. Každý z těchto států má jiný přístup jak k surogátnímu mateřství jako takovému, tak k jeho právní úpravě. Francie patří mezi státy zakazující surogaci, Quebec mezi státy, kde není surogace výslovně upravena, ale je dána neplatnost surogátních smluv a Belgie, kde se surogátní mateřství pohybuje v šedé zóně, ale lze tam vidět opakovanou snahu o zakotvení jasné právní úpravy.

Diplomová práce pojednává také o soudních rozhodnutích v jednotlivých státech, která se zabývají nejčastějšími otázkami, které při surogátním mateřství mohou nastat. Jedná se například o přepis rodných listů dětí narozených prostřednictvím surogace do matrik jednotlivých států či povolení osvojení dítěte zamýšlenou matkou.

Součástí je také zhodnocení současné právní úpravy v České republice a úvaha nad etičností komerční surogace. Práce pracuje i s informacemi poskytnutými klinikami asistované reprodukce v České republice a s názory veřejnosti získanými prostřednictvím strukturovaného dotazníku. Na základě výše zmíněného je na závěr navržena případná právní úprava surogace v České republice.

Abstract

Surrogacy is a very current and controversial issue resonating in almost all countries. It is a method of assisted reproduction that is used in most states primarily to treat infertility, but in some it is also available to homosexual couples. Surrogacy is sometimes considered unethical, immoral or against the natural course of nature, especially in its commercial form. The legal regulation of surrogacy and its various forms varies between countries for cultural or historical reasons, but can be divided into three categories. States permitting, states prohibiting and states not regulating surrogacy.

The aim of this thesis is to compare the legal regulation of surrogacy in selected countries with the legal regulation in the Czech Republic. The thesis compares the legislation in Belgium, France and Quebec. Each of these countries has a different approach to surrogacy as such and to its regulation. France is one of the states that prohibit surrogacy, Quebec is one of the states where surrogacy is not explicitly regulated but where surrogacy contracts are null and void, and Belgium is one of the states where surrogacy is in a grey area but where repeated efforts can be seen to establish clear legislation.

The thesis also discusses court decisions in individual states that address the most common issues that can arise in surrogacy. These include, for example, the transcription of birth certificates of children born through surrogacy into state registries or the authorization of adoption of a child by the intended mother.

It also includes an assessment of the current legal framework in the Czech Republic and a reflection on the ethics of commercial surrogacy. The thesis also uses information provided by assisted reproduction clinics in the Czech Republic and public opinions obtained through a structured questionnaire. Based on the aforementioned, a possible legal regulation of surrogacy in the Czech Republic is proposed at the end.

Klíčová slova

Surogátní mateřství, asistovaná reprodukce, komparace

Key words

Surrogate motherhood, assisted reproduction, comparison

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 1 – Dotazník

Surogátní mateřství

1) Pohlaví

- Žena Muž Jiné

2) Věk

- 15 - 18 let 19 - 25 let 26 - 35 let 36 a více let

3) Sexuální orientace

- Heterosexuální Homosexuální Jiná

4) Nejvyšší dosažené vzdělání

- Základní Střední s výučním listem Střední s maturitou
 Vyšší odborné Vysokoškolské

5) Slyšeli jste již někdy o náhradním mateřství?

- Ano Ne

6) Ve světě sledujeme aktuálně tři možnosti - výslovný zákaz, výslovné povolení a stav, kdy není ani povoleno, ale ani zakázáno. Myslíte si, že by mělo být náhradní mateřství jako metoda asistované reprodukce zákonem výslovně povoleno, zakázáno či neupraveno?

- Povoleno Zakázáno Právně neupraveno

- 7) Náhradní mateřství není v tuto chvíli v České republice dostatečně právně upraveno a není tak zakázané, ale ani výslovně povolené a cesta zamýšlené matky k dítěti je složitá a dítě je nutné nejprve osvojit. Není tedy za jeho matku považována hned po porodu. Považujete tento stav za dostatečný?
- Ano Ne
- 8) Pokud by bylo náhradní mateřství zákonem výslovně povoleno, mělo by být zákonem umožněno i pro homosexuální páry?
- Ano Ne
- 9) Existují dvě formy náhradního mateřství - komerční a altruistické. Při komerčním je surogátní matce kromě náhrady výdajů spojených s těhotenstvím poskytnuta i odměna navíc, při altruistickém pouze náhrada výdajů. Pokud by bylo náhradní mateřství zákonem povoleno, mělo by být povolena i komerční či pouze altruistická forma a proč?
- 10) V současné chvíli není možné podstoupit umělé oplodnění, a tedy ani náhradní mateřství jako single (svobodný, bez partnera) rodič. Mělo by být umělé oplodnění a náhradní mateřství umožněno i single osobám?
- Ano Ne
- 11) Přijde vám náhradní mateřství etické?
- Ano Ne
- 12) Vysvětlete prosím svou odpověď na otázku výše.